



LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Vankien kokemuksia vanhemmuuden tukemisesta Helsingin vankilassa sekä näkökulmia käytäntöjen kehittämiseksi

Haverinen, Mari & Kaartti, Suvi-Emmi

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Vankien kokemuksia vanhemmuuden tukemisesta
Helsingin vankilassa sekä näkökulmia käytäntöjen
kehittämiseksi

Haverinen, M. & Kaartti, S.
Rikosseuraamusalan ko.
Opinnäytetyö
Lokakuu 2016

Haverinen, M. & Kaartti, S.

Vankien kokemuksia vanhemmuuden tukemisesta Helsingin vankilassa sekä näkökulmia käytäntöjen kehittämiseksi

Vuosi	2016	Sivumäärä	62
-------	------	-----------	----

Vanhemmuus ja lasten näkökulma ovat nousseet rikosseuraamusalalla viime vuosina yhä näkyvämmäksi teemaksi. Suurella osalla Suomen vangeista on lapsia ja tarve osallistua lapsen elämään on suuri. Vangeilla on paljon mielipiteitä siitä, miten asiat tulisi hoitaa ja kuinka toimintatapoja voitaisiin tulevaisuudessa kehittää. Opinnäytetyö selvitti, millaisia kokemuksia vanki-isillä on vanhemmuuden tukemisesta vankeusaikana ja miten käytäntöjä voitaisiin kehittää.

Opinnäytetyö tehtiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin haastattelemalla viittä (n=5) Helsingin vankilan vankeusvankia Helsingin vankilan tiloissa. Vangit olivat haastatteluhetkellä iältään 32-52 -vuotiaita. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu vanhemmuuteen ja perhetyöhön liittyvistä teemoista. Vanhemmuus voidaan määritellä monin eri tavoin riippuen näkökulmasta, mutta tässä opinnäytetyössä haluttiin korostaa vankien henkilökohtaisia kokemuksia aiheesta.

Aineiston keskeisimpänä havaintona nousi selkeästi esille se, etteivät vangit kokeneet saavansa vanhemmuuteensa tarpeeksi tukea vankeusaikanaan. Tärkeimmät tuen muodot kuitenkin liittyivät lapsen tapaamiseen ja poistumislupiin, mutta tuki ei niissäkään heidän mielestään ollut riittävää. Osa haastateltavista toi esille vankilan koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalisen henkilökunnan auttavan heitä hoitamaan lapseen liittyviä asioita. Vanhemmuuden tukemiseen vankeusaikana liittyy olennaisesti henkilökunnan tarjoama apu ja tuki.

Asiasanat: vanhemmuus, lapsi- ja perhetyö, vankila

Haverinen, M. & Kaartti, S.

The experiences of support in Helsinki prison of incarcerated fathers and views to develop policies

Year	2016	Pages	62
------	------	-------	----

Parenthood and children's point of view have been a more and more visible theme in the correctional services in the last few years. A large part of Finnish prisoners have children and the need to participate in their lives is great. Inmates have a lot of insight how things should be handled and how the procedures could be developed in the future. This thesis examined what kind of experiences parents in prison have about support during incarceration and how the policies could be developed.

This thesis is a qualitative research. The material was gathered by interviewing five (n=5) Helsinki prison inmates and the interviews were conducted in the facilities of Helsinki prison. The interviewees were aged from 32 to 52 years during the interviews. The theoretical framework of the thesis consisted of themes related to parenthood and family welfare. Parenthood can be defined in various ways depending on angle. In this thesis we wanted to emphasize the inmates' own personal experiences considering the subject.

The main observation from the material was clearly that the inmates didn't experience enough support in their parenthood during their imprisonment. The most important ways of support were however related to meeting the child and the leaves of absence but the support wasn't still enough in their opinion. Some of the interviewees disclosed that the rehabilitation staff helped them regarding the things considering the child. Supporting the parenthood during imprisonment is essentially related to the help and support by the staff.

Keywords: parenthood, child and family welfare, prison

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristö	8
2.1	Helsingin vankila	8
2.2	Suunnitelmallinen vankeusaika	8
2.3	Vankeuden vaikutus lapseen	9
2.4	Vanhemmuuden tukeminen	10
2.5	Sosiaalialan etiikka	11
3	Lait ja sopimukset vankiloiden lapsi- ja perhetyön taustalla	12
3.1	Lasten oikeuksien sopimus.....	12
3.2	Sosiaalihuoltolaki.....	13
3.3	Lastensuojelulaki.....	14
3.4	Perustuslaki	15
3.5	Vankeuslaki.....	15
3.6	Euroopan neuvoston vankilasäännöt	16
4	Perhetyö	17
4.1	Perhetyön kohteet ja sisällöt	18
4.2	Perhetyön periaatteita	19
4.3	Perhetyön menetelmät.....	20
4.4	Rikosseuraamusalan perhetyö.....	21
4.4.1	Lapset puheeksi	22
4.5	Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset vankiloiden lapsi- ja perhetyön taustalla	23
4.6	Vankiloiden perheleirit.....	23
4.7	Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminta	24
5	Sosiaalialan arvot	24
5.1	Rikosseuraamuslaitoksen arvot	25
6	Tutkimusasetelma	25
6.1	Tutkimuskysymykset.....	25
6.2	Tutkimusmenetelmät.....	26
6.2.1	Aineiston keruu	26
6.2.2	Haastateltavien vankien rajaaminen	27
6.2.3	Haastattelut	28
6.2.4	Aineiston analyysi	30
7	Tutkimustulokset.....	33
7.1	Henkilökunnan tarjoama tuki	33
7.1.1	Henkilökunnan asenteet	35
7.2	Ulkopuolinen tuki	37
7.3	Laitoksen tarjoama tuki.....	40

7.3.1	Poistumisluvat	40
7.3.2	Valvotut tapaamiset	42
7.3.3	Perhe- ja lapsitapaamiset	44
7.3.4	Muu yhteydenpito	45
7.4	Tiedon saatavuus	47
7.5	Perhetyön toteutuminen	48
7.5.1	Perhetyön merkitys	49
7.6	Perhetyön toimintamuodot vanhemmuuden tukemisessa.....	51
7.7	Haastateltavien kehitysehdotukset	52
8	Johtopäätökset	57
8.1	Vaikeutunut isä-lapsisuhde vankeudessa.....	58
8.2	Tapaamisten ja tapaamistilojen kehittäminen	58
8.3	Tapaamistilojen kehittäminen lapsen edun näkökulmasta	59
8.4	Vanhemmuuden tukeminen suhteessa Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksiin	60
8.5	Tulokset laillisuuden ja eettisyyden valossa	62
9	Pohdinta	63
9.1	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	63
9.2	Opinnäytetyöprosessista	64
9.3	Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset.....	65
	Lähteet	69
	Sähköiset lähteet	69
	Julkaisemattomat lähteet	71
	Liitteet.....	72

1 Johdanto

Lapsi- ja perhenäkökulma on viime vuosina noussut rikosseuraamusalalla yhä näkyvämmäksi teemaksi ja Rikosseuraamuslaitoksen päivitettyjen linjausten myötä alalla tullaan kiinnittämään yhä enemmän huomiota lapsi- ja perhetyöhön. Myös aiempaa tärkeämmässä asemassa olevat lapsen näkökulma ja oikeudet ovat nykypäivän vankiloissa huomioon otettavia seikkoja. Perheellisiä vankeja on paljon ja tämän näkökulman mukaan ottaminen työskentelyyn vaatii henkilökunnalta paljon. Opinnäytetyömme selvittää, miten vangit kokevat vankilan tukevan vankeusaikana heidän suhdetta lapseensa sekä miten he toivoisivat tällaiseen tukeen liittyviä seikkoja kehitettävän. Halusimme keskittyä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen alueen paremman tuntemuksemme vuoksi ja päädyimme valitsemaan yhden laitoksen, josta keräsimme tutkimusjoukkomme. Valitsimme opinnäytetyöhömmä tutkittavaksi laitokseksi Helsingin vankilan sen koon vuoksi, sillä opinnäytetyön kannalta oli oleellista löytää sopiva tutkimusjoukko haastatteluja varten. Rajaamalla tutkittavaksi vain yhden laitoksen koimme tuloksista olevan enemmän hyötyä tätä nimenomaista laitosta ajatellen, sillä useampaa vankilaa tutkittaessa olisivat käytännön erot saattaneet olla liian suuria, jolloin tutkimuksen luotettavuus sekä käytettävyys olisivat voineet kärsiä.

Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys koostuu erilaisista vankeusaikaisen vanhemmuuden tukemiseen liittyvistä teorioista. Käsittelemme muun muassa perhetyötä ja sen taustalla vaikuttavia lakeja tutkimusjoukkomme erityisestä lähtökohdasta käsin. Tämän lisäksi työhömmä on sisällytetty myös muuta olennaista materiaalia, kuten Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksia ja YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Opinnäytetyössä avataan myös muita aiheeseen liittyviä käsitteitä jonkin verran.

Idea opinnäytetyömme aiheeksi nousi ammatillisesta ympäristöstä. Aihe oli ajankohtainen ja koimme rikosseuraamusalalla olevan tarvetta tämän kaltaiselle tutkimukselle aiheesta. Halusimme tuoda esille suljetun vankilan vankien näkökulman vankiloiden lapsi- ja perhetyöhön heidän ollessa määrällisesti suuri asiakasjoukko alalla.

Opinnäytetyömme on tehty parityönä. Työn jaioimme mahdollisimman tasapuolisesti aluksi suurempiin kokonaisuuksiin ja myöhemmin työn edetessä ja hahmottuessa tarkemmiksi kokonaisuuksiksi siten, että kummankin työmäärä oli suurin piirtein yhtä suuri. Lopullisen, valmiin työn kokosimme yhdessä. Koimme parityöskentelyn toimivaksi kohdallamme, sillä se mahdollisti niin haastattelu- kuin kirjoitusvaiheessa jatkuvan palautteen saannin sekä tuen toiselta osapuolelta aina tarpeen vaatiessa.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristö

Seuraavassa osiossa esittelemme opinnäytetyömme toimintaympäristöä. Tämän opinnäytetyön sisällön ymmärtämisen kannalta meidän on olennaista määritellä tiettyjä vankeuteen liittyviä teemoja. Kun vankeusrangaistukseen liittyvät teemat on määritelty yleisesti käsitteinä, perehdymme määrittelemään vanhemmuuden tukemiseen liittyviä käsitteitä.

2.1 Helsingin vankila

Helsingin vankila on Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen kuuluva 284 - paikkainen suljettu vankila, jonne sijoitetaan jo tuomionsa saaneita vankeja. Henkilökuntaa on noin 175 työntekijän verran, josta suurin osa on valvontahenkilökuntaan kuuluvia. Vankeja työllistetään Helsingin vankilassa muun muassa opaste- ja kilpituotantoon, kirjapainoon sekä metalli- ja konepajatyöhön. Vankityön lisäksi mahdollista on opiskella, esimerkiksi suorittaa peruskoulun tai lukion oppimääriä. Helsingin vankilan kuntouttava toiminta pitää sisällään muun muassa päihdeohjelmia, Omaehtoisen muutoksen ohjelman sekä muita kuntouttavia ohjelmia. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Opinnäytetyömme kannalta merkityksellisin toiminta on Suomen Punaisen Ristin vankilavierailijoiden järjestämä Isukkiryhmä. (Portti vapauteen.) Lapset pääsevät tapaamaan vanhempaansa Isukkiryhmän leikki-illoissa kahden viikon välein ja näiden tapaamisten lisäksi vangit tapaavat Suomen Punaisen Ristin työntekijöitä keskusteluilloissa myös kahden viikon välein. (Punainen Risti 2015.)

2.2 Suunnitelmallinen vankeusaika

Vankeustuomion tultua lainvoimaiseksi tuomitulle laaditaan arviointikeskuksen toimesta rangaistusajan suunnitelma. Ennen rangaistusajan suunnitelman laatimista punnitaan kyseisen henkilön rikolliselta käyttäytymiseltä suojaavia tekijöitä ja tämän rikollisen käyttäytymisen jatkumista tukevia tekijöitä sekä nimetään näiden pohjalta riskejä ja tarpeita. Itse rangaistusajan suunnitelma koostuu tavoitteista, välitavoitteista, keinoista ja seurannasta, joista viimeistä toteutetaan rikoksesta tuomitun eli vangin sijoituslaitoksessa. (Arola-Järvi 2012, 11-15.)

Sijoituslaitoksessa vangille määrätään vastuuhenkilö, jonka tehtävänä on seurata rangaistusajan suunnitelman toteuttamista, vastata toteutumisen seurannasta ja suunnitelman mahdollisesta tarkentamisesta sekä motivoida vankia noudattamaan rangaistusajan suunnitelmaansa. Myös arviointikeskus seuraa tavoitteiden toteutumista tahollaan. Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaisessa työskentelyssä käytetään mahdollisesti moniammatillista yhteistyötä, mikäli se vastaa parhaiten kyseessä olevan vangin tarpeisiin. Yhtenä osana rangaistusajan

suunnitelmaa on myös vapauttamissuunnitelma, jonka on tarkoitus luoda jatkumoa vankeudesta siviiliin. (Arola-Järvi 2012, 16-18.)

Rangaistusajan suunnitelmaan kirjatut yksilöllisesti kohdennetut tavoitteet ovat pohjana toiminnalle, johon vanki osallistuu vankeusaikanaan ja jonka tarkoituksena on tukea rikoksetonta elämäntapaa tai siihen pyrkimistä. Mikäli sijoituslaitoksessa ei ole mahdollisuutta rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan, voi arviointikeskus tehdä vangille uuden sijoittelun. Rangaistusaikana vangin on voitava noudattaa omaa rangaistusajan suunnitelmaansa sekä osallistua omiin riskeihinsä tai tarpeisiinsa kohdennettuun yksilö- tai ryhmätoimintaan. (Arola-Järvi 2012, 51-57.)

2.3 Vankeuden vaikutus lapseen

Vaikka emme opinnäytetyössämme tutkikaan vanhemman vankeuden vaikutuksia lapseen, on mielestämme lyhyt aiheeseen perehtyminen hyödyllistä, jotta vankiloiden lapsi- ja perhetyö asettuu lukijankin näkökulmasta oikealle paikalleen suhteessa vankiin itseensä, tämän perheeseen ja yhteiskuntaan.

Koska lapsen kanssakäyminen vanhempansa kanssa vähenee vanhemman vankeusrangaistuksen myötä, joutuu myös lapsi tavallaan rangaistuksi. Sosiaalinen leimautuminen ja vanhemman vankeus vaikuttaa koko perheeseen, minkä lisäksi näistä saattaa syntyä negatiivista sosiaalista perintöä vangin lapselle ja siitä edelleen sukupolvelta toiselle. Toisen vanhemman poissaolo vaikuttaa lapsen kehitykseen ja vaikka lapsi pääsisikin tapaamaan vanhempansa vankilaan, voi tilanne aiheuttaa silti lapselle turhautumista. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 17.)

Vanhemman vankeusrangaistuksella voi olla monenlaisia vaikutuksia lapsen elämään: muun muassa tunne-elämään, behavioraaliseen hyvinvointiin, perheen pysyvyyteen sekä talouteen liittyviä. Toisaalta huomionarvoista on sekin, että monissa tilanteissa vanhemman vankilaan joutumista edeltää lapseen ja tämän elämään vaikuttavia seikkoja, kuten elämistä pienillä tuloilla huonommalla elintasolla, perhe-elämän epävakautta tai lapsen tarpeiden huomiotta vaille jäämistä. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 17.)

Myös erilaiset vankeusrangaistukseen liittyvät käytännön seikat saattavat vaikuttaa lapseen. Tällaisia ovat esimerkiksi vangin puheluajojen rajoittaminen, byrokratia vanhemman ja lapsen tapaamisen järjestämisessä, vankilan tapaamistilat, jotka voivat olla lapselle pelottavia tai jopa traumatisoivia, henkilökunnan ulkoinen olemus sekä heidän käyttäytymisensä vankien omaisia kohtaan sekä vapaudessa olevan vanhemman tai muun huoltajan pyrkimys rajoittaa lapsen yhteydenpitoa vankilassa olevaan vanhempansa. (National Conference of State Legislatures 2009.)

2.4 Vanhemmuuden tukeminen

Vanhemmuuden tukeminen on yksi keskeinen lapsi- ja perhetyön tavoite vankilassa. Se voi olla esimerkiksi neuvontaa ja ohjausta, yhteydenpidon järjestämistä tai perhesuhteiden edistämistä. Vankiloissa on esimerkiksi alettu järjestää vanhemmuutta tukevia kursseja sekä erityisiä isä-lapsi - tapaamisia ja - päiviä. (Rikosseuraamuslaitos 2013 b.)

Tarve vanhemmuuden tukemiseen saattaa siviilissä ilmetä esimerkiksi vanhemman turvallisen kontrollin puuttumisena, lapsen levottomuutena, kurittomuutena sekä yleisenä oireiluna. Näitä seikkoja ei tietenkään vankilasta käsin voida todeta, mutta vankilan perhe- ja lapsityön tarkoituksena on kartoittaa perheen tilannetta sekä vangin ja lapsen välejä sekä tukea vanhemmuutta vankilassaoloaikana. Hyviä tukimuotoja voivat olla esimerkiksi kasvatuksellinen tuki, keskustelut ja rohkaisut, verkostopalaverit ja eteenpäin ohjaaminen. (Keskinen & Virjonen 2004, 59-62.)

Perhetyön sisällössä on paljon sellaista, mikä voidaan nähdä vanhemmuuden tukemisena. Ensinnäkin vanhemmuuden tukemiseen voi sisältyä arjen hallinnan ja toimintakyvyn tukemista, joihin liittyen autetaan löytämään vuorokausirytmii, opetellaan siivoamista sekä ruuanlaittoa, neuvotaan raha-asoiden hoitamisessa sekä esimerkiksi erilaisten lomakkeiden täyttämässä. Toisaalta vanhemmuuden tukemiseen liittyy myös parisuhteen tukeminen, jossa määritellään parisuhteen ja vanhemmuuden rooleja, vahvuuksia sekä kehittämiskohteita. Tärkeää on myös keskustella parisuhteen ja vanhemmuuden voimavaroista sekä siitä, miten ne yhdistetään. Vanhemmuuden tukeminen voi olla myös tukea lasten hoidossa ja kasvatuksessa, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että vanhemmalle opetetaan, miten lapsen perusturvallisuutta voi tukea ja miten huolehtia lapsen perushoivasta. Siihen liittyy myös keskusteleminen siitä, millaisia kasvatuskäsityksiä ja - tapoja vanhemmalla on ja miten ne näkyvät arjessa. Lisäksi keskustellaan siitä, miten toimia arjen kasvatustilanteissa sekä millaista valvontaa missäkin lapsen ikä- ja kehitysvaiheessa tulisi olla muun muassa ravitsemukseen, hygieniaan tai nukkumiseen liittyen. Koko perheen vuorovaikutustaitoja voidaan tukea esimerkiksi ohjaamalla miten havainnoida erilaisia tunne- ja vuorovaikutustaitoja arjen tilanteissa. Perhettä ohjataan löytämään myönteisiä vuorovaikutustapoja ja niitä tuetaan. Vanhemmuuden tukemiseen sisältyy osaltaan myös sosiaalisten suhteiden ylläpito ja vahvistaminen, mihin liittyvät niin sukulaiset ja ystävät kuin ulkopuoliset tahot, kuten viranomaisverkosto. Tärkeää sosiaalisten suhteiden tukemisessa on keskittyä juuri vanhemmuutta ja perhettä tukeviin suhteisiin sekä pyrkiä vähentämään niitä suhteita, joilla on ollut kielteisiä vaikutuksia perheeseen. (Järvinen ym. 2007, 85.)

Useilla vangeilla on ollut ongelmia vanhemmuuden taidoissa, monelta on otettu lapsi huostaan joko vanhemman suostumuksella tai pakolla. Suhdetta lapseen sekä puolisoon on monesti

voinut heikentää niin alkoholi kuin huumausaineet, kuten myös vankilakierre. Kun rikosseuraamusalalla nähdään tapaamiset ja yhteydenpito lapsen eikä vangin oikeutena, jää monesti taka-alalle se, että vangin palatessa joskus siviiliin on vankeusaikaisella yhteydenpidolla voinut olla suuri merkitys niin vangille itselleen kuin tämän perheelle. Perhe ja lapset antavat varmasti monelle vangille uskoa tulevaisuuteen sekä motivaatiota päästä irti rikoskierteestä. Valitettavasti perhesiteiden puuttuminen tekee rikoksen uusimisriskin hyvin korkeaksi. (Sassi & Huhtimo 2006, 22.) Emme perehdy tähän näkökulmaan opinnäytetyössämme enempää, mutta se on yhtenä vaikuttavana tekijänä taustalla siihen, miksi mielestämme vanhemmuuden tukeminen sekä sen kehittäminen vankiloissa on tärkeä aihe tutkia.

Väheksyä ei voi myöskään sitä näkökulmaa, että yhteydenpito vanhempaan on tärkeää lapsen identiteetin kannalta. Sen lisäksi, että lapsi vieraantuu vankeusaikana lähes väistämättä vanhemmastaan, saattaa tällä olla myös erilaisia pelkoja. Tapaamisten avulla voidaan perhesuhteiden ylläpitämisen lisäksi tukea lapsen kehitystä. Sosiaaliviranomaisillakin on tässä suhteessa merkittävä rooli, sillä heidän avullaan vanhemman ja lapsen tapaamisia voidaan pyrkiä järjestämään myös vankilan ulkopuolella. Tapaamisissa tulee kuitenkin ottaa aina huomioon lapsen etu, mikä menee aina vanhemman edun edelle. Siviilitapaamisten järjestämisessä vankilan sosiaalityöntekijä toimii monesti yhteistyössä vankilan ulkopuolella toimivan sosiaalityöntekijän kanssa. (Sassi & Huhtimo 2006, 22.)

2.5 Sosiaalialan etiikka

Pehkosen ja Väänänen-Fominin sanoja lainaten ”sosiaalityöllä on erityinen eettinen velvollisuus hyvinvointityönä.” Sosiaalialalla tehtävän työn tarkoituksena on nostaa esille niitä ajankohtaisia asioita yhteiskunnassa, jotka saattavat olla uhkana yksilöille, perheille tai yhteisöille sekä niiden hyvinvoinnille samalla kun eettisesti huomioitavaa on, etteivät kansalaisten oikeudet toteudu kaikkien yksilöiden kohdalla tasa-arvoisesti. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 7-8.) Ammattietiikka sosiaalialalla tarkoittaa, että työntekijät haluavat kuulla asiakkaan mielipidettä ja tuoda sitä myös tarvittaessa esille sekä sitä, että arjessa asioiden useat puolet kyetään näkemään ja niiden pohjalta havaitaan useita eri vaihtoehtoja. Toisaalta etiikka määrittää sosiaalialalla missä menee oikean ja väärän raja tai mikä on riittävää ja kohtuullista. Tärkeää etiikkaan liittyen on myös se, että työntekijä kyseenalaistaa jatkuvasti omaa ammatillista toimintaansa sekä päätösten tekoa ja niiden seurauksia. (Talentia a. 2013, 5-6.) Etiikkaa on nähtävissä niin työntekijän ja asiakkaan välillä, eri työntekijöiden välillä, työn ja yhteiskunnan välillä kuin minän ja työn välillä. (Talentia b.)

Banksin mukaan sosiaalialan eettiset haasteet voidaan jakaa neljään alueeseen: yksilön oikeudet ja hyvinvointi, julkinen hyvinvointi, tasa-arvo, erilaisuus ja rakenteellinen alistaminen sekä ammatilliset roolit, rajat ja suhde asiakkaaseen. Mitä yksilön oikeuksiin ja omaan koke-

mukseen hyvinvoinnistaan tulee, saattavat ne joskus olla ristiriidassa työntekijän näkemyksen kanssa, mikä on eettisessä mielessä huomioon otettava seikka. Julkiseen ja yhteiskunnan hyvinvointiin liittyvä eettinen problematiikka tulee esiin silloin, kun yksilön etu on ristiriidassa yhteiskunnan edun kanssa. Tasa-arvo ja erilaisuus nousevat useimmiten esille, kun on kyse eri etnisistä taustoista tai uskonnoista tulevista ihmisistä ja rakenteellinen alistaminen taas voi olla esimerkiksi jonkin uskonnon syvään juurtuneita uskomuksia ja käsityksiä tiettyjen yksilöjen asemasta, vaikka ulkopuolinen taho koettaisikin näitä yksilöjä tukea. (Banks 2012, 20-26.)

Sen lisäksi, että eettinen pohdinta on läsnä arkipäiväisessä sosiaalialan työssä, sen merkitys on erityisen suuri muun muassa seuraavanlaisissa tilanteissa: työntekijän auttajien ja kontrolloijan roolit ovat ristiriidassa keskenään, asiakkaan edut ovat ristiriidassa keskenään, asiakkaan ja työntekijän etu ovat ristiriidassa tai eri ammattiryhmillä on erilaiset näkemykset asiakkaan parhaasta tai politiikka, talous tai organisaation toimintatavat ovat ristiriidassa asiakkaan edun kanssa. Eettisenä lähtökohtana sosiaalialalla tehtävässä työssä on asiakkaiden oikeuksien puolustaminen sekä heidän eduistaan huolehtiminen. Mikäli työntekijä kohtaa työssään ristiriitatilanteita, on hänen tehtävänään varmistaa, että heikommassa asemassa olevan osapuolen oikeudet otetaan huomioon ja että tämä tulee kuulluksi. (Talentia a. 2013, 11-14).

Rostilan (2001, 26) mukaan entinen Suomen sosiaalityöntekijöiden liitto, nykyinen sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry on hyväksynyt eri maiden kansallisten sosiaalityöntekijöiden järjestöjen muodostaman kansainvälisen liiton IFSW:n (International Federation of Social Workers) laatimat eettiset periaatteet koskien sosiaalialan ammatillista työtä. Nämä periaatteet ovat Rostilalta suoraan lainattuina seuraavat: ”ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja elämänhallinta, syrjäytymisen poistaminen, syrjinnän vastustaminen, väkivallan vastustaminen, asiakkaan yksityisyyden suojaaminen, asiakkaan osallisuus, henkilökohtainen vastuu.”

3 Lait ja sopimukset vankiloiden lapsi- ja perhetyön taustalla

Lapsi- ja perhetyötä määrittävät muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimus, lastensuojelulaki sekä sosiaalihuoltolaki, joita avaamme tässä luvussa tarkemmin tutkimuksemme näkökulmasta. Käymme läpi lisäksi muita lakeja, jotka vaikuttavat vankiloiden lapsi- ja perhetyön taustalla, vaikkei varsinaista lakia itse lapsi- ja perhetyöstä olekaan.

3.1 Lasten oikeuksien sopimus

Vuonna 1989 YK:ssa hyväksytyssä lapsen oikeuksien yleissopimuksessa, jota Suomi sitoutui noudattamaan vuonna 1991, määritellään lapsen oikeuksien turvaaminen perheen sekä yh-

teiskunnan tehtäväksi, jossa perhe ja yhteiskunta toimivat vastavuoroisissa suhteissa. Lyhennetyssä lapsen oikeuksien sopimuksessa sanotaan:

”Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiansa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.”

Vankilassa olevan vanhemman tapaamiseen vaikuttaa myös sopimuksen kohta, johon on kirjattu, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja että ne tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Kaikki päätökset tulee tehdä lapsen edun mukaisesti ja valtion tulee noudattaa sopimusta sekä toteuttaa siinä mainittavat oikeudet lapselle. Sopimuksen toteutumista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. (Unicef 2013.)

Lasta ei saa erottaa vanhemmistaan vastoin heidän tahtoaan paitsi erityistapauksissa, kuten vanhempien pahoinpidellessä tai laiminlyödessä lastaan. Tällöin lapsen erottaminen vanhemmistaan tapahtuu toimivaltaisen viranomaisen toimesta. Lapsen oikeutta pitää yllä suhdettaan kumpaankin vanhempaansa tulee kunnioittaa, mikäli se ei ole lapsen edun vastaista. (Bardy 2013, 62-66.)

3.2 Sosiaalihuoltolaki

Huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2015 uudistettu sosiaalihuoltolaki määrittelee kuntien sosiaalihuollon perusteet ja se sisältää myös Rikosseuraamuslaitokseen kohdistuvia pykäläitä enemmän kuin lain vanhempi versio. Sosiaalihuoltolain kolmannessa luvussa määritellään ne sosiaalipalvelut, jotka laki velvoittaa kuntia järjestämään. Karkeasti sosiaalipalvelut voidaan jakaa välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamiseen sekä lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseen. Tarkemmin määriteltynä nämä kunnilta vaadittavat palvelut ovat muun muassa sosiaalityö ja -ohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu ja -hoito, asumis-, laitos- ja liikkumista tukevat palvelut, päihde- ja mielenterveystyö, kasvatus- ja perheneuvonta sekä lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Lakiuudistuksen myötä jotkin palvelut, kuten kotihoito ja perhetyö, ovat siirtyneet lastensuojelulain kentältä pois. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että perheelle voidaan tarjota erilaisia tukitoimia myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Araneva 2015.)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa on eräs huomattavan tärkeä pykälä, joka sen lisäksi, että se on osaltaan suoraan kohdennettu Rikosseuraamuslaitokselle, myös hyvin paljon vaikuttaa alalla tehtävään työhön varsinkin sosiaalityön sektorin osalta. Kyseessä on sosiaalihuoltolain 44 §:

”Asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas: -- 2) aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangautuksen suorittamisen.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle säädetään 35 §:ssä.”

Käytännössä kyseinen lain kohta tarkoittaa sitä, että sen viranomaisen, joka ensimmäisenä on tekemisissä rikoksesta epäillyn tai tuomitun kanssa, tulee selvittää mahdollisen lapsen tilanne. Esimerkiksi mikäli rikoksesta epäilty on aluksi poliisivankilassa, tulee poliisiviranomaisen selvittää ja arvioida lapsen hoidon ja tuen tarve. Toisaalta jos vanki saapuu niin sanotusti itse ilmoittautuen vankilaan, on lapsen hoidon ja tuen tarpeen arviointi tällöin vankilaviranomaisen vastuulla. (Araneva 2015.)

3.3 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain tarkoituksena on taata kaikille lapsille lähtökohdista riippumatta turvallinen kasvuympäristö, tasapainoinen ja monipuolinen kehitys sekä erityinen suojelu (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelulaki säätelee nimensä mukaisesti muun muassa lastensuojelun järjestämisestä, toimintamuodoista ja periaatteista. Erityistehtävänä lailla on varmistaa, että Suomessa noudatetaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusta sekä EU - lainsäädännön ja perustuslain lapsille ja lapsiperheille takaamaa erityistä suojelua. Lastensuojelulaki ei varsinaisesti määrittele vankilan lapsi- ja perhetyötä, mutta koska se on yksi kaiken lasten kanssa tehtävän työn taustalla vaikuttavista laeista, on se sen vuoksi otettu tässä yhteydessä esille. (Järvinen ym. 2007, 55-61.)

Lastensuojelulain tarkoituksia ovat esimerkiksi lapsen ja vanhemman oikeusturvan parantaminen sekä viranomaisten välisen yhteistyön parantaminen ja tehostaminen. Lastensuojelulaissa myös korostetaan lasten näkemyksiä ja kokemuksia esimerkiksi säätämällä vastuusta lapsen edun turvaamisessa, lapsen mielipiteen selvittämisestä sekä puhevallan käytöstä. (Kananoja ym. 2007, 133-136.)

Huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2015 tuli voimaan uusi lastensuojelulaki, jolla on merkittäviä vaikutuksia myös rikosseuraamusalalla tehtävään lapsi- ja perhetyöhön. Nykyinen sosiaalihuoltolaki korvaa joitain osia vanhasta lastensuojelulaista, jossa säädettiin lapsiperheiden palveluista. Lakimuutosten voimaan tulemisen jälkeen sosiaalihuollon asiakkuus sekä yleislain mukaiset perhepalvelut tarjotaan avohuollon tukitoimenpiteinä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että perhe, jolla ei ole lastensuojelun asiakkuutta, voi saada perhepalveluja sosiaalihuoltolain puitteissa kunnalta. Sosiaalihuollon asiakkuus ei siis ole sama asia kuin las-

tensuojelun asiakkuus. Uuden lastensuojelulain myötä myös kynnystä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on pyritty madaltamaan ja ilmoitusvelvolliset, mukaan lukien Rikosseuraamuslaitos, on lueteltu erikseen lain 25 §:ssä. (Araneva 2015.)

Nykypäivänä kiinnitetään enemmän huomiota lapseen itseensä sekä tämän näkemyksiin ja kokemuksiin. Myös Rikosseuraamuslaitos on Lapsi- ja perhetyön linjauksissaan korostanut lapsinäkökulman huomioon ottamista. Lastensuojelulaissa on säädetty lapsen osallisuudesta, joka lähtökohdiltaan perustuu perustuslakiin sekä on yhteneväinen lapsen oikeuksien yleissopimuksen ja sosiaalihuoltoon liittyvän asiakaslain kanssa. Lapsen osallisuus tarkoittaa muun muassa lapsen mahdollisuutta valita, saada tietoa ja ilmaista itseään, mahdollisuutta vaikuttaa päätösten tekemiseen tai tehdä itse päätöksiä sekä saada apua ja tukea itseilmaisuun. (Kananoja ym. 2007, 140.)

Lapsen etu on aina etusijalla ja on viranomaisten tehtävä selvittää, milloin ei ole lapsen edun mukaista tavata vankilassa olevaa vanhempaansa. Vankilassa lapsi- ja perhetyötä tekevät henkilökunnan jäsenet tekevät työtä vankien kanssa mikäli vanki itse hakeutuu henkilökunnan puheille. Vankilahenkilökunta tekee viranomaisyhteistyötä myös esimerkiksi sosiaalihuollon ja lastensuojelun kanssa silloin kun se on tarpeellista ja näiden tahojen tehtävänä on yhdessä keskustella siitä, mikä lapsen kannalta on paras ratkaisu. Vankiloissa voidaan järjestää yhteistyöpalavereita lapsen asioihin liittyen, jolloin palavereihin osallistuvat tarpeen mukaan vanki, vangin lapsi, vangin vastuutyöntekijät vankilassa sekä sosiaalihuolto ja lastensuojelu.

3.4 Perustuslaki

Perustuslain toisessa luvussa kuudennessa pykälässä puhutaan lapsen asemasta ja siitä, että tasavertaisen kohtelun on koskettava myös heitä. Pykälässä sanotaan myös, että lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin oman kehitystasonsa mukaisesti. Saman luvun yhdeksännessätoista pykälässä lukee seuraavaa: ”Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu”, mikä kattaa siis selvästi myös vankiloissa tapahtuvan lapsi- ja perhetyön. (Suomen Perustuslaki 731/1999.)

3.5 Vankeuslaki

Vaikka lapsitapaamisten ja vangin yhteydenpidon lapseensa nähdään olevan enemmän lapsen oikeus vanhempaansa kuin vanhemman oikeus lapseensa, on vankeuslakiin kuitenkin kirjattu kohtia, jotka turvaavat vangin tapaamisoikeuksia sekä yhteydenpitoa siviilimaailmaan. Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssä vankeuden sisällöksi määritellään yksilön vapauden rajoittaminen tai sen menetys ja todetaan, ettei vankeusrangaistus saa vaikuttaa yksilön muihin oikeuksiin tai olosuhteisiin muuten kuin laissa säädetyillä tavoilla tai vapausrangaistuksen välttämättömin

seurauksin. Vankilan olot on myös järjestettävä vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja niin täsmällisesti kuin mahdollista, mikä voidaan nähdä viittauksena normaalisuuseriaatteeseen. (Vankeuslaki 767/2005.) Tarkkaa määritelmää normaalisuuseriaatteelle ei ole, jolloin sen toteutumisen seuraaminen ei ole helppoa (Rikosseuraamuslaitos 2013 a).

Koko vankeuslain neljäs osa käsittelee vangin yhteyksiä vankilan ulkopuolelle. Käsittelemme tässä lähinnä tutkimuksemme kannalta olennaisia kohtia. Vangin kirjeenvaihtoa ei rajoiteta, mutta erilaisia kirjeiden tarkastamiseen ja lukemiseen liittyviä säännöksiä lakiin on kirjattu. Tutkimuksemme kannalta ei ole tarkoituksenmukaista perehtyä näihin toimenpiteisiin niiden mainitsemista tarkemmin. Puhelimen käytöstä on säädetty siten, että vangille on annettava mahdollisuus olla omalla kustannuksellaan puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle. (Vankeuslaki 767/2005.)

Vankeuslain 13 luvussa säädetään vangin tapaamisista. Vangilla on oikeus tavata tarpeellisen valvonnan alaisena vieraita erikseen määriteltynä tapaamisaikoina sekä yhteyksien kannalta tai muista erityisistä syistä myös muina aikoina. Laissa on tapaamistiloista säädetty sen verran, että niiden on oltava tapaamisiin soveltuvia ja lapsitapaamisiin tarkoitettujen tilojen tulee olla siihen tarkoitukseen sopivia. Vanki saa tavata lähiomaisiaan, muita läheisiään, itselleen tärkeää henkilöä tai asiamiestään valvomattomasti, vaikkakin valvomattomaan tapaamiseen oikeutettuja henkilöitä rajataan laissa jonkin verran. Huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2015 voimaan tullessa vankeuslaissa uutta on lapsitapaaminen, joka voidaan myöntää vangille ja tämän alle 15 - vuotiaalle lapselle tapaamiseen soveltuvassa tilassa. Edellytyksenä on, että lapsitapaaminen on tarpeen vanhemman ja lapsen suhteen ylläpitämiseksi ja ettei se ole lapsen edun vastaista. (Vankeuslaki 767/2005.)

Vankeuslain 10 luvun 6 §:ssä säädetään vankilan sosiaalisesta kuntoutuksesta. Siinä mainitaan kuntoutuksen tukemisesta muun muassa suhteessa lähiomaisiin tai muihin läheisiin sekä tukemisesta asumiseen, työhön, toimeentulotukeen sekä sosiaalietuuksiin ja - palveluihin liittyvissä asioissa. Nämä kaikki ovat sellaisia elämän osa-alueita, joilla on merkitystä vanhemmuuden tukemisen kannalta ja jotta vanhempaa voidaan tukea kokonaisvaltaisesti elämän kaikilla osa-alueilla. (Vankeuslaki 767/2005.)

3.6 Euroopan neuvoston vankilasäännöt

Euroopan neuvoston ministerikomitean 11.1.2006 hyväksymät uudistetut vankilasäännöt korvasivat vuonna 1987 ministerikomitean hyväksymät Euroopan vankilasäännöt. Euroopan Unionin jäsenmaiden lisääntyminen, kriminologisen tutkimustiedon saaminen sekä muutokset kriminaalipoliittisessa ajattelussa sekä yhteiskunnassa olivat vankilasääntöjen uudistamisen taustalla. Myös kidutuksen vastaisen komitean perustaminen vuonna 1989 sekä sen tekemien

tarkastuskäyntien vuoksi huomion kiinnittäminen vankilaoiloihin alkoi tulla näkyvämmäksi. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.)

Euroopan neuvoston vankilasääntöjen ensimmäisessä osassa, eli peruseriaatteissa, kerrotaan vapautensa menettäneiden säilyttävän edelleen ne oikeudet, joita ei lain nojalla poisteta vapausrangaistus- tai tutkintavankeuspäätöksen johdosta. Siinä viitataan normaalisuuseriaatteeseen, eli olojen vankilassa on sen mukaan vastattava mahdollisimman hyvin yhteiskunnassa vallitsevia oloja. Ensimmäisen osan seitsemännen momentin voidaan katsoa viittaavan osaltaan myös vankiloissa tehtävään lapsi- ja perhetyöhön, sillä siinä kehoitetaan vankilaa mahdollisuuksien mukaan lisäämään yhteistyötä ulkopuolisiin sosiaalipalveluihin sekä siviilipalveluihin. (Council of Europe 2006.)

Vankilasääntöjen toisessa osassa keskitytään vankeusoloihin. Siellä esimerkiksi todetaan, että vankien on mahdollisimman usein saatava pitää yhteyttä kirjeitse, puhelimitse tai muilla yhteydenpitomenetelmillä muun muassa perheisiinsä ja että tapaamiset tulisi järjestää siten, että vangit voisivat mahdollisimman normaalilla tavalla ylläpitää ja kehittää perhesuhteitaan. Osassa viisi käsitellään vankilahenkilökuntaa ja momentissa 72.3 voidaan nähdä yhtenevyyttä nykyisiin Rikosseuraamuslaitoksen linjauksiin, joissa mainitaan, että lapsinäkökulman huomioiminen on koko henkilökunnan tehtävä. Momentissa todetaan, ettei vankilahenkilökunnan ainoa tehtävä ole vartiointi, vaan heidän on myös otettava huomioon rangaistuksen jälkeisen vankien yhteiskuntaan sopeutumisen tukeminen. (Council of Europe 2006.)

4 Perhetyö

Sosiaalihuoltolain 18 §:n mukaan perhetyöllä tarkoitetaan esimerkiksi sosiaaliohjauksen tai muiden keinojen avulla toteutettavaa hyvinvoinnin tukemista. Lain määrittelemä perhetyö, eli hyvinvoinnin tukeminen on työkalu sellaisessa vaiheessa, jossa asiakas ja tämän perhe voimavarojensa sekä vuorovaikutuksensa vahvistamiseksi tarvitsevat ohjausta ja tukea. Lyhyesti määriteltynä perhetyö on sosiaalihuoltolaissa kuntien järjestettäväksi määrätty sosiaalipalvelu. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Lastensuojelulain 36 §:ssä perhetyöllä tarkoitetaan avohuollon tukitoimenpidettä (Lastensuojelulaki 417/2007).

Järvisen näkökulman mukaan perhetyö on perhekohtaisesti sosiaalisessa tai yhteiskunnallisessa viitekehyksessä tehtävää työtä, jossa tavoitteena on ratkaista elämäntilanteisiin liittyviä ristiriitoja ja muutostarpeita. Perhetyön kohteita voivat olla hyvinkin erilaiset perheet, joiden avun ja tuen tarpeet voivat vaihdella suuresti. Perhetyössä käytetään monenlaisia työskentelymuotoja sekä toimintatapoja ja -malleja kuitenkin aina suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti kunkin perheen omien lähtökohtien mukaisesti. Lyhykäisyydessään perhetyöllä tarkoitetaan perheiden arjen tukemista. (Järvinen ym. 2012, 12-15.)

Myös terveyden- ja sairaanhoidossa on viime vuosina alettu nähdä asiakas osana omaa perhettään tai lähimmäisiään ja nykyisin asiakkaan hyvään hoitoon kuuluu myös perheen huomiointi, sillä sen on nähty tekevän hoidosta tehokkaampaa. Terveyden- ja sairaanhoidossa käytetään perhetyö -käsitteen sijasta käsitettä perhekeskeinen hoito. (Järvinen ym. 2012, 16.)

Vuoren ja Nätkinin toimittamassa Perhetyön tieto -kirjassa perhetyö määritellään siten, että se on joko ammatillista tai maallikon toimesta suoritettua työtä, jossa perhe jäsenineen on työn kohteena. Perhe voi olla perhetyön asiakkaana joko yhdessä tai kukin sen jäsen erikseen silmällä pitäen perheen hyvinvointia ja seuraamalla perheen ongelmia. Vuoren ja Nätkinin mukaan perhetyö on tyypillisesti moniammatillista työtä, mikä tarkoittaa sitä, että osamista, tietoja ja taitoja yhdistellään eri aloilta kunkin perheen tarpeita parhaiten vastaavan lopputuloksen luomiseksi. (Vuori & Nätkin 2007, 7.) Kaiken kaikkiaan perhetyöllä on niin monia määritelmiä, ettei yhtä ainutta tai oikeaa voida osoittaa.

Lapsi- ja perhetyötä suunniteltaessa tulee aina ottaa huomioon lapsen tarpeet, mihin jo lait sekä kansainväliset sopimukset velvoittavat. Niissä määrätään ottamaan lasten edut ja oikeudet huomioon paremmin. (Rikosseuraamuslaitos 2013 c.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa on kirjattu, että mikäli lapsi asuu erossa vanhemmistaan, on tällä oikeus tavata ja pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Tällaisissakin tapauksissa tapaaminen voidaan kuitenkin estää, mikäli tapaaminen on lapsen edun vastaista. (Unicef 2013.)

4.1 Perhetyön kohteet ja sisällöt

Perhetyön kohteen ei tarvitse olla jo kriisiytynyt perhe, vaan se voi olla myös hyvinvoiva perhe, sillä perheiden tilanteet vaihtelevat pienistä ongelmista erilaisiin kriisitilanteisiin tai sellaisten kasautumiseen ja mikä tahansa perhe saattaa joskus tarvita tukea perhetyöstä arjen sujumisen turvaamiseksi. Perheet, joiden avun ja tuen tarpeet vaihtelevat, ovat siis perhetyön kohteita ja sama perhe voi olla kerran tai useammin asiakkaana. (Järvinen ym. 2012, 15.) Tärkeää onkin erottaa, milloin kyseessä on ennalta ehkäisevää ja kaikille, myös niin sanotuille tavallisille perheille, tarjottavaa perhetyötä ja milloin taas tiettyyn perheeseen ja tilanteeseen kohdistettuja toimenpiteitä, joista on kyse silloin kun perhe on joutunut erityisen ongelmalliseen tilanteeseen ja vaatii enemmän tukea. (Vuori & Nätkin 2007, 17).

Erilaisia sisältöjä perhetyölle voivat olla esimerkiksi arjen hallinnan ja toimintakyvyn tukeminen, parisuhteen ja vanhemmuuden tukeminen, lasten hoidossa ja kasvatuksessa ohjaaminen, lapsen edun turvaaminen, perheen vuorovaikutustaitojen tukeminen tai sosiaalisen verkoston ylläpitäminen ja vahvistaminen. Tiivistetysti sisältö muotoillaan kunkin perheen arjen hallinnassa ohjaamisen ja perheen toimintakyvyn tukemisen mukaan. Tärkeitä sisältöjä ovat myös

varhainen tukeminen ja puuttuminen, syrjäytymisriskien ennaltaehkäiseminen sekä osallisuuden tukeminen. (Järvinen ym. 2010, 112.)

Perhetyön sisältöihin liittyen käytetään myös käsitettä vastuullistaminen, millä tarkoitetaan sitä, että perhetyön tarkoituksena on saada perhe huolehtimaan itse omista velvollisuuksistaan. Keinoina tähän käytetään ensisijaisesti ohjaamista ja neuvomista perusasioista alkaen sen sijaan, että keskityttäisiin siihen mitä ja kuka on aiemmin tehnyt väärin. (Vuori & Nätkin 2007, 16.)

4.2 Perhetyön periaatteita

Järvinen ym. kuvaavat perhetyön keskeisiksi periaatteiksi asiakaslähtöisyyden, perhelähtöisyyden sekä lapsilähtöisyyden teoksessaan Perheen parhaaksi (2012). Asiakaslähtöisyys on ikään kuin ohjaava periaate, jonka mukaan aikuiset ja lapset ovat itsenäisiä toimijoita ja perhetyön aikana tarkoituksena on tukea perheen valinta- ja päätösvaltaa. Asiakaslähtöisyydessä kiinnitetään huomiota kunkin asiakkaan tarpeisiin ja toiveisiin, minkä lisäksi asiakkaan oikeuksista tiedottaminen sekä oikeuksien lisääminen nähdään tärkeänä. Asiakaslähtöisyyden periaatteita ovat muun muassa asiakkaan kunnioittaminen, ajatus siitä, että kullakin asiakkaalla on oma ainutlaatuinen tarinansa ja kokemuksensa, avoimuus, rehellisyys ja luottamuksellisuus, kokonaisvaltaisuus sekä mahdollisuus valintaan. (Järvinen ym. 2012, 17-18.)

Perhelähtöisyyden mukaan tulee koko perhe huomioida, mikäli joku sen jäsenistä on sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaana. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että perheestä itsestään sekä sen elämäntilanteesta ja ympäristöstä luodaan kokonaiskuva. Perhelähtöisen periaatteen mukaan perheenjäsenet itse määrittelevät keitä perheeseen kuuluu ja ketkä ovat mukana perhetyöhön liittyvässä työskentelyssä. Perhelähtöisessä työskentelyssä perhe nähdään oman tilanteensa ja arkensa asiantuntijana, siinä kiinnitetään huomiota perheenjäsenten välisiin suhteisiin, kohdellaan perhettä kokonaisuutena ja perheenjäseniä yksilöinä sekä painotetaan perheiden ainutlaatuisuutta ja erilaisuutta. (Järvinen ym. 2012, 23-24.)

Lapsilähtöisyys tarkoittaa muun muassa sitä, että lapsi otetaan perhetyössä huomioon moniulotteisesti. Lasta on kuunneltava häntä koskevissa tärkeissä asioissa ja työntekijöiden on myös pohdittava, millaisia vaikutuksia eri tilanteilla voi olla lapsen kehitykselle ja esimerkiksi mielikuville ihmisistä ja avun saamisesta. Näiden seikkojen vuoksi on tärkeää tuntea lapsen kehitysvaiheita sekä niihin liittyviä haasteita ja osata ottaa huomioon kunkin lapsen yksilöllinen kulttuurinen konteksti. Lapsilähtöisen periaatteen taustalla vaikuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Tässä periaatteessa korostuvat lapsen näkökulman huomioon ottaminen sekä lapsen itsensä kanssa työskentely. (Järvinen ym. 2012, 26-27.) Vuori ja Nätkin kuvaavat perhetyön kohteet hyvin samalla tavalla kuin Järvinen ynnä muut: ”Perhetyön kohteita ovat per-

heet ja niiden jäsenet: joko perheelle tehdään tai perheen kanssa tehdään jotain. Perhettä neuvotaan, valistetaan ja kasvatetaan.” (Vuori & Nätkin 2007, 8.)

4.3 Perhetyön menetelmät

Perhetyössä käytettäviä menetelmiä ovat esimerkiksi keskustelu, suunnittelu, dokumentointi, tavoitteiden asettaminen, perheeseen vaikuttavien eri osa-alueiden arviointi, kotikäynnit, keinot arjen hallintaan, ohjaus, neuvonta, toiminnalliset menetelmät ja ryhmätoiminta. Kustakin asiakasperheestä on kiinni, minkälaisia menetelmiä työntekijä heidän kanssaan ottaa käyttöön, vaikka toisaalta myös työntekijän oma kiinnostus ja tausta määrittelevät jonkin verran sitä, millaisten menetelmien käyttöön tällä on valmiuksia. Kaikki työmenetelmät ovat kuitenkin viime kädessä toissijaisia, jollei vuorovaikutus perheen ja työntekijän välillä ole kunnossa. (Järvinen ym. 2012, 158.)

Mikäli perhetyötä tehdään moniammatillisesta näkökulmasta, ovat kaikki osapuolet laatimassa perhetyön suunnitelmaa, jonka tarkoituksena on auttaa sekä perheitä että työntekijöitä hahmottamaan perheen tilannetta ja jakaa vastualueet eri työntekijöiden välillä. Suunnitelmaa laatiessa myös kirjataan ylös perheen työskentelylle laaditut tavoitteet. Dokumentoinnin tarkoituksena on kyetä myöhemmissä tilanteissa palaamaan aiemmin laadittuihin suunnitelmiin, sopimukseen sekä jo toteutettuun työhön. Yksi dokumentointiin liittyvä tärkeä peruste on myös sekä perheenjäsenten että työntekijöiden oikeusturva. (Järvinen ym. 2012, 158-161.)

Tilanteen kartoittamisen ja tavoitteiden asettamisen tarkoituksena on, että perhe etsii yhdessä työntekijän kanssa ratkaisuja olemassa oleviin epäkohtiin ja ongelmiin sekä muodostaa niistä tavoitteita. Tärkeää on, että työskentelyssä keskitytään perheen mahdollisuuksiin ja toiveisiin, mutta otetaan myös huomioon esimerkiksi erilaiset ongelmakohdat ja ristiriitaisuudet. Perheeseen vaikuttavia eri osa-alueita ovat muun muassa vanhemmuus, parisuhde ja perhetilanne, joiden tarkastelu ja arviointi ovat myös yksi perhetyön menetelmistä. Tässä menetelmässä työntekijä voi esimerkiksi auttaa perhettä havaitsemaan ja pohtimaan millaista vanhemmuutta lapsi missäkin vaiheessa kehitystään tarvitsee ja millainen on vanhemman rooli perheessä. Työntekijä voi tuoda esille työkaluja, joiden avulla vanhemmat voivat hahmottaa parisuhteen sisäisiä asioita kuten rooleja, odotuksia, motiiveja ja vuorovaikutusta, auttaa näkemään, että myös parisuhteella on vaikutusta perheen tilanteeseen sekä vanhemmuuteen. Perhetilanteen arvioinnissa esimerkiksi perheen historia ja nykytilanne sekä suhteet perheen ulkopuolelle tehdään näkyviksi ja niiden merkitystä ja vaikutusta perheeseen itseensä pohditaan. (Järvinen ym. 2012, 171-177.)

Perhetyössä käytettäviä toiminnallisia menetelmiä voivat esimerkiksi musiikki, soittaminen, tanssi, liikkuminen, kuvataide, maalaaminen, elokuvat, valokuvaaminen, kirjallisuus, kirjoittaminen tai lähes mikä tahansa. Toiminnallisia menetelmiä ovat myös esimerkiksi erilaiset

liikunnalliset menetelmät, pelit ja leikit, rentoutumisharjoitukset tai arjen toiminnot. Toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää muun muassa silloin, kun perheenjäsenten on hankala tuottaa puhetta, mutta toiminnallisten menetelmien jälkeen on kuitenkin tärkeää pystyä myös purkamaan tehtyä toimintaa keskustellen. (Järvinen ym. 2012, 191-193.)

4.4 Rikosseuraamusalan perhetyö

Lapsi- ja perhetyön keskeinen tavoite on vähentää vankeusrangaistuksesta vanhempi-lapsi -suhteelle aiheutuvaa haittaa sekä tukea rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Tarkoituksena on myös tukea vangin vanhemmuutta ja perhesuhteita sekä palaamista yhteiskuntaan. Perhetyöhön kuuluu neuvonta ja ohjaus, yhteydenpidon järjestäminen, mahdollisuuksien mukaan perheleirit, kriisitilanteissa tarvittavan tuen tarjoaminen sekä ylipäättään perhesuhteiden edistäminen ja väkivallattomuuteen kannustaminen. Perhetyötä pyritään järjestämään laaja-alaisesti niin vankilan sisällä kuin yhteistyössä ulkopuolisten palveluntarjoajien ja järjestöjen kanssa. Rikosseuraamuslaitos on huomionut lapsi- ja perhetyön kehitystarpeet ja vankiloissa onkin alettu järjestää esimerkiksi vanhemmuutta tukevia kursseja ja erityisiä vanhempi-lapsi -päiviä. Myös lakimuutokset tulevat vaikuttamaan edistävästi vankiloiden lapsi- ja perhetyöhön. Haasteena kuitenkin tällä hetkellä on vankiloiden vähäiset resurssit. (Rikosseuraamuslaitos 2013 c.)

Toisaalta perhetyö kuuluu vankeinhoidolle vain niissä tapauksissa, kun se edistää vankeinhoiton asettamisen tavoitteiden toteutumista. Kuitenkin vankeusaikana on tarkoituksenmukaista kehittää ja ylläpitää verkostotyötä vankilan ulkopuolisten perhetyön toimijoiden kanssa sekä ohjata vankia perheineen perhetyön piiriin tai tukea pysymään siellä. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 85.)

Vankilassa perhetyö aloitetaan tapaamalla vanki, jonka kanssa keskustellaan perheen tilanteesta yksityiskohtaisesti. Koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunta voivat olla yhteydessä vangin perheeseen ja muihin olennaisiin verkostoihin vangin luvalla mahdollisimman tehokkaan ja oikein kohdistetun työskentelyn takaamiseksi. Vankiloiden perhetyötä on haastavaa selittää tyhjentävästi, sillä työmuodot ovat vaihtelevia ja tilanteet yksilöllisiä.

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa on pohdittu erilaisia käytäntöjä ja toiminnan muotoja, joilla vanhemmuuden tukemista voidaan edistää, sillä teema on noussut viime vuosina yhä näkyvämmäksi. Nykypäivän vankeinhoito ei enää ole samanlaista kuin aiemmin, vaan pelkän rangaistuksen suorittamisen lisäksi pitää ottaa huomioon myös monia muita seikkoja, joista vanhemmuus on yksi. Kaiken vankilassa tehtävän työn taustalla vaikuttaa ajatus uusien rikosten ehkäisemisestä ja kenties vanhemmuutta tuettaessa voidaan ehkäistä mahdollista tulevaa rikollisuutta.

4.4.1 Lapset puheeksi

Lastenpsykiatri Tytti Solantauksen (THL) sekä hänen työryhmänsä toimesta alun perin psykiatriseen sairaalaan mielenterveyden ongelmista kärsivien vanhempien kanssa työskenteleville laadittu Lapset puheeksi - menetelmä on toimiva työkalu myös niiden rikosseuraamusasiakkaiden kanssa, joilla on lapsia. Menetelmä on jo pilotoitu rikosseuraamusalalla ja vaikka alan eri organisaatiot ovatkin toistaiseksi joutuneet käyttämään alkuperäistä, eri kohderyhmälle suunnattua menetelmäpohjaa, on Solantauksen tarkoituksena laatia Rikosseuraamuslaitokselle ja nimenomaisesti sen asiakkaille kohdennettu oma manuaali ja lokikirja. Varsinainen yhteistyö Lapset puheeksi - työmenetelmän tuomisesta rikosseuraamusalalle on alkanut jo vuonna 2010 Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Rikosseuraamuslaitoksen kesken. (Taruvuori 2015.)

Vankilanäkökulmasta Lapset puheeksi - menetelmässä tarkastellaan niin vanhemmuutta kuin lasta itseään ja menetelmän tarkoituksena on löytää vanhemmuutta sekä lasta ja tämän kehitystä tukevia voimavaroja. Menetelmän avulla pyritään myös löytämään ja nimeämään lapsen kehitystä mahdollisesti häiritseviä tai vaarantavia seikkoja sekä keksimään keinoja ja voimavaroja niiden kumoamiseksi ja poistamiseksi tai ainakin niiden vaikutuksien minimoimiseksi. Lapset puheeksi -menetelmässä lapsen kehitystä suojaavista tekijöistä käytetään termiä vahvuus ja kehitystä vaarantavista seikoista termiä haavoittuvuus. Menetelmän tarkoituksena on tukea vanhempaa käymään lapsensa kanssa avointa keskustelua omasta vankeusrangaistuksestaan sen sijaan, että totuuden salaaminen lapselta aiheuttaisi tässä mahdollisesti epävarmuutta ja turvattomuutta. Menetelmän avulla pyritään kiinnittämään vanhemman huomiota siihen, että lapsi saa työstää omia vaikeita tunteitaan aikuisen kanssa jäämättä yksin. (Taruvuori.)

Lapset puheeksi - keskustelu koostuu yhdestä, kahdesta tai toisinaan myös useammasta tapaamisesta, joissa käydään keskustelua manuaaliin pohjautuvan ja lokikirjaan perustuvan strukturoidun menetelmän pohjalta. Lapset puheeksi - menetelmä täyttää myös sosiaalihuoltolain 44 § velvoitteen, jonka avasimme tarkemmin sosiaalihuoltolakia käsittelevässä kappaleessa. Lapset puheeksi - menetelmän alustavassa keskustelussa esitellään menetelmää sekä tulevien keskustelujen kulkua. Ensimmäisessä ja toisessa keskustelussa pohditaan lapsen kehitystä, siihen liittyviä vahvuuksia ja haavoittuvuuksia sekä vankeuden vaikutusta lapseen. Keskustelussa pohditaan millä keinoilla lapsen kehitystä voitaisiin tukea ja miten asioita otetaan lapsen kanssa esille. Huomionarvoista on, että jokaisen lapsen kohdalla keskustelut käydään alusta loppuun erikseen. Mikäli lapsen vanhempi tai vanhemmat sekä joissain tapauksissa vankilan työntekijä kokee tarvetta lisätuelle, voidaan järjestää keskustelujen pohjalta neuvonpito, johon kutsutaan lapsen oman lähipiirin lisäksi myös mahdollista ammatillista verkostoa.

Neuvonpidon tarkoituksena on suunnitella konkreettisia asioita ja muutoksia lapsen arjen tueksi. (Taruvuori 2015.)

4.5 Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset vankiloiden lapsi- ja perhetyön taustalla

Rikosseuraamuslaitoksen linjauksissa kerrotaan, että ”Lapsi- ja perhetyö on jatkossa koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtävä ja osa jokapäiväistä arkityötä. Jokaiseen yksikköön nimetään perhetyön vastuuhenkilö. Henkilöstön asiaan liittyvää ammatillista osaamista lisätään koulutuksella.” Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tulee suojella lasta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta sekä hyväksikäytöltä, mikä on kirjattu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Sopimuksessa sanotaan myös, että henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa tämän tehtävässä kasvattaa lastaan. (Rikosseuraamuslaitos 2013 c.)

Rikosseuraamuslaitoksen linjauksissa painotetaan lapsi- ja perhenäkökulmaa. Sen mukaan tuomitun yhteydenpitoa lapsiinsa, perheeseensä, sosiaaliin verkostoihinsa sekä yhteiskunnan palveluverkostoon tuetaan. Erityisesti lapsinäkökulman huomioon ottaminen on tärkeää, kun pyritään kehittämään perhetyötä. (Rikosseuraamuslaitos 2011.) Vuonna 2003 julkaistussa työryhmän mietinnössä ”Perhe muurin toisella puolella” todetaan, ettei perheen merkitystä vankilassa ollessa sekä vapautumisen jälkeen yhteiskuntaan sijoittumisessa ole painotettu tarpeeksi, eikä erilaisten sosiaalisten verkostojen merkitystä ole riittävästi huomioitu. Sen sijaan erilaiset toimintaohjelmat, joilla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuteen pureutumalla esimerkiksi päihteidenkäyttöön ja rikoksettomuuteen, ovat laajassa käytössä. Haasteena tässä on erottaa hyvät perhesuhteet niistä, jotka esimerkiksi psyykkisen tai fyysisen väkivallan vuoksi eivät ole muun perheen edun mukaisia. (Rikosseuraamuslaitos 2013 b.)

Linjauksissa on mainittu myös, että vankeusaikainen ero saattaa johtaa lapsi-vanhempi -suhteen hajoamiseen, jolloin suhteen uudelleen rakentaminen vapautumisen jälkeen voi olla hankalaa. Tämän vuoksi on tärkeää tukea lapsen edun mukaisesti suhdetta jo vankeusaikana. Rikosseuraamuslaitoksen perhetyö sisältää muun muassa yhteydenpidon mahdollistamista, keskusteluapua, valmiuksien parantamista ja tukemista arkeen liittyen, tukemista kasvatus-tehtävässä, vanhemmuuden arviointia sekä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2013 b.)

4.6 Vankiloiden perheleirit

Vanki voi täyttää osan vankeusrangaistukseensa kuuluvasta osallistumisvelvollisuudesta myös osallistumalla vankilan ulkopuoliseen toimintaan, kuten perheleirille. Aiemmin vankilat ovat itse järjestäneet perheleirejä, mutta nykyisin niitä järjestävät pääsääntöisesti järjestöt yhteistyössä vankiloiden kanssa. Perheleirit koostuvat yhdessäolosta ja tekemisestä, keskusteluryhmistä, erilaisista aihesisällöistä sekä keskusteluista vangin ja työntekijän tai vangin, tämän

puolison ja työntekijän kesken. Luvan perheleirille osallistumiseen myöntää vankilan johtaja, mikäli sille osallistuminen on tärkeää ja tarpeellista vangin perhesuhteiden kannalta ja perhesuhde on vakiintunut sekä mikäli perheleirille pyrkivä vanki on tarpeeksi luotettava. Perheleiriä varten vanki voi saada jopa seitsemän vuorokauden pituisen osallistumisluvan. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 61.)

Perheleirille osallistuminen on vangille sekä tämän perheelle maksutonta. Kullekin leirille valitaan neljästä viiteen perhettä, joita valitessa otetaan vangin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden lisäksi huomioon myös se, mikä perheen kuntoutuksen tarve on ja kuinka motivoituneita perheenjäsenet ovat perhetyöhön. Esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiö, Krits, järjestää perheleirejä. (Portti vapauteen 2015.)

4.7 Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminta

Ehjä perhe - toiminnan tarkoituksena on tukea tuomittujen vanhemmuutta sekä vähentää lapselle vanhemman rangaistuksesta aiheutuvia haittoja. Ehjä perhe - toimintaan kuuluu perhe- ja parisuhdeleirien järjestämisen lisäksi kriisiperhetyötä, vertaisryhmätoiminnan kehittämistä lapsille, nuorille ja vanhemmille, rikosseuraamusasiakkaan läheistyön verkoston koordinoimista, ammattilaisten kouluttamista viranomaisten ja kolmannen sektorin kanssa sekä tiedottamista ja vaikuttamistyön tekemistä. (Kriminaalihuollon tukisäätiö.)

5 Sosiaalialan arvot

Sosiaalialan arvot muodostuvat siitä kaikesta, minkä ajatellaan olevan hyödyllistä tai arvokasta sosiaalialalla toteutettavassa työssä. Toisaalta nämä arvot muodostuvat myös siitä, minkä yleisesti ajatellaan olevan vallitsevaa hyvässä yhteisössä ja mitkä ovat yleiset periaatteet tämän hyvän saavuttamiseksi käytännössä sekä millaiset ovat toivottavia ominaisuuksia ja piirteitä sosiaalialan työntekijöissä. (Banks 2012, 8.)

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry on vuonna 2012 antamassaan ammattieettisessä ohjeessa todennut, etteivät ihmisoikeuksiin vaikuta yksilön käytös tai toiminta vaan että ne kuuluvat kaikille jo pelkän ihmisyyden perusteella ja näin ollen ovat ehdottomia. Sosiaalialan kentällä työskentelevän henkilön on ymmärrettävä ja hyväksyttävä nämä seikat ja puolustettava niitä kaikissa tilanteissa. (Talentia a. 2013, 7.)

Sosiaalialan arvoihin kuuluu työntekijän omasta arvoperustasta riippumatta se, että asiakkaan itsemääräämis- ja osallistumisoikeutta sekä yksityisyyttä kunnioitetaan ja että asiakas kohdataan kokonaisvaltaisesti. Kiteytetysti näillä tarkoitetaan sitä, että asiakkaalla on oikeus tehdä itse omat valintansa sekä päätöksensä, työntekijän tulee tukea asiakkaan osallisuutta tämän omassa elämässä esiintyvissä päätöksissä ja toimissa sekä lisätä asiakkaan vaikutusmahdolli-

suuksia. Asiakas tulee ottaa huomioon niin perheensä, yhteisönsä kuin yhteiskuntansa jäsenenä kokonaisvaltaisesti ja asiakkaan yksityisyys sekä asiakassuhteen luottamuksellisuus turvataan salassapitosäännösten nojalla. (Talentia a. 2013, 8.)

5.1 Rikosseuraamuslaitoksen arvot

Rikosseuraamuslaitos on vuosille 2011-2020 laaditussa strategiassaan listannut neljä arvoa, jotka ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa sekä turvallisuus. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan arvojen tulee näkyä niin suhteessa asiakkaisiin, työtovereihin kuin henkilöstöön sekä kaikessa toiminnassa. Työskentelyltä odotetaan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista, tasapuolista, inhimillistä ja asiallista kohtelua sekä lainmukaisuutta ja oikeuden noudattamista. Lisäksi täytäntöönpano tulee toteuttaa siten, että se on turvallista tuomitulle itselleen, henkilökunnalle sekä yhteiskunnalle ja että se tukee yksilöllisesti kunkin tuomitun kasvua, kehitystä ja pyrkimystä rikoksettoomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 5.)

6 Tutkimusasetelma

Tässä osiossa esitellään opinnäytetyön tutkimuskysymykset ja tutkimuksen suorittamisessa käytettyjä menetelmiä sekä kuvaillaan kohta kohdalta opinnäytetyön tekemistä. Osiossa käydään muun muassa läpi haastatteluun osallistuvien vankien rajaamista, haastattelumallin valintaa ja kysymysten suunnittelua sekä sitä, miten haastattelut lopulta toteutettiin. Samalla esitellään myös millä keinoin aineistoa analysoitiin ja mitä se käytännössä tarkoittaa.

6.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset muodostettiin tämän opinnäytetyön aiheen ympärille jo alkuvaiheessa. Aiheen muodostuttua ja tarkennuttua lopulliseen muotoonsa halusimme muokata tutkimuskysymykset mahdollisimman tarkoiksi, jotta niihin vastaaminen olisi helppoa ja tuottaisi hyödynnettävää tietoa. Opinnäytetyössä on kyse tutkimuskysymyksiin vastaamisesta ja siitä, vastaavatko tulokset näihin ennalta asetettuihin kysymyksiin. Tämän vuoksi käytimme aikaa tutkimuskysymystemme muodostamiseen. Kehitimme kolme tutkimuskysymystä, jotka mielestämme olivat aiheemme kannalta olennaisimmat ja joihin halusimme saada vastaukset. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Miten vangit kokevat vanhemmuutensa tukemisen vankeusaikanaan?
2. Millä tavoin vangit toivovat vankilan tukevan heidän vanhemmuuttaan?
3. Miten vanhemmuuden tukemiseen liittyviä olemassa olevia käytäntöjä voisi kehittää?

6.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyömme selvittää vankien kokemuksia vanhemmuuden tukemisesta Helsingin vankilassa sekä heidän kehitysehdotuksiaan. Toteutimme tutkimuksemme laadullisena tutkimuksena, jota tehdessä ei ole tarkoituksenmukaista kerätä suurta aineistoa, vaan jolle ominaista on pieni tapausmäärä. (Eskola & Suoranta 2008, 15-16.) Aineiston keruun toteutimme haastattelulla viittä Helsingin vankilassa vankeusrangaistustaan suorittavaa vankia, joiden valinta perustui ennalta asettamiimme kriteereihin.

Valitsimme aineistomme keruumenetelmäksi haastattelun, sillä se soveltui parhaiten opinnäytetyömme tutkimusaineiston keräämiseen. Haastattelijan tehtävänä on monesti ohjata haastattelun kulkua tai ainakin ohjata keskustelua kohti oikeita puheenaiheita, minkä myös huomasimme haastatteluja tehdessämme. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22-24.) Teimme haastattelun parihaastatteluna, sillä koko opinnäytetyömme suoritettiin parityönä. Etuna parihaastattelussa oli se, että pystyimme täydentämään toistemme kysymyksiä sekä tekemään muistiinpanoja ja huomioita samalla, kun toinen oli syventynyt keskustelemaan haastateltavan kanssa. Haasteena oli toisinaan toistemme päälle puhuminen, mutta pääosin osasimme antaa toisillemme tilaa puhua.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli saada henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuva kuvaus Helsingin vankilassa vankeusrangaistustaan suorittavien vankien kokemasta vanhemmuuden tukemisesta, joten työmme kannalta oli tarkoituksenmukaista haastatella useampaa vankia. Tutkimustulosten tarkoituksena on osaltaan kuvastaa suuremman joukon käsityksiä ja olla helpommin yleistettävissä.

6.2.1 Aineiston keruu

Tutkimusjoukkomme oli rajattu Helsingin vankilan vankeihin, joilla on kokemusta lapsi- ja perhetyöstä. Alkuperäisenä tarkoituksena oli suurempi tutkimusjoukko useammasta vankilasta, mutta haastateltavien löytäminen osoittautui suunniteltua haastavammaksi. Lisäksi eri vankiloiden väliset erot käytännöissä olisivat tuottaneet mahdollisesti liian hajanaista tietoa, joka ei olisi ollut yleistettävissä. Myöskään resurssimme eivät olisi riittäneet kovin suuren tutkimusaineiston hankkimiseen ja analysointiin. Rajaamalla opinnäytetyömme koskemaan vain Helsingin vankilaa saimme tietoa, jota voidaan mahdollisesti hyödyntää laitoksen sisällä. Opinnäytetyömme tuottamaa tietoa ei välttämättä voida yleistää muihin vankiloihin, mutta joidenkin suljettujen vankiloiden kohdalla se voi antaa suuntaa.

Asettamamme minimimäärä haastateltavien määrälle oli viisi vankia, mikä lopulta myös saatiin täytettyä. Laadullisen tutkimuksen suorittamiseen olisi ollut hyödyllistä, jos haastateltavia

olisi ollut enemmän, sillä näin saatu aineisto ja siitä muodostetut johtopäätökset olisivat olleet yleistettävämpiä. Saadun aineiston määrä on pieni, eikä se tässä opinnäytetyössä kylläntynyt. Kylläntymisellä tarkoitetaan, että aineistoa kerätään niin monelta eri lähteeltä, etteivät lähteet enää tuota uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 2008, 61-63.) Viiden haastattelun aineistolla saatiin aikaiseksi tapauskuvaus Helsingin vankilasta.

Haastateltavien vankien valinnassa meitä auttoi Helsingin vankilan perhetyöstä vastaava erityisohjaaja, sillä meillä ei ollut pääsyä vankitietojärjestelmään ja ajattelimme, että tutkimuksen luotettavuuden säilymiseksi emme itse halua vaikuttaa haastateltavien vankien valintaan kriteereiden asettamista lukuun ottamatta. Toisaalta tutkimuksen luotettavuuteen saattaa jonkin verran vaikuttaa erityisohjaajan omat näkemykset ja kokemukset vankien valinnassa esimerkiksi siten, että hän on saattanut valita sellaisia vankeja, joiden kanssa on työskennellyt enemmän vanhemmuuden tukemisen tiimoilta. Olimme rakentaneet kriteereitä, joiden avulla sopivia haastateltavia etsittiin. Kriteereiden avulla oli tarkoitus tavoittaa sellaisia vankeja, joilla olisi tuottaa sellaista aineistoa, jota voisimme hyödyntää opinnäytetyössämme parhaiten. Kriteerien lisäksi asetimme niille joustomahdollisuuden, mikäli ensisijaisilla kriteereillä ei löytyisi sopivia haastateltavia. Emme siis itse olleet kriteereiden asettamista enempää mukana haastatteluun pyydettyjen vankien valinnassa. Ainoa ehdoton vaatimus haastateltaville oli se, että he ovat olleet mukana vankeusaikanaan lapsi- ja perhetyössä.

6.2.2 Haastateltavien vankien rajaaminen

Alkuperäisinä kriteereinämme oli saada haastateltavaksi vankeja, joiden laitostertaisuus, eli ehdottoman vankeusrangaistuksen vankilassa suorittamisten lukumäärä, on kahdesta neljään sekä se, että vangin nykyinen tuomio on yhdestä viiteen vuotta pitkä. Nämä kriteerit perustelimme sillä, että tämän pituisella tuomiolla vangilla olisi taustalla jo jonkin aikaa jatkunutta lapsi- ja perhetyötä sekä aiempien mahdollisten vankeusrangaistusten myötä hieman vertailukohtaa. Yksi vankien valintaan liittyvä kriteeri oli myös se, ettei tällä saa olla lapsiin kohdistunutta rikollisuutta taustallaan, mutta muuten emme rajanneet haastateltavien rikosten laatua.

Haastateltavien vankien rajaamiseen liittyviä kriteereitä pohtiessamme tulimme siihen tulokseen, että vankeusaikaisen lapsi- ja perhetyön kokemuksen lisäksi vangeilla olisi myös kehittämis ehdotuksia. Koimme tämän tärkeäksi, sillä opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää vanhemmuuden tukemiseen liittyviä käytäntöjä, missä meille olisi suureksi avuksi vankien omat ehdotukset käytäntöjen kehittämisestä ja parantamisesta. Vangeilta saadun tiedon pohjalta meidän olisi helppoa pohtia näiden esiin nousseiden ideoiden realistisuutta ja toteutuskelpoisuutta.

Vankien lapsiin kohdistuvaksi kriteeriksi asetimme ainoastaan iän. Halusimme haastateltaviksemme sellaisia vankeja, joilla olisi 4-15 - vuotiaita lapsia. Alaikäraja muodostui siitä, että koimme neljävuotiaan lapsen jo keskusteleavan ja jakavan mielipiteitään vanhempansa kanssa tätä tavatessaan. Tällöin haastateltavan kokemus ja näkökulmat lapsen tapaamisesta ja lapsi- ja perhetyöstä voisivat olla moniulotteisempia. Viisitoista vuotta oli meille ehdoton yläikäraja sen vuoksi, että esimerkiksi vanhempi-lapsi - tapaamisten yläikäraja on viisitoista vuotta (Rikosseuraamuslaitos 2013 b, 15).

Toivoimme saavamme näillä kriteereillä tarvittavan määrän haastateltavia, mutta tiedostimme samalla olevan vaikeaa löytää kaikki kriteerit täyttäviä vankeja. Lisäksi näiden kriteerien perusteella haastateltavat etsisi joku vankilan henkilökunnasta, joten halusimme helpottaa haastateltavien etsimistä mahdollisimman paljon. Tämän vuoksi pohdimme, mitkä kriteerit olivat tärkeimpiä ja totesimme, että ensimmäisenä voisimme joustaa laitostertaisuuden kohdalla. Toissijaisesti voisimme joustaa vankeusrangaistuksen pituudessa ja viimeisimpänä lapsen iässä. Haastateltavien kokemuksesta lapsi- ja perhetyössä emme halunneet joustaa, sillä opinnäytetyömme pätevyys kärsisi muuten. Lopulta jouduimme joustamaan hieman vankien valintaan liittyvissä kriteereissä, mutta saimme loppujen lopuksi haastateltaviksemme vankeja, joilla oli jo jonkin aikaa jatkunutta vankeusaikaista lapsi- ja perhetyötä taustallaan 4-15 - vuotiaiden lastensa kanssa.

6.2.3 Haastattelut

Kehiteltyämme opinnäytetyömme aiheen ja esitettyämme opinnäytetyösuunnitelman tarvitsimme tutkimusluvan. Tutkimusluvan hakeminen on tavallinen käytäntö silloin, kun halutaan haastatella vankeja. Olimme yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön erikoistutkijaan, jolta anoimme lupaa haastatella viidestä kymmeneen vankia Helsingin vankilassa. Tutkimuslupa-anomukseen oli liitetty tarkempia tietoja opinnäytetyösuunnitelmastamme. Anomuksessa kerroimme, että aiomme suorittaa haastattelut teemahaastatteluina sekä nauhoittaa haastattelut aineiston myöhempää tarkastelua varten. Tutkimuslupaprosessi kesti muutaman viikon, jonka jälkeen saimme myönteisen vastauksen. Luvassa mainittiin, että tutkimuksemme tekoa varten tulee meillä olla lupa vankilan johtajalta tai apulaisjohtajalta. Lisäksi jokaisen haastateltavan osallistumisen tulisi olla vapaaehtoista ja kaikilta tulisi saada yksilöity suostumus osallistumisesta. Haastatteluaineisto tulisi säilyttää siten, ettei se ole ulkopuolisten nähtävissä ja tulokset esitellä siten, etteivät yksittäiset haastateltavat ole tutkimuksessa tunnistettavissa. Tutkimusluvan saatuaamme lähestyimme Helsingin vankilan apulaisjohtajaa sekä lapsi- ja perhetyöstä vastaavaa erityisohjaajaa sähköpostitse ja esittelimme opinnäytetyömme aiheen. Sovimme erityisohjaajan kanssa tapaamisen Helsingin vankilan tiloihin, missä keskustelimme haastateltavien valintaan liittyvistä kriteereistä ja opinnäytetyötämme ylipäätään. Pyysimme aloittamaan haastatteluun sopivien vankien etsimisen mahdolli-

simman pian, sillä halusimme suorittaa haastattelut, kun kaikki tieto oli tuoreena mielessä. Loppujen lopuksi sopivien haastateltavien löytyminen oli haasteellista, minkä vuoksi vankien valikoituminen kesti pidempään kuin alun perin toivoimme, mutta lopulta useiden erityisohjaajan kanssa käytyjen sähköpostikeskustelujen jälkeen hän löysi meille viisi kriteerit täyttävää vankia, jotka olivat kiinnostuneita osallistumaan haastatteluihin. Sovimme haastatteluajat kahdelle peräkkäiselle päivälle.

Pohdimme haastatteluja suunnitellessamme erilaisia haastattelumuotoja sekä niiden etuja ja riskejä ja päädyimme puolistrukturoituun eli teemahaastattelun malliin. Puolistrukturoitu haastattelu tarkoittaa sitä, että jotkin näkökulmat tai aihealueet on lyöty ennalta jo lukkoon, mutta ei kaikkia. Teemahaastattelussa jokaisen haastateltavan kanssa käydään läpi samat teemat ja aihepiirit, mutta itse kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11-12.) Haastattelun rungon teimme teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Määrittelimme ensin tutkimusongelman ja muodostimme siitä teoreettisia käsitteitä, joiden avulla teimme haastattelukysymyksille pää- ja alateemoja. (Kajaanin ammattikorkeakoulu a.) Luotimme haastatteluja suunnitellessamme siihen, että vapaan keskustelun avulla esiin nousisi myös sellaisia näkökulmia, joita emme haastattelurunkoa ja -teemoja muodostaessamme olleet tulleet ajatelleiksi. Koimme myös vapaan keskustelun valittujen teemojen pohjalta olevan strukturoidun kysymyspohjan käyttämisen sijasta parempi tapa saada aikaan monipuolista keskustelua vankien kanssa. Uskomme myös vastausten olevan kattavampia juuri vapaamman keskustelun ansiosta. Toisaalta hieman haasteelliseksi teemahaastattelussa saatujen tulosten analysoimisen teki se, että vastaukset olivat hyvin avoimia eivätkä aina liittyneet esitettyyn kysymykseen. Nauhoitimme haastattelut aineiston mahdollisimman luotettavan analysoinnin takaamiseksi.

Koska teimme opinnäytetyömme parityönä, halusimme luonnollisesti tehdä myös haastattelut yhdessä. Tämä mahdollisti sen, että toinen voi haastattelutilanteessa paikkailla toisen kysymyksiä ja lisätä tarkentavia näkökulmia. Sovimme ennen jokaista haastattelua, kumpi ottaa haastattelussa vetovastuun, eli esittää pääosin kysymykset. Toisen tehtävänä oli tehdä muistiinpanoja ja esittää tarvittaessa tarkennuksia.

Suoritimme itse haastattelut laitoksen tiloissa. Ennen varsinaisen haastattelun alkua annoimme vangeille luettavaksi ja allekirjoitettavaksi suostumuksen, jossa oli selitetty opinnäytetyömme aihe sekä haastattelun ehdot ja haastateltavan oikeudet. Näitä olivat se, että haastattelut nauhoitetaan, mutta nauhoitukset tuhotaan opinnäytetyön valmistuttua. Lisäksi haastateltavalla oli mahdollisuus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa tai kieltää oman osuutensa käyttäminen, milloin vain niin halutessaan. Jokainen haastateltava ymmärsi nämä ehdot ja allekirjoitti suostumuksen. Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista.

Haastattelut suoritettiin kahtena peräkkäisenä päivänä. Itse haastattelut kestivät noin puolesta tunnista tuntiin ja haastattelimme yhtä vankia kerrallaan. Olimme varanneet kullekin haastattelulle aikaa noin tunnin verran, mikä riitti jokaisen vangin kohdalla hyvin. Lopetimme haastattelut aina jos vaikutti siltä, ettei haastateltavilla ollut enää sanottavaa tai kun olimme käyneet kaikki kohdat läpi. Näin haastattelutilanteet pysyivät mahdollisimman luontevina.

Tutkimuskysymyksiimme vastaaminen perustuu hyvin pitkälti vangeilta haastatteluista saatuun tietoon ja haastateltavien henkilökohtaisiin kokemuksiin. Opinnäytetyömme pohjautuu haastatteluaineistoon ja tämä materiaali toimikin tärkeimpänä lähteenämme. Tämän opinnäytetyön ollessa haastatteluaineistoon tukeutuva, haastateltavien kokemukset olivat suurimmassa roolissa ja tulokset näin ollen pohjautuvat heidän kokemuksiinsa asioista.

Viidestä haastateltavastamme jokainen koki aiheen tärkeäksi ja osallistui haastatteluun henkilökohtaisista syistä. Jokainen myös toi esille kehitysideoita aiheeseen liittyen niin omatoimisesti kuin aiheesta kysyttäessä. Haastateltavista jokainen myös koki asioissa olevan parannettavaa, toiset enemmän ja toiset vähemmän. Haastatteluissa korostimme vankien laitoksen taholta kokemaan tukea heidän vanhemmuudessaan. Käytännössä suurimmaksi osaksi tähän aiheeseen sisältyi vankilan tapaamiset, jotka toimivat vankeusaikana yhtenä kontaktimuotona lapsen kanssa. Lisäksi käsitelimme poistumislupia, jolloin vangit pääsevät muun muassa perhesuhteiden ylläpitoon vedoten vankilan ulkopuolelle tapaamaan lapsiaan. Vankilan tarjoamaan tukeen lukeutui myös muu yhteydenpito lapsiin, kuten puheluiden ja kirjeiden avulla. Jokaisella haastateltavista oli jonkinlaista kokemusta kaikista näistä vankilan mahdollistamista yhteydenpitokeinoista.

Halusimme tuoda esiin myös toisenlaisen näkökulman vankilan vanhemmuuteen tarjoamaan tukeen liittyen. Konkreettisten tapaamisten ja poistumislupien lisäksi käsitelimme vankilan henkilökunnan tarjoamaa tukea, joka ilmeni usein muuten kuin käytännön tekoina. Tällä tarkoitimme esimerkiksi henkilökunnan tarjoamaa keskustelua ja heidän asenteitaan vankien vanhemmuuteen liittyen. Halusimme tietää, miten laitoksen henkilökunnan suhtautuminen vankien vanhemmuuteen näkyi arjessa ja erilaisissa toiminnoissa. Näillä pohdinnoilla haimme vastauksia erityisesti toiseen tutkimuskysymykseen.

6.2.4 Aineiston analyysi

Tarkastelimme analysointia aloittaessamme ensimmäiseksi sitä, onko aineistomme riittävää, eli olemmeko saaneet tarpeeksi usean haastateltavan tutkimukseemme. Koimme tulosten olevan riittävästi vertailtavissa, sillä viidenkin haastateltavan vastauksissa alkoi toistua samoja seikkoja, vaikkakaan opinnäytetyön laajuisessa tutkimuksessa ei ole tarkoituksenmukaista koettaa aineiston riittävyyttä kylläntymisellä. Toiseksi pohdimme, oliko analyysimme katta-

va, eli ettemme perustaneet tulkintojamme satunnaisiin poimintoihin. Kiinnitimme alusta saakka huomiota siihen, että olimme teemoitelleet eri tilanteet samoilla tavoilla tulosten vertailemiseksi. Kolmanneksi tarkastelimme, olisiko analyysimme arvioitavissa ja toistettavissa. Analyysin arvioitavuus tarkoittaa sitä, että henkilö, joka lukee opinnäytetyötämme ja siihen sisältyvää tutkimusta, voi seurata meidän päättelyämme, tehdä omia tulkintojaan ja olla lopputuloksesta samaa tai eri mieltä. Tutkittavuudella tarkoitetaan sitä, että luokittelut ja tulkinnat on esitetty siten, että toisen tutkijan on mahdollista päästä samoihin tuloksiin niitä seuraamalla. (Mäkelä 1992, 47-55.)

Otimme haastatteluihin mukaan analyysia varten tehtävän litteroinnin vuoksi ääninauhurin, josta myös kerroimme haastateltavillemme ennen varsinaisen haastattelun alkamista. Litteroinnilla tarkoitetaan sitä, että nauhoitettu puhemuotoinen aineisto kirjoitetaan sana sanalta puhtaaksi. Teimme litteroinnit tarkasti eli litteroimme murre- ja slangisanat, mutta erilaiset äännähdykset, kuten huokaukset ja naurun jätimme litteroimatta. Viidestä haastattelusta tuli litteroitua tekstiä yhteensä 62 sivua.

Litteroinnin jälkeen aloimme työstää varsinaista opinnäytetyötä. Jaoimme keskenämme työn osiot, sillä emme kokeneet, että yhdessä kirjoittaminen sopi meille pääosin käytännön syistä. Tämän vuoksi jaottelimme aihealueet omien kiinnostusten aiheidemme mukaan. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että toinen meistä oli päävastuussa teoreettisen viitekehyksen sekä ylipäättään teoreettisen osuuden kirjoittamisesta ja toinen taas otti päävastuun analyttisestä puolesta eli pohti tuloksia ja kirjoitti analyysia, sillä koimme tällaisen työnjaon toimivan meille parhaiten. Sovimme jo alkuvaiheessa, että mikäli jokin osio on toiselle haasteellinen, jaamme kirjoitustyötä. Lopulta haasteeksi tällaisessa tavassa muodostui se, että meidän piti jatkuvasti olla tietoisia siitä mitä toinen on kirjoittanut, jotta pystyimme minimoimaan päällekkäisyyden ja jotta lopputuloksesta muodostui tarpeeksi yhtenäinen.

Aineistoa analysoidessamme koimme aineiston varsin hajanaiseksi. Lähestyimme ongelmaa niin, että pohdimme tutkimuskysymystemme kautta, mihin niistä haluamme saada vastauksen. Tätä kautta oli ymmärrettävämpää lähestyä aineistoa ja analysoida olennaisia seikkoja, jotka vaikuttivat opinnäytetyön laatuun. Tätä tehdessämme huomasimme, että aineistossa on paljon sellaista materiaalia, joka ei ole olennaista opinnäytetyömme aiheen kannalta ja jätimme tällaisen materiaalin vähemmälle huomiolle. Emme halunneet poistaa tai jättää kokonaan huomiotta aineiston osia, mutta keskityimme enemmän tutkimuskysymystemme kannalta olennaisiin seikkoihin.

Teimme haastatteluista saamillemme aineistoille sisällönanalyysin. Analyysissa haastattelussa saatu aineisto järjestetään ja tiivistetään helposti käsiteltävään muotoon, niin ettei mitään olennaista kuitenkaan jää pois. Sisällönanalyysissa käytimme keinona teemoittelua. Teemoit-

telussa aineisto pilkotaan ja ryhmitellään eri aihepiirien, teemojen, mukaan ja siinä korostuu teeman sisältö enemmän kuin lukumäärät. (Kajaanin ammattikorkeakoulu b.) Teemoittelimme materiaalista siis kysymys kysymykseltä sellaiset suuret teemat, joihin halusimme keskittyä. Käytännössä tämä tehtiin niin, että jokainen haastattelu luettiin kerrallaan tarkasti läpi ja litteroidusta tekstistä korostettiin väreillä sellaiset asiat, joihin haluttiin tarttua. Jokaiselle teemalle oli luokiteltu oma värinsä ennakkoon. Kaikki haastattelumateriaalit käytiin läpi tällä samalla metodilla, jolloin lopulta kaikissa viidessä haastattelussa oli huomattava määrä värimerkintöjä. Opinnäytetyön kannalta olennaisiksi teemoiksi nousivat vankilan tapaamiset, henkilökunnan tarjoama tuki, ulkopuolinen tuki, perhetyö ja kehittäminen. Näiden teemojen pohjalta olimme myös kehittäneet haastattelukysymyksemme, jotka esitimme kaikille viidelle haastateltavalle. Haastatteluissa haluttiin saada tietoa erityisesti näistä aiheista, joten haastattelukysymykset oli muotoiltu siten, että opinnäytetyölle merkittävistä aiheista nousisi esiin laadukasta tietoa. Jäljellä jäävä materiaali oli opinnäytetyömme kannalta myös olennaista tietoa, mutta emme kokeneet tarpeelliseksi luoda lisää teemoja, sillä asiakokonaisuuksia olisi syntynyt liikaa, joka olisi tehnyt analysoimisesta sekavaa ja haastavaa.

Teemoittelua tarkensimme analyysin edetessä lisää, minkä jälkeen aloimme etsiä aineistosta teemoja kuvaavia näkemyksiä ja listata niitä teemojen alle, kuten Kajaanin ammattikorkeakoulun teemoitteluohjeistuksessa neuvotaan (Kajaanin ammattikorkeakoulu b). Esimerkiksi vankilan lapsityön kehittämisteeman alle keräsimme vankien esille tuomia näkökulmia ja ehdotuksia siitä, miten he lapsityötä kehittäisivät. Alla olevan sitaatin erotimme tekstistä kehittämisteeman alle rakenteellisen kehittämisen alateemaan.

H3: ”No se on se A-tapaaminen, et siinä vois olla se ikäraja korkeampi. Et vähintään, niinku minimissään kakstoista (12) vuotta. Et vois olla viistoista (15) vuottaki.”

Etsimme haastattelumateriaalista samaan kysymykseen kaikkien vastaukset ja poimimme niistä opinnäytetyölle olennaiset vastaukset ja analysoimme niitä. Värikoodatut teemat jaettiin kaikki omiin tiedostoihinsa ja nimettiin aiheen mukaisesti, jotta varsinainen analysoiminen olisi selkeämpää. Useassa tiedostossa oli myös haasteensa, sillä tietokoneella kirjoitettaessa täytyi pitää useampaa eri tekstitiedostoa auki samanaikaisesti ja tällöin tietyn tiedon etsiminen oli toisinaan vaikeaa.

Tämän jälkeen toinen meistä keskittyi enemmän opinnäytetyön analyttiseen osioon ja alkoi kirjoittaa tutkimustuloksia ja analyysia. Koimme parhaaksi vaihtoehdoksi, että vain toinen tekijöistä kirjoittaa sellaista tekstiä, sillä yhdessä kirjoittaminen ei tuntunut toimivalta ratkaisulta. Eri kirjoitusvaiheissa tuotettua tekstiä jaettiin puolin ja toisin, jotta materiaaliin saatiin tuoreempi näkökulma. Kumpikin luki omaa materiaaliaan monesti niin monta kertaa,

että alkoi turtua tekstiinsä, eikä itse enää huomannut omia virheitään, jolloin toinen saattoi auttaa lukemalla tekstin ja korjaamalla tarpeellisen. Opinnäytetyön ollessa lähes valmis, kävimme yhdessä koko tuotetun materiaalin läpi ja tässä yhteydessä korjasimme virheitä ja lisäilimme pieniä asioita.

7 Tutkimustulokset

Tässä luvussa tuodaan esille haastateltavien omia kokemuksia siitä, miten heidän vanhemmuuttaan tuetaan vankeusaikanaan. Luvussa käsitellään haastattelurungosta esille nousseet pääteemat eli vanhemmuuden tukeminen, vankilan tarjoamat puitteet lasten tapaamiselle, henkilökunnan tarjoama apu, tuki ja neuvonta sekä kehittämisideat.

7.1 Henkilökunnan tarjoama tuki

Haastateltavilta kysyttiin erilaisin kysymyksiin, kokevatko he saavansa riittävästi tukea henkilökunnalta. Opinnäytetyön kannalta koettiin olennaiseksi eritellä koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunta, johon sisältyvät muun muassa ohjaajat, erityisohjaajat, päihdetyöntekijät, pastori ja psykologi sekä erikseen valvontahenkilökunta, millä tarkoitetaan vanginvartijoita ja heidän esimiehinään toimivia rikosseuraamusesimiehiä. Erottelu haluttiin tehdä näiden kahden eri ammattiryhmän välille niin rikosseuraamusalalla kuin vankien keskuudessa vallitsevan yleiskäsityksen mukaan. Tällä tarkoitetaan käytännössä sitä, että usein laitoksissa tunnutaan jaettavan valvontahenkilökunta sekä koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunta niin sanotusti eri puolille. Vartijat mielletään vankien keskuudessa yleisesti epämiellyttäväiksi, heidän oikeuksiaan rajoittaviksi ja epäluotettaviksi hahmoiksi kun taas koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunta auttavaksi ja luotettavaksi tahoksi, joka tekee parhaansa yksilöä auttaakseen. Nämä ovat karkeita yleistyksiä, jotka pohjautuivat omaan kokemukseemme työskentelestä rikosseuraamusalalla.

Edellä kuvatut yleistyksiset, jotka mitä luultavimmin pohjautuvat osittain myös vankien omiin kokemuksiin, nousivat esiin myös haastattelutilanteissa. Haastateltavilta kysyttiin ensiksi, kokevatko he saavansa henkilökunnalta tarpeeksi tukea vanhemmuuteen liittyvissä asioissa. Tämän jälkeen heidän annettiin avoimesti tulkita, mitä henkilökunnalla tarkoitettiin ja erottelu koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunnan sekä valvontahenkilöstön kesken tehtiin vasta tämän jälkeen. Jokainen viidestä haastateltavasta teki päätelmän siitä, että kysyttäessä yleisesti tuesta, tarkoitettiin kuntouttavan puolen henkilökuntaa. Tämän jälkeen heiltä vielä erikseen kysyttiin kokevatko se saavansa tukea valvontahenkilökunnalta, esimerkiksi voivatko he puhua oman asuinolosastonsa vartijoille mieltään painavista asioista.

Kaksi viidestä vangista vastasi, etteivät he koe saavansa keneltäkään minkäänlaista tukea. Kaksi viidestä myös totesi, että koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunta tarjoaa heille tukea vanhemmuuteen liittyvissä asioissa. Yksi haastateltavista ei suoranaisesti vastannut kysymykseen, eikä tulkintaa hänen mielipiteestään näin ollen voida tehdä.

Kolme viidestä vastasi valvontahenkilökunnan tarjoamasta tuesta kysyttäessä, etteivät he koe vartijoiden tukevan heitä millään tavalla varsinkaan vanhemmuuteen liittyvissä asioissa. He toivat oma-aloitteisesti esille, etteivät myöskään yritä saada valvonnalta apua vanhemmuutensa, sillä eivät koe vartijoilla olevan valtaa päätöksentekoon. Yksi haastateltavista sen sijaan koki, että tutulta vartijalta voi pyytää tarvittaessa apua, määrittelemättä kuitenkaan erikseen minkälaista apua tarkoitti. Yksi haastateltava ei käsitellyt aihetta lainkaan, joten ei ole tarkoituksenmukaista muodostaa johtopäätöksiä hänen mielipiteestään.

Haastateltavien vastaukset vastasivat henkilökunnan kahtiajaosta tehtyjä ennako-oletuksia, joita meillä oli opinnäytetyön alkuvaiheessa tutkimuskysymyksiä asetettaessa ja joita avasimme tämän luvun alussa. Osassa haastateltavien vastauksista käy ilmi, että he tiedostavat poikkeuksia molemmissa ammattiryhmissä olevan, mutta yleiskäsitys oli silti olemassa.

H3: ”No ei noi vartijat ainakaan niinku millään tavalla reagoi oikeestaan mihinkään et. Rse:tki (rikosseuraamusesimiehet) on vähän vaikeita tapauksia sillee, mutta.”

H3: ”Mut toi sossu on esimerkiks ollu ihan reilu, et sille voi puhuu noista ja sitte se psykologi justinsa.”

Haastateltavien vastattua kysymykseen henkilökunnan tarjoamasta tuesta, heiltä kysyttiin lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilöstä. Helsingin vankilassa yhdyshenkilönä toimi haastatteluhetkellä erityisohjaaja. Haastateltavilta kysyttiin tietävätkö he, että tällainen yhdyshenkilö on olemassa ja mitä yhdyshenkilön toimenkuvaan kuuluu. Kukaan viidestä haastateltavasta ei ollut kuullut tällaisesta nimityksestä. Heille kerrottiin lyhyesti Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksista sekä yhdyshenkilön toimenkuvasta, johon kuuluu esimerkiksi henkilöstön informointi sekä lapsi- ja perhetyön rutiineista vastaaminen. Kaikki viisi haastateltavaa osoittivat yllättyneisyyttä lapsi- ja perhetyön linjausten olemassaolosta, sillä kaikki kokivat, ettei lapsen etua aina oteta ensimmäisenä huomioon. Erityisesti tieto siitä, että lapsi- ja perhetyön edistäminen sekä lapsen edun tavoittelu kuuluvat kaikille vankilan työntekijöille ammattiryhmään riippumatta, aiheutti yllättyneisyyttä ja hämmennystä. Osa haastateltavista vastasi tähän, että tieto on hyödyllinen ja he halusivat saada linjaukset luettavakseen.

Haastatteluissa keskusteltiin myös vartijoiden roolista vanhemmuuden tukemisessa. Haastateltavat pitivät hyvänä käytäntönä sitä, että vartijat osallistuisivat vankilan arjessa työnsä

puitteissa vanhemmuuden tukemiseen esimerkiksi puhelujen mahdollistamisella vankilan ulkopuolelle. Yksi haastateltavista piti lähityöskentelyä äärimmäisen hyvänä ajatuksena. Lähityöskentely voidaan väljästi liittää myös vanhemmuuden tukemiseen, sillä isolla osalla vankeista on lapsia.

Vartijoiden vaikuttamismahdollisuudet haastateltavat kokivat pieninä. Osa myös ilmaisi, etteivät he koe vartijoita kiinnostavan heidän arkensa sujuminen ja että vartijat voisivat halutessaan tehdä enemmänkin. Vartijat nähtiin tavallaan yhtenä massana, valtion virkamiehinä, jotka toteuttavat valvontatehtäviä ja toisaalta taas yksilöinä sellaisissa tilanteissa, joissa kanssakäyminen yksittäisen vartijan kanssa on ollut positiivista. Kaksi haastateltavista ilmaisi, että tutut vartijat saattavat auttaa heitä tarvittaessa ja näille vartijoille voi ilmaista jollain asteella huoliaan, mutta yleisimmin he kokivat hyödyllisemmäksi kääntyä koulutus-, kuntoutus ja sosiaalihenkilökunnan puoleen.

Valvontahenkilöstön sekä koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunnan erottelussa on tietynlaista logiikkaa, sillä näiden työtehtävät poikkeavat toisistaan selkeästi. Tuloksia pohdittaessa nousi kuitenkin selkeästi esille se, että vanginvartijat ovat vankien kanssa arjessa huomattavasti enemmän tekemisissä ja heidän vankituntemuksensa on tietyllä tavallaan suurempaa. Viiden haastateltavan joukosta kävi kuitenkin ilmi, etteivät he uskoneet vartijan roolin muuttamiseen käytännössä, vaikka ajatuksena heidän mielestään tällainen malli olisikin hyvä. Tältä pohjalta voidaan vetää johtopäätös, että valvontahenkilökunnan asenteiden tulisi muuttua, ennen kuin vartijat voitaisiin nähdä sellaisina työntekijöinä, jotka osallistuvat muun muassa vanhemmuuteen tukemiseen liittyviin seikkoihin.

Osassa haastatteluista nousi esille ristiriitaisuuksia tuen kokemisessa. Toisaalta tietyssä kohdassa haastattelua haastateltavat saattoivat sanoa, ettei tukea vanhemmuuteen juurikaan koe. Kuitenkin haastattelun jatkuessa taas haastateltavat saattoivat ilmaista, että koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunta on tukenut ja auttanut lapseen liittyvissä asioissa. Karkeana johtopäätöksenä voidaan todeta, että vangit eivät koe saavansa tarpeeksi tukea vanhemmuuteensa tai että tuen muoto ei ole heille mieluisin. Tämä päätelmä voidaan toisaalta myös osittain kyseenalaistaa pohtimalla, ovatko vankien itsensä toivomat tuen muodot ja määrä realistisia ja tavoiteltavissa.

7.1.1 Henkilökunnan asenteet

Vankilahenkilökunnan asenteilla on suuri merkitys vanhemmuuden tukemisessa. Vanhanaikainen vastakkainasettelu valvontahenkilöstön ja koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunnan välillä on osittain edelleen olemassa vaikkakaan erottelu ei enää ole niin selkeää. Vartijat osallistuvat omalta osaltaan vankien kuntoutukseen ja neuvontaan ja näin ollen myös van-

hemmuuden tukemiseen. Tukimuodot ja työtavat ovat erilaisia kuin koulutus-, kuntoutus ja sosiaalisektorilla, mutta yhtä työmuotoa ei voida asettaa toista arvokkaammaksi. Vanki voi kokea kaikki avun muodot vanhemmuuttaan tukevana ja kasvattaa itseluottamustaan hyvänä vanhempana, mikä taas on lapsen parhaaksi.

Valitettavasti ennakkoluulot ja ympäristö voivat vaikuttaa asenteisiin niin vankien kuin henkilökunnankin kohdalla. Vartijoiden ensisijainen työtehtävä on valvoa ja ylläpitää turvallisuutta, minkä vangit voivat nähdä esteenä neuvon ja avun pyytämiselle. Valvontahenkilökunnan voi myös olla vaikea nähdä vankeja vanhempina vankiroolinsa ohella, mikä osaltaan vaikeuttaa vanhemmuuden tukemista. Molempinpuolisella asenteenmuutoksella vanhemmuuden tukeminen olisi helpompaa ja tulokset kenties parempia. Rikosseuraamusalalla asenteet voivat muuttua hitaasti, mutta pitkäjänteisellä työskentelyllä tilannetta voidaan parantaa.

H5: ”--siellä pitäis olla lapsiystävällisemmät vartijat.”

H5: ”Et vartijat ei ajattele sitä et... Okei, pitää tulla ajoissa mut jos sä tuut kahen lapsen kans, toisella on flunssa, sit sä tuut minuutin myöhässä niin pitää tietää ja aletaan ärsyttää ja sit äiti vähä huutaa ja sille huudetaa ja lapset kattoo vieressä et eiks me päästä kattoo isii ja vartijat et ei, te tulitte myöhässä nii kuka tänne nyt sit haluis tulla.”

H4: ”Jotenki sotii toi jutella vartijalle.”

H4: ”Ei mua henkilökohtasesti oo mitään vastaan näit vartijoit, tääl on ihan, siis sillee mitä mä oon, nähny näit eri paikkoi ni tääl on inhimillisin kohtelu.”

Haastateltavien mielipiteet vartijoista ovat lähes kaikki samankaltaisia: haastatellut kokevat, etteivät vartijat ole heidän puolellaan tai etteivät he auta vaikka voisivat. Tulee kuitenkin ymmärtää, että vartijat toimivat lakien ja laitoksen järjestyssääntöjen mukaisesti, eivätkä aina voi joustaa vaikka haluaisivatkin. Vangeille asia voi kuitenkin tulla ilmi siten, että he kokevat vartijoiden vaikeuttavan asioita tahallaan vaikei kyse siitä olisikaan.

Toisaalta haastateltavat toivat jossakin vaiheessa omaa haastatteluaan ilmi, että vartijoissa sinänsä ei ole mitään vikaa ja heidän ymmärretään tekevän vain työtään. Samoin kaikki ilmaisivat, että vuorovaikutus vartijoiden kanssa on haastavaa ja heidän kanssaan ei voi keskustella lapsiin liittyvistä asioista. Osalla tämä johtui siitä, ettei vartijoilla koettu olevan vaikutusvaltaa ja osalla siitä, ettei vartijoita pidetty sellaisina luotettavina henkilökunnan jäsenenä, että heille haluttaisiin kertoa.

H1: ”Varmaan sosiaalipuolen luulis nyt enemmänki, ei noille vartijoille oo mitään asiaa. Et ne ei niinku kumminkaa pysty näihi hommiin vaikuttaa millään lailla että, ne on enemmän nää ohjaajat vai mitä nää on.”

Sitaatissa viitataan siihen, ettei vartijoilla koeta olevan valtaa vaikuttaa vangeille merkityksellisiin asioihin. Samassa yhteydessä keskusteltiin myös siitä, kenen puoleen vanki kokee voivansa kääntyä tarvitessaan apua lapseen tai vanhemmuuteen liittyvissä asioissa. Moni haastateltava nosti esille koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilökunnan ensisijaisena tahona, johon ottaa yhteys. Heidän koettiin tietävän enemmän aiheesta ja voivan järjestää esimerkiksi tapaamisia lasten kanssa. Yksi haastateltavista mainitsi, että halusi koulutus-, kuntoutus ja sosiaalihenkilökunnan lausuvan puoltoa hänen poistumislupahakemuksiinsa, sillä hän koki näillä lausunnoilla olevan vaikutusta päätöksiä tehdessä, vaikei tätä sektoria nähtykään täysin toimivana tahona.

H2: ”Yleensähan pitäis laittaa lappu ja oottaa viikko et pääsee sosiaalityöntekijälle mut tossa mä oon koulussa ja joku vartija joka on pitkään ollu nii jos on tommonen tilanne niin yleensä antaa soittaa että että siinä on niinku ihan hyvin siltä puolelta.”

H2: ”Nii ja sittenku jos mä tuun sosiaalityöntekijälle et mullon joku ongelma tuolla, et mä tuun jutteleen vankilan sosiaalityöntekijä tai perhetyöntekijän kans, et mikskä se sit siitä muuttuu kuitenkaan?”

Kaikissa haastatteluissa toistui sama periaate, jossa henkilökunnan eri osapuolia vertailtiin toisiinsa, eikä heitä nähty yhtenäisenä joukkona vaan jompaa kumpaa pidettiin aiheesta riippuen parempana kyseisen asian kannalta. Yleisesti haastateltavilla oli hyvin eriäviä mielipiteitä henkilökunnan jäsenistä ja haastattelun eri osioissa sama haastateltava saattoi tuoda esille keskenään ristiriitaisia näkemyksiä. Esimerkiksi haastateltava sanoi ensin saavansa tukea vartijoilta ja sitten taas, ettei kokenut saavansa tukea vartijoilta. Tämän vuoksi lopullista mieliä pidettä oli hyvin vaikea päätellä ja onkin täysin teemasta ja kysymyksestä riippuvaista, miten haastateltavat kokivat tukea saavansa ja keneltä.

7.2 Ulkopuolinen tuki

Tässä opinnäytetyössä ulkopuolisella tuella tarkoitetaan Suomen Punaisen Ristin järjestämää Isukkiryhmiä. Isä-lapsi -ryhmä käsitti haastattelujen aikaan seitsemän vankia, haastateltavista ryhmään kuului kaksi. Yksi haastateltavista oli osallistunut ryhmään ennen poistumislupautensa alkamista. Poistumislupa voidaan myöntää rangaistusajan pituuden perusteella sen jälkeen, kun tuomiosta on suoritettu kaksi kolmasosaa tai muutoin mikäli kyseessä on tärkeä

syy. Poistumisluvan myöntämiseen vaikuttaa ratkaisevasti vangin todennäköisyys noudattaa annettuja lupaehtoja (Rikosseuraamuslaitos 2015 a). Isukkiryhmään hyväksymisen yhtenä ehtona on, ettei vangilla ole vielä mahdollisuutta poistumislupiin.

Kaikki viisi haastateltavaa ottivat Isukkiryhmän puheeksi, vaikka eivät toimintaan olisi osallistuneetkaan. Kaksi haastateltavaa, jotka olivat mukana ryhmän toiminnassa, kokivat sen parhaaksi tuen muodoksi vanhemmuutta ajatellen. Kaksi haastateltavista koki halua osallistua ryhmään, mutta erinäisistä syistä he eivät olleet tulleet hyväksytyiksi ryhmään. Yksi haastateltava oli aiemmin ryhmään kuullessaan ollut tyytyväinen sen toimintaan, mutta koki epärealistiseksi käytännön, jonka mukaan poistumislupakauden aukeaminen on este ryhmään osallistumiselle.

Haastateltavat kertoivat Isukkiryhmän kokoontuvan kahdesti kuukaudessa: toisella kerralla pelkästään Punaisen Ristin vapaaehtoisten kanssa, jolloin ryhmä keskustelee ennalta määritellyistä aiheista ja toisella kerralla taas ryhmään osallistuvat myös vankien lapset. Lapsien mukana ollessa ryhmän toiminta ei haastateltavien mukaan ole niin suunniteltua vaan lasten kanssa toimitaan näiden toiveiden mukaisesti.

Haastateltavilta kysyttiin, millaisia keskusteluryhmien kokoontumiset ovat ja mistä niissä puhutaan. Ryhmään osallistuvat kaksi haastateltavaa eivät osanneet antaa konkreettista puheenaihetta, mutta kertoivat aiheiden olevan ympäröivä elämään liittyviä teemoja.

H1: ”-- siin isukkiryhmas on kerran kuussa se lapsien tapaaminen, sit on niinku siin väliviikoil tai niinku kahen viikoin välein on se et isät niinku kokoontuu, selasii juttuja et enemmän minuu et olis se lapsien tapaaminen.”

H3: ” Jos totta puhutaan, nii en mä kyllä siitä niinku, että, mutta käyn siel koska, ilmeisesti jos niil ei käy sitte ei, ei saa niinku potkitaan pois siitä, tai en tiää potkitaanko pois, mutta niin sanottiin, että jos, et pitää osallistuu kaikkiin.”

Isukkiryhmään osallistuvat kaksi haastateltavaa toivat selkeästi ilmi sen, että kokisivat hyödyllisemmäksi tavata useammin lasta kuin keskustella ryhmässä vanhemmuudesta. Puheenaiheita kuvailtiin erikoisiksi ja keksityiksi ja niiden sijasta esitettiin toiveita arkipäiväisemmistä asioista keskustelemiselle. Haastateltavat kertoivat keskustelewansa osastoilla muiden vanhempien kanssa ja kokevansa niistä olevan enemmän hyötyä. Molemmat ryhmään kuuluvat kuitenkin ilmaisivat, että keskusteluryhmiin osallistuminen on pakollista, jotta voi osallistua myös silloin kun lapset pääsevät mukaan. Vaikka ryhmäkeskusteluja ei pidetty kovinkaan tärkeinä, itse ryhmän toiminnan koettiin olevan tärkeää ja merkityksellistä. Myös ryhmään kuu-

lumattomat vangit ilmaisivat, että ryhmän olemassaolo on tärkeää ja toiminnan haluttiin jatkuvan.

Haastateltavat toivat esille, että Isukkiryhmän kaltaista toimintaa tulisi vankiloissa järjestää enemmän. Haastattelujen aikaan seitsemän hengen Isukkiryhmä oli ilmeisesti täynnä ja muita vastaavia ryhmiä ei ollut tarjolla. Haastateltavat kertoivat kokemuksiaan myös muista vankiloista, joissa mitään vastaavia ryhmämuotoja ei ollut tarjolla vaikka tarve heidän mukaansa oli suuri.

Haastatteluissa korostuikin välillä se, etteivät vangit puhuneet ainoastaan omista kokemuksistaan tai toiveistaan, vaan ottivat huomioon myös muiden vankien tarpeet. Yksi haastateltava toi hyvin selkeästi esille mielipiteensä siitä, että vaikka hän ei ryhmään kuulunutkaan, oli hän tyytyväinen muiden vankien mahdollisuudesta osallistua tällaiseen. Useampi haastateltava kertoi, että iso osa vangeista on vanhempia, jotka haluaisivat osallistua lapsensa elämään ja olla siinä läsnä enemmän, mutta että mahdollisuudet vankeuden aikana ovat rajalliset. Tämän vuoksi toivottiin, että Isukkiryhmän kaltaisia toimintoja voitaisiin järjestää enemmän ja useammassa vankilassa.

Isukkiryhmän haastateltavien selkeä mielipide siitä, etteivät keskusteluryhmät juurikaan antaneet heille mitään herättää ajatuksia. He kokivat hyvin vahvasti, että ainoastaan lapsen näkeminen ja tämän kanssa leikkiminen tai pelaaminen on molemmille osapuolille, niin heille kuin lapsillekin, huomattavasti hyödyllisempää. Tämä voidaan osaltaan nähdä myös siten, etteivät he kokeneet tarvitsevansa varsinaisessa vanhempana olemisessa tukea, sillä he olivat olleet ennen vankeusrangaistustaan lastensa elämässä aktiivisesti mukana. Näin ollen he kokivat osaavansa, kuinka olla isä ja mitä tekijöitä vanhemmuuteen liittyy. Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella vanhemmuuden olevan niin moniulotteinen asia, että erilaisista siihen liittyvistä tekijöistä keskusteleminen ei ole hyödytöntä, vaikka kokemus näillä haastateltavilla olikin sellainen.

Jokainen viidestä haastateltavasta ilmaisi lapsensa kokeneen surua siitä, ettei isä ole läsnä tämän elämässä. Osalla haastateltavista lapset olivat niin nuoria, etteivät he olleet kokeneet tarvetta kertoa näille olevansa vankilassa tai sitä mikä vankila on. Toisaalta osa haastateltavista kertoi keskustelleensa lasten kanssa jollain tasolla vankilasta ja mitä vankilassa oleminen tarkoittaa sekä siitä miten he ovat vankilaan päätyneet. Jokainen lapsi kuitenkin oli ymmärtänyt, että isä on poissa eikä tätä voi tavata silloin kun haluaa. Yhden haastateltavan lasta oli kiusattu päiväkodissa siitä, ettei hänellä ole isää. Tällaiset lasten kokemat surun ja turvattomuuden tunteet aiheuttivat haastateltavissa ahdistusta ja osalla myös syyllisyyttä siitä, etteivät he voineet olla läsnä. He ilmaisivat halunsa osallistua arkeen nykyistä enemmän, mutta kokivat sen vankeutensa aikana lähestulkoon mahdottomaksi.

H4: ” Mähän putoon kelkast koko ajan, mitä ikinä siel tapahtuukaan siel arjessa.”

H5: ”-- täällä mä en oo isä.”

Näin ollen Isukkiryhmän kokoontumiset antoivat kahdelle siihen osallistuvalla vähintään hetkellisesti tunteen siitä, että he saivat olla mukana lapsensa arjessa ja lapselle tärkeässä toiminnassa kuten leikkimisessä. Isukkiryhmä sai useammalta haastateltavalta kehuja siitä, että tila on suuri ja siellä voi esimerkiksi pelata. He kokivat miellyttäväksi myös sen, että lapset saivat leikkiä muiden vankien lasten kanssa, mikä voi auttaa lasten mahdolliseen tunteeseen siitä, että he ovat erilaisia tai poikkeavia. Haastateltavat eivät kokeneet, että Isukkiryhmän tapaamisissa lasten olisi kuulunut viettää kaikkea aikaansa heidän kanssaan, vaan kokivat iloa siitä, että näkivät lapsella olevan hauskaa. Myönteistä Isukkiryhmän kokoontumisissa oli heidän mielestään myös se, etteivät vartijat olleet paikalla näissä tilanteissa. Tähän huomioon voidaan liittää se, että muissa haastattelun osioissa tuli ilmi osaa häiritsevän vartijoiden läsnäolo viikonloppujen tapaamisissa.

7.3 Laitoksen tarjoama tuki

Tässä osiossa laitoksen tarjoamalla tuella tarkoitetaan sellaisia tuen muotoja, jotka ovat vahvasti laitoksesta riippuvaisia ja jotka voivat eri vankiloiden käytäntöjen välillä vaihdella. Tällaisia tuen muotoja ovat poistumisluvat, laitokset tarjoamat fyysiset puitteet sekä erilaiset tapaamismuodot. Laitoksen tarjoamalla fyysisillä puitteilla tarkoitetaan tapaamistiloja ja opinnäytetyössämme käsitellään nimenomaan Helsingin vankilan tarjoamia tapaamisia.

7.3.1 Poistumisluvat

Kolmella viidestä haastateltavasta poistumislupa-aika ei ollut vielä alkanut ja kaksi heistä osallistui Isukkiryhmän toimintaan. Kaksi viidestä oli saanut jossakin vaiheessa tuomiotaan käydä saatetuilla poistumisluvilla, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että vartija on vangin mukana koko poistumisluvan ajan. Haastateltavat kokivat saatetut poistumisluvat omien ennakko-oletustemme vastaisesti toimiviksi ja tunsivat laitoksen tarjoavan heille tukea mahdollistamalla perheen tapaamisen laitoksen ulkopuolella.

H5: ” Sit mä pääsin vartijan kanssa leikkii kotii muutamaks tunniks. Ja kävin siellä päiväkodissa. Ja sit se kiukuttelu vähän helpotti. Et siit oli apua.”

Edellisen sitaatin sanonut haastateltava ei kokenut vartijan läsnäoloa vaikeaksi vaan lähinnä välttämättömyydeksi poistumisluvan onnistumisen kannalta. Tärkeämmäksi hän koki päästä

kotiin tapaamaan lastaan ja osallistumaan päiväkodin palaveriin kuin sen, että keskittyisi vartijan läsnäoloon. Samassa yhteydessä haastateltava myös otti esille, että vartijat tekevät työtään muun muassa saatetuilla poistumisluvilla, eivätkä tahallaan halua aiheuttaa vangeille harmia.

Kaksi viidestä kävi säännöllisesti poistumisluvilla. Heiltä kysyttiin, miten he aikansa laitoksen ulkopuolella viettävät. Molemmat haastateltavat kertoivat hoitavansa virastoasioita tarvittaessa ja tapaavansa lapsiaan. He kertoivat arkisista asioista ja rutiineista, joihin osallistuminen oli heille hyvin mielekästä. Molemmat kertoivat muun muassa hakevansa lasta koulusta tai päiväkodista tai käyttävänsä lasta lääkärillä. Nämä arkeen liittyvät asiat tuottivat haastateltaville myönteisiä kokemuksia läsnäolosta.

Toinen poistumisluvilla käyvistä haastateltavista kertoi toisinaan kokevansa lasten kanssa vietetyn ajan hyvin rankaksi niin henkisesti kuin fyysisesti ja tarvitsevansa toisinaan myös omaa aikaa. Hän ilmaisi asian siten, että vain tuona kolmena vuorokautena hän koki oikeasti elävänsä, jolloin aikaa pitäisi olla myös muuhun lasten tapaamisen ohella. Haastateltava kertoi jatkavansa poistumislupansa niin, että aamulla vankilasta poistuttuaan hän haki lapsensa ja vietti näiden kanssa päivän jossain muualla kuin kotona ja illalla laittavansa heidät nukkumaan. Tämän jälkeen hän kertoi viettävänsä omaa aikaa aikuisten seurassa. Kyseinen haastateltava koki, ettei laitoksissa ymmärretä vankien tarvetta muuhunkin kuin lasten tapaamiseen ja tämän vuoksi poistumislupavuorokausia tulisi olla nykyistä enemmän. Toisaalta haastateltava kertoi lasten kanssa vietetyn ajan olevan aina jotakin arjesta poikkeavaa ja erikoista, sillä hän pyrkii järjestämään lapsille sellaista toimintaa, että nämä kokisivat isänsä kanssa vietetyn ajan olevan erityislaatuista. Hän ei siis halunnut tavallaan joustaa ajan puutteen vuoksi lasten hyvinvoinnista.

Kaikki viisi haastateltavaa kokivat, että poistumislupavuorokausia on liian vähän ja ettei aikaa ole tarpeeksi. Tämä korostui erityisesti kahden haastateltavan kohdalla, joilla molemmilla oli yhteishuoltajuus ja lapset olivat heidän luonaan fyysisesti vähintään puolet ajasta. Kummallakaan heistä ei ollut vielä poistumislupaoikeutta. He kokivat muita haastateltavia enemmän jäävänsä ulkopuoliseksi lastensa elämässä ja vertasivat itseään sellaisiin vankeihin, jotka eivät siviilissäkään asu lastensa kanssa. Nämä kaksi haastateltavaa halusivat osallistua enemmän koulujen vanhempainiltoihin ja vastaaviin tilaisuuksiin ja kokivat haastavaksi sen, etteivät olleet lapsen arjessa läsnä. Tämä oli heidän mukaansa vaikeaa siksi, että ennen vankeusrangaistustaan he olivat aktiivisesti osallistuneet lapsen kouluun ja harrastuksiin liittyviin tilaisuuksiin.

7.3.2 Valvotut tapaamiset

Tapaamiskäytäntöjä on Suomen vankiloissa erilaisia, mutta tässä opinnäytetyössä käsitellään kuitenkin ainoastaan Helsingin vankilan tapaamisia. Huomioon otettavaa on myös se, että Helsingin vankilan tapaamistilat ovat saattaneet muuttua haastatteluhetkestä eli talvesta 2015. Vangeilla on oikeus vastaanottaa vierailijoita tapaamista varten varattuina aikoina mikä Helsingin vankilassa tarkoittaa lauantaisin ja sunnuntaisin. Laitos järjestää viikonloppuisin kahdenlaisia tapaamisia, joita kutsutaan vankien keskuudessa pleksitapaamisiksi ja A-tapaamisiksi. Pleksitapaaminen järjestetään tilassa, jossa vangin ja tapaajan välissä on korkea pleksi ja kanssakäyminen tapahtuu puhelimen välityksellä. Vangin ja tapaajan ei ole sallittua koskettaa. A-tapaamisen ikäraja on kahdeksan vuotta, eli tästä iästä eteenpäin vankia voi tavata ainoastaan pleksitapaamisessa. A-tapaaminen sen sijaan on tarkoitettu lapsille. Tilassa vanki ja tapaaja istuvat vastakkain pöydän ääressä, mutta lasta saa koskettaa ja tämä voi mahdollisuuksien mukaan liikkua. Tilassa on tarjolla jonkin verran leluja. Molemmat tapaamiset kestävät neljästäkymmenestä viidestä minuutista tuntiin, mutta haastatteluista ei käynyt selville tarkka kesto.

Viidestä haastateltavasta kaikki olivat sitä mieltä, että pleksitapaamiset ovat epämiellyttäviä tilanteita tavata lasta. Haastateltavien kertomusten mukaan tila on synkkä ja kolkko ja sitä kuvailtiin ”vankilamaiseksi”, jolloin sen ei katsottu olevan lapsille sopiva. Yksikään haastateltavista ei varannut pleksitapaamisia vaan tapasi lapsiaan esimerkiksi poistumisluvilla ja perhetapaamisissa. Osa oli kokeillut tavata lasta pleksin läpi, mutta kokemukset olivat lapsille ahdistavia, joten niistä oli luovuttu.

H4: ” Sehän on ihan järkyttävä se. Mut toisaalta nii se A-huoneki on ihan samanlainen. Ei siin oo niinku mitään merkitystä.”

H3: ”Et se on lapselle niinku... Tosi rankkaa.”

H1: ”--se on nii vanha et siihe tulee pleksi väliin et se on aika synkkä juttu. Kerran ne siin kävi ja todettii et se ei oo hyväks.”

Erityistä hämmennystä haastateltavien keskuudessa aiheutti pleksitapaamisten ikäraja. Jokainen koki kahdeksan vuoden ikärajan olevan aivan liian alhainen. Haastateltavat ilmaisivat mielipiteensä siitä, että kahdeksanvuotias on vielä liian nuori joutuakseen tapaamaan isäänsä pleksin läpi ilman mahdollisuutta koskettaa. Pleksitapaamisista oli luovuttu silläkin uhalla, että lasta tapasi huomattavasti harvemmin kuin kerran viikossa, mihin pleksitapaamisessa olisi mahdollisuus. Kaikki haastateltavat kokivat, että tapaamistila ja sen puitteet olivat lapselle niin vaikeita käsittää, etteivät he halunneet aiheuttaa lapsilleen ahdistuneisuuden tunteita.

A-tapaamishuoneesta oli sen sijaan eriäviä mielipiteitä. Kaksi viidestä haastateltavasti kertoi, ettei A-huone heidän mielestään poikennut pleksitapaamisesta juurikaan. Tilaa kuvailtiin synkäksi ja tylsäksi lapsen kannalta. Yksi haastateltu kertoi myös, ettei A-huoneessa ole hänen mielestään tarpeeksi yksityisyyttä. Osa haastateltavista ilmaisi ymmärtävänsä, että vankilassa tilat ovat järjestetty pitkälti turvallisuuden ja valvonnan näkökulmasta ja tiedostivat tälle myös olevan tarvetta joissakin tapauksissa. He kuitenkin kokivat lasten kannalta epäreiluksi, että tapaamistila on heille niin epämiellyttäviä ja pohtivat, että tilaa voisi muokata pienillä asioilla lapselle miellyttävämmäksi paikaksi tavata isäänsä.

Kolme viidestä sen sijaan oli melko tyytyväisiä A-huoneeseen. Hekin ilmaisivat tilan olevan parannuksen tarpeessa, mutta asiat eivät heidän mielestään olleet niin merkittäviä, etteivätkö he olisi voineet tavata lastaan tilassa. Osalla lapset olivat sen ikäisiä, etteivät A-tapaamiset olleet enää heidän kohdallaan mahdollisia.

Kukaan haastateltavista ei nostanut esille, että tapaamisia olisi liian vähän tai liikaa. Kaikki vaikuttivat olevan tyytyväisiä tapaamisten määrään tai ainakaan kukaan ei ilmaissut eriävää mielipidettään. Enemmänkin haastateltavat kokivat vaikeana sen, että mahdollisuus tavata lasta kerran viikossa olisi olemassa, mutta lasten ilmaistua ahdistuksensa tilasta he eivät halunneet lapsiaan tapaamisiin kutsua. Tämä tunne päti osassa haastateltavista molempiin tapaamistiloihin, vaikkakin pleksitapaamisia pidettiin pääosin ikävämpänä vaihtoehtona.

Haastatteluissa kysyttiin, häiritseekö haastateltavia tai heidän lapsiaan se, että tapaamisissa on vartijoita läsnä. Yksi viidestä koki sen häiritsevän lapsia, jotka hänen mukaansa käyttäytyivät toisella tavoin. Muut haastateltavat eivät kokeneet sen häiritsevän, sillä vartijat ovat vankilassa läsnä kaikkialla, eikä siihen tullut kiinnitettyä huomiota. Lapsiaan miettiessään he päättelivät, etteivät lapsetkaan juuri kiinnitä huomiota ulkopuolisiin vaan keskittyvät enemmän omiin leikkeihinsä. Osa haastateltavista antoi kehuja valvontahenkilökunnalle siitä, miten nämä toisinaan tapaamisissa lapsia kohtaan käyttäytyivät. Haastateltavat kokivat sen olevan lasten kannalta reilua, sillä tilanne saattaa muuten olla näille jännittävä tai pelottava.

H2: ”--emmä sitä ota mitenkään sillein henkilökohtasesti, se nyt vaan kuuluu tähä asiaan.”

H4: ”No ei se ihan mukavaa oo. Ohan siin tietenki... No se on epämiellyttävä olo ku joku on siin.”

Tapaamistilat ja niihin liittyvät ikärajat olivat haastatteluissa yksi eniten ajatuksia aiheuttanut tema. Osalla lapset olivat esimerkiksi juuri ylittäneet kahdeksan vuoden ikärajan, mikä oli vähentänyt lapsen tapaamista kun taas osalla lapsi lähestyi kahdeksaa ikävuotta ja tapaamisista valmistauduttiin henkisesti luopumaan. Haastateltavat myös ilmaisivat tunteensa mui-

den vankien puolesta ja kertoivat aiheen herättävän vankien keskuudessa paljon puhetta. Moni vanki tapaa haastateltujen mukaan lastaan liian harvoin vankilan puitteiden vuoksi, minkä koettiin olevan haitallista niin lapselle kuin vanhemmallekin.

H1: ”Nii, pahempaahan niil on olla siel ku mun tääl, siis jos nyt ihan totta puhutaan.”

Kolme viidestä haastateltavasta toi selkeästi esille sen, että lapset kärsivät vanhempansa vankeusrangaistuksesta heitä itseään enemmän. Ehdoton vankeustuomio nähtiin suurempana haittana lapsen elämässä, vaikkakaan kukaan ei kokenut, että heidät tulisi sen vuoksi esimerkiksi vapauttaa. Useampi viittasi odottavansa poistumislupaoikeuksiensa alkamista tai vapautumistaan lapsen hyvinvoinnin kannalta. Tapaamistiloista keskusteltaessa jokaisella haastateltavalla oli kehitysehdotuksia tiloihin liittyen. Näihin ehdotuksiin ja niiden toteutettavuuteen palataan myöhemmässä osiossa.

7.3.3 Perhe- ja lapsitapaamiset

Perhetapaaminen tarkoittaa kahdesta kuuteen tuntia kestäväää valvomatonta tapaamista vangin ja esimerkiksi tämän perheenjäsenten kesken. Tapaamiset järjestetään kodinomaisessa tilassa, jossa vangilla on mahdollisuus esimerkiksi kahvin keittoon. Perhetapaamisoikeudesta päättää vankilan johtaja ja perinteisesti perhetapaamisia myönnetään sellaisille vangeille, joilla ei ole mahdollisuutta poistumislupa. (Rikosseuraamuslaitos 2012).

Osalla haastateltavista oli vankilan johtajan myöntämä perhetapaamislupa⁰. Haastateltavien mukaan Helsingin vankilassa saa perhetapaamisen keskimäärin kerran neljässä viikossa. Tämä herätti hämmennystä, sillä haastateltavat kertoivat perhetapaamistilojen olevan paljon tyhjillään. He kokivat, että perhetapaamisen voisi saada useammin jos tila on vapaana. Yhdellä haastateltavista oli perhetapaamislupa lapsensa kanssa, mutta entinen puoliso ei halunnut tuoda lasta vankilaan niin, ettei hän itse päässyt mukaan. Haastateltavan mukaan hän haki tapaamislupaa myös entiselle puolisolalle, mutta koska ei sitä saanut myöskään lapsen tapaminen ei perhetapaamisen puitteissa onnistunut.

Haastateltavat kokivat Helsingin vankilan perhetapaamistilat miellyttäviksi ja riittäviksi. Heiltä kysyttiin haluaisivatko he lisätä tilaan mitään, mutta kaikki kokivat tilat sopiviksi perhetapaamisen keston ajaksi. Isukiryhmän lapsitapaamisten jälkeen perhetapaaminen koettiin toiseksi miellyttävämpänä tapaamismuotona. Ne haastateltavat, jotka eivät osallistuneet Isukiryhmän toimintaan, pitivät perhetapaamisia parhaana vaihtoehtona.

Kritiikkinä haastatteluissa nousi esille se, ettei perhetapaamisia voi saada, mikäli käy poistumisluvilla. Tähän yhteyteen voi liittää useamman haastateltavan lausunnon siitä, että perhetapaamistilat ovat paljon tyhjillään. Yleinen käytäntö kuitenkin on, ettei oikeutta molempiin ole samanaikaisesti, jotta perhetapaamismahdollisuus saadaan taattua sellaisille vangeille, joilla poistumislupaoikeutta ei vielä ole. Tarkoituksena on, että kaikki saisivat tavata lapsiaan ja perhettään mahdollisuuksien mukaan. Tällä käytännöllä pyritään varmistamaan, että kaikilla on suunnilleen yhtäläinen mahdollisuus tavata läheisiään, vaikkakin eri muodoissa.

Perhetapaamistilat pyritään sisustamaan mahdollisimman kodinomaisiksi ympäristöiksi, jotta tapaaminen olisi mahdollisimman luonnollinen vankilaympäristössä. Näissä tapaamisissa vanhemmalla ja lapsella on mahdollisuus niin normaaliin kanssakäymiseen kuin vankilassa vain on mahdollista. Läsä ei ole vartijoita, joten vanhempi saa viettää lapsensa kanssa aikaa ilman häiriötekijöitä. Osalle lapsista valvotut tapaamiset voivat olla ahdistavia ja outoja tilanteita sekä muiden vankien, että vartijoiden läsnäolon vuoksi. Tästä syystä perhetapaamisia tulisi suosia vanhemman ja lapsen välistä suhdetta ajatellen. Lapsi voi tällöin olla vanhempansa seurassa luonnollisesti omana itsenään jännittämättä ja samalla vanki saa yhteistä aikaa lapsensa kanssa ilman vankilan tuntua.

Haastatteluissa kävi ilmi, että vangit pitävät kahdenkeskisiä tapaamisia lapsensa kanssa tärkeinä. Yksi haastateltavista mainitsi, että jos mahdollisuus lapsitapaamisiin olisi, voisi hän tavata pelkästään puolisoaan perhetapaamisessa, jolloin hän saisi järjestettyä kahdenkeskistä aikaa niin lapselle kuin puolisolleenkin. Haastateltavat pohtivat, että mahdollisuus lapsitapaamiset voisi järjestää esimerkiksi perhetapaamistiloissa, jolloin lapselle olisi mielekästä teke- mistä.

Soveltuvaa tilaa ei ole määritelty tätä tarkemmin, joten lakia on helppo tulkita vapaasti. Haastateltavien mielestä tilaa voisi piristää yksinkertaisilla asioilla, kuten maalaamalla seiniä ja lisäämällä kuvia tilaan sekä hankkimalla enemmän leluja pieniä lapsia varten. Nämä ehdotukset olisivatkin melko helppoja järjestää, jotta tilan viihtyvyys lisääntyisi. Näin tilasta saataisiin sopivampi ja lasten olisi miellyttävämpi saapua vankilaan tapaamaan isäänsä.

7.3.4 Muu yhteydenpito

Haastatteluissa pyrittiin käymään läpi mahdollisimman monipuolisesti eri kommunikoinnin keinot, joita haastateltavat käyttivät lastensa kanssa. Tapaamisten ja poistumislupien lisäksi tähän sisältyi puhelinsoitot ja kirjeet. Yhteydenpitoon liittyvään lainsäädäntöön ei mielestämme ole kovinkaan tarpeellista syventyä sen tarkemmin tässä yhteydessä, vaan keskittyä haastateltavien kokemuksiin yhteydenpidosta, sen toteutumisesta ja hyödyistä.

Kaikki viisi haastateltavaa käyttivät puhelinsoittoja yhtenä kommunikaation välineenä lastensa kanssa. Kolme viidestä soitti lapselleen päivittäin ja kaksi viidestä sen sijaan kahdesta neljään kertaa viikossa. Kaksi viidestä kertoi soittavansa säännöllisesti, vaikka lapsi ei juuri viihdy puhelimesta. Yhden haastateltavan lapsi ei osannut vielä puhua, minkä vuoksi hän soitti harvemmin kuin kerran päivässä.

Jokainen haastateltava koki puhelinjärjestelmän toimivaksi. Rikosseuraamuslaitoksen uusi puhelinjärjestelmä toimii siten, että jokaisella vangilla on henkilökohtaiset tunnukset järjestelmään, johon on tallennettu hänen itse ilmoittamiaan numeroita. Vanki voi siis soittaa vain näihin ennakoon tallennettuihin numeroihin. Vangit ostavat puheaikaa tunnuksilleen ja voivat sen mukaisesti keskustella puhelimesta. Helsingin vankilassa puhelinkäytännöt haastateltavien mukaan ovat erittäin hyvät. Osastoilta voi soittaa melko vapaasti, eikä aikarajaa ole. Osastoilla vallitsee heidän mukaansa hyvä yhteisymmärrys ja jokainen ehtii päivän aikana soittaa vähintään kerran. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen osastollaan vangeilla on erilaisia sopimuksia soittoajoista, jotka määritelty mahdollisuuksien mukaan siten miten kukakin läheisensä saa kiinni.

Selkeää kritiikkiä puhelinjärjestelmä sai hintojensa suhteen. Haastateltavien mukaan uuden järjestelmän myötä puheluiden hinnat nousivat korkeammiksi. Tämä vaikeuttaa yhteydenpitoa lapseen, sillä samalla rahamäärällä entiseen verrattuna ei voi nykyisessä järjestelmässä soittaa yhtä kauaa. Yksi haastateltavista mainitsi, että hän haluaisi soittaa myös muille perheenjäsenilleen ja ystävilleen, mutta joutuu karsimaan näistä puhelusta, jotta voi keskustella lapsensa kanssa. Jokainen viidestä haastatellusta koki puheluiden hinnat liian korkeiksi, kun niitä vertaa vankien ansaitsemaan rahaan vankeusaikana. Osa kuitenkin ilmaisi tämän olevan välttämätön kulu, sillä puhelut lasten kanssa koettiin tärkeiksi. Osa haastateltavista myös kertoi keskustelewansa puhelimen välityksellä lastensa äidin kanssa lapsiin liittyvistä asioista, vaikka eivät enää olisi olleetkaan näiden kanssa parisuhteissa. Tiedot lapsen koulunkäynnistä ja harrastuksista olivat tärkeitä ja näistä koettiin saatavan paras tieto lasten äideiltä.

Kysyttäessä, mistä haastateltavat keskustelivat lastensa kanssa puheluiden aikana, moni kertoi lähinnä kyselevänsä kuulumisia, tarkoituksena ennen kaikkea kuulla lapsen ääni. Useampi kertoi, etteivät lapset viihdy puhelimesta kovin kauaa, joten syvällisempiä keskusteluja ei puheluiden aikana syntynyt. Puheluita kuvattiin esimerkiksi ”pintaraapaisuiksi”, mutta ne olivat siltikin heille tärkeitä.

H1: ”-- meil on, tääl on nykyää se uus puhelinjärjestelmä, meil on jokaisel niinku pin-koodi ja sit numerot laitetaa tietokoneelle et millä saa soittaa. Et kyl tääl niinku yhteyttä pystyy pitää ja tota.”

H2: ”--nyt on se systeemi et me pistetään vankinumero ja sit pistetään pin-koodi ja sit siellä on ne numerot mitkä on pistetty mihin saadaan soittaa, et aamusta iltaan saa soittaa. Se on ensimmäinen ku vankilassa ei puhelinhommat enää tee stressiä. Yleensä se on yks iso stressitekijä. Niin niin tossa on niinku tosi hyvä. Et yleensä jos mikään ei mee parempaan suuntaan mut tuo on menny paljon.””

H3: ”-- me ollaan vankilassa ja ei kaikel oo rahaa kummiskaan paljon ja sitte riistetään tollasella, niinku hirveillä hinnoilla että. Et me ei olla saatu mitään noita niinku, hintatietoja ees puheluista eikä.”

Sitaatit kuvaavat hyvin kaikkien haastateltujen kokemuksia aiheeseen liittyen ja uuden puhelinjärjestelmän edut ovat toisaalta helpottaneet vankien kommunikointia lastensa ja läheistensä kanssa. Kuten yhdessä sitaatissa mainitaan, soittaminen ei ole enää stressitekijä, mikä taas osaltaan luo muun muassa turvallisuutta vankilaolosuhteissa. Tämä tulos ei kuitenkaan ole yleistettävissä kaikkiin Suomen vankiloihin, sillä laitoksissa on erilaisia käytäntöjä puheluiden suhteen, vaikka itse puhelinjärjestelmä onkin sama.

Haastateltavilta kysyttiin myös, käyttävätkö he kirjeiden tai korttien kirjoittamista keinona kommunikoida lastensa kanssa. Yleisesti vangit kirjoittavat jonkin verran, sillä pääsyä internetiin ei ole ja soittaminenkaan ei jatkuvasti ole mahdollista. Vain yksi haastateltavista mainitsi kirjoittamisen tapana olla lapseen yhteydessä. Haastatteluissa ei tullut ilmi syytä kirjoittamattomuuteen, mutta yksi tekijä saattaa olla lasten ikä, sillä suurimmalla osalla haastateltavista lapset olivat melko nuoria, jolloin kirjoittaminen tai lukeminen ei välttämättä vielä suju kovin hyvin. Ainoa kirjoittamisen maininnut haastateltavakaan ei kirjoittanut varsinaisia kirjeitä, vaan kertoi ostavansa kanttiinista silloin tällöin kortteja, joita lähetti lapselleen lähinnä korttien kuvien vuoksi, ei niinkään tekstin.

7.4 Tiedon saatavuus

Tässä osiossa tiedon saatavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka paljon ja helposti vankien on mahdollista saada tietoa vankilassa järjestettävistä tilaisuuksista, leireistä ja muista tapahtumista, joiden voidaan katsoa tukevan heidän vanhemmuuttaan.

Haastatteluissa kysyttiin, kuinka paljon tietoa on saatavilla. Kolme haastateltavista koki tiedonsaannin olevan haastavaa. Samassa yhteydessä he painottivat, että tietoa kyllä on saatavilla, mutta se vaatii omaa aktiivisuutta. Yksi haastateltavista toi esille, ettei kaikilla osastoilla ole saatavilla samaa tietoa, vaan tiedotteet saattavat kadota eikä kukaan tuo tilalle uusia, mikä voi poistaa joltakulta mahdollisuuden esimerkiksi hakeutua perheleirille. Haastateltavis-

ta usea toi esille halun osallistua perheleirille. Hakijoita leireille on kuitenkin paljon, jolloin valituksi tuleminen on vaikeaa. Osa haastateltavista koki perheellään olevan pitkän tuomion vuoksi suuri tarve osallistua perheleirille, sillä tuomion aikana esimerkiksi tavallinen yhdessä oleminen on jäänyt pois ja vuorovaikutussuhteet kärsineet.

Helsingin vankila tarjoaa vangeille myös perheterapiaa, jota vankilan pastori ohjaa. Tapaamiset kestävät puolitoista tuntia, ovat yhdelle perheelle kerrallaan ja tarkoituksena on että koko perhe osallistuu tapaamiseen. Yksi haastateltavista osallistui toimintaan ja kertoi, että oli kuullut kyseisestä toiminnasta toiselta vangilta. Tämä taas kertoo siitä, ettei kaikki tieto laitoksen sisällä kulje kovin hyvin.

Useat haastateltavat korostivat, ettei tiedon löytäminen sinänsä ole vaikeaa, jos kykenee oma-aloitteisuuteen. He kuitenkin pohtivat, että vankilassa on paljon yksilöitä, joilta tällaiset arkielämän taidot esimerkiksi informaation etsimiseen voivat olla heikentyneet tai kokonaan kadoksissa. Aktiivisuuden puuttuessa tällaisilta vangeilta jää puuttumaan paljon sellaista informaatiota, jota muut vangeista löytävät. Yleisesti ottaen tiedon kulussa nähtiin ongelmia, osaa asia vaivasi vähemmän kuin toisia, sillä he kokivat olevansa kykeneväisiä hankkimaan tarvittavan informaation itse.

7.5 Perhetyön toteutuminen

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa on kiinnitetty erityistä huomiota seikkoihin, joiden avulla lapsi- ja perhetyötä voidaan vankiloissa paremmin toteuttaa ja jo linjausten esipuheessa on mainittu henkilöstön kouluttaminen, asenteiden muutos sekä työtapojen uudistaminen. Tässä opinnäytetyössä näitä seikkoja peilataan vanhemmuuden tukemiseen, sillä kaikilla näillä keinoilla voidaan edistää vanhemmuuden tukemista vankeusaikana.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa mainitaan lapsen oikeus olla yhteydessä erossa olevaan vanhempaansa, mikä sisältää oikeuden saada tietoa siitä missä kyseinen vanhempi on, mikäli se on lapsen edun mukaista. (Unicef 2013, artikla 9.) Opinnäytetyössä käsitellään tätä teemaa ja haastateltavilta kysyttiin, tietävätkö heidän lapsena, missä isä on.

H1: ”No emmä oo sen kaa täst asiast puhunu viel sen ihmeemmin et nii harvoin nähää kumminki, kerran kuussa ja on kaikkee muuta asiaa.”

Sitaatissa haastateltava puhuu siitä, ettei ole lapsensa kanssa keskustellut tarkemmin, mitä vankila tarkoittaa, mutta ilmaisi lapsen tietävän hänen olevan vankilassa. Keskustelun jatkuessa lapsi oli haastateltavan mukaan ilmaissut surua siitä, ettei isä ole kotona eikä tätä voi nähdä aina halutessaan. Usea haastateltava kertoi kysyessä lapsen tuntemuksista samaa.

Yhden haastateltavan lapsi ei tiennyt tämän olevan vankilassa, sillä vanhemmat olivat päättäneet, että aiheesta keskustellaan myöhemmin lapsen ollessa vanhempi.

H2: ”Ku ei se osaa puhua eikä se ymmärrä enkä mä nyt halua tässä vaiheessa sille että kyllä mä varmaan joskus kerron sille ja muuta että... Mutta nytte ei sen tarvii tietää sitä.”

Lasten ollessa alaikäisiä, on vanhempien tehtävänä päättää, mitä kaikkea lapsille tällaisesta aiheesta kerrotaan ja milloin. Vanhempien tulee miettiä, mikä on lapsen edun mukaista ja samalla tulisi pohtia sitä, että lapsella on oikeus tietää, ellei tieto häntä jollakin tavalla vahingoita. Vanhemmat voivat olla haastavassa tilanteessa, sillä toisaalta lapsi kokisi turvallisuuden tunnetta tietäessään, missä vanhempi on ja toisaalta vanhemmat voivat haluta välttää tilannetta, jossa lasta esimerkiksi kiusataan vanhemman vankilatuomiosta. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on kuitenkin oikeus olla vapaa syrjinnältä (Unicef 2013, artikla 2), mutta käytännössä tätä on vaikea toteuttaa tai valvoa.

H3: ”Silloin ku mut otettii kiinni ni ne kävi mua tapaamassa jo niinku siellä Pasilassa ja mä silloin selitin jo, että, että... Isi on tehny väärin, että tää on vähän, vähän sama ku että sä teet väärin ni sä joudut kotiarestiin ja saat rangaistuksen. Yritin sellasella, niinku... Lapsen sanoilla selittää. Ku nytte lapsi on kyselly monesti että, että isi, mitä sä oot tehny, että ku mä oon ollu siis huumeista kiinni. Emmä mun, mä en usko että mun lapsi ymmärtää vielä mitä se tarkoittaa ni. Vähän nyt yrittäny miettiä, että miten tota selittä sitte.”

Kyseinen haastateltava oli halunnut selittää tuomiotaan lapselle, eli mitä vankilassa oleminen tarkoittaa ja miten se vaikuttaa heidän elämiinsä käytännössä. Lapsi oli myöhemmin kaivannut lisää tietoa vankeuden syistä, minkä haastateltava oli kokenut haastavaksi selittää. Vankeudesta kertomiseen hän oli käyttänyt keinona niin sanotusti lapsen sanoilla puhumisen. Haastateltava koki, että tällä tavoin merkitys voisi olla lapselle selkeämpi ymmärtää ja käsitellä. Näin siis lapsi sai tiedon siitä, missä hänen isänsä on, mutta asia selitettiin hänelle ymmärrettävällä tavalla. Vanhemman vankeudesta kertominen on vanhempien itsensä päätettävissä oleva asia, vaikkakin käytännössä tieto saattaa lapselle myös muuta kautta kulkeutua.

7.5.1 Perhetyön merkitys

Perhetyön rooli vankilassa on tärkeä ja sitä voidaan toteuttaa erilaisin menetelmin, vaikkakin rikosseuraamusalalla haaste on siinä, että eri laitoksissa käytännöt ja resurssit ovat hyvin erilaisia (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Vanhemmuuden tukeminen on tärkeää, jotta vanhempi-lapsi -suhde ei hajoaisi vankeustuomion aikana. Suhteen ylläpito ja edistäminen eri tukimuo-

doin saattaa vahvistaa vängin hyvinvointia sekä rikoksettomaan elämäntapaan pyrkimistä vapautumisen jälkeen. Myös lapsen hyvinvointi on olennaisessa osassa, jotta hänen oikeutensa molempiin vanhempiin säilyy.

Haastateltavilta kysyttiin, ovatko he perheensä kanssa olleet lastensuojelun asiakkaita jossakin vaiheessa elämäänsä. Haastateltavien vastaukset jakautuivat siten, että kaksi kertoi perheensä olleen aiemmin lastensuojelun tukitoimien kohteena; yksi kertoi perheestään tehdyn lastensuojeluilmoituksia, jotka eivät olleet päättyneet lastensuojelun asiakkuuteen ja kahden perheet eivät olleet lastensuojelun asiakkaita. Kahden lastensuojelun asiakkaana olleen haastateltavan kohdalla tukitoimina olivat tukiperhe lapselle sekä äidin tukeminen arjessa jaksamisessa. Molemmissa edellä mainituissa tapauksissa taustalla oli äidin jaksamisen tukeminen. Kumpikaan haastateltavista ei kokenut lastensuojelun asiakkuutta häpeällisenä tai epämiellyttävänä asiana, vaan ilmaisivat sen olevan hyvä keino silloin kun äidillä on haastavaa lapsen kanssa. Lisäksi toinen haastateltavista koki saaneensa lastensuojelun viranomaisilta apua ja tukea osallistumisessa ja lapsensa asioiden hoitamisessa. Näin ollen ennakkokäsityksemme siitä, että lastensuojelu koetaan uhkaavana tai muuten epämieluisana toimintana, osoittautui vääräksi.

H3: ”--mun poika on nytte tällä hetkellä välillä, joskus viikonloppusin jonku tukiperheen luona. Et äiti saa sitte vähä niinku semmosta omaa aikaa. Vaikka mun mielestä sitä tukiperhettä ei tartsis, koska mul on mun sisko ja mun niinku muut sukulaiset ni ne pystys auttamaan. Mut hän halua kummiski jotain vielä ekstra-aikaa itelleen. Ja se on ilmeisesti ihan hyvä se tukiperhe. Että ne on mukavia ja tollai et, ei se ketään haittaa.”

H2: ”Mä koin sen ihan et ne oli asiallisia ja tota niitten puolelta oli ihan jees ja tarhasta oli sanottu sinne että isä on niinku mukana ja kiinnostunut ja et niillä oli niinkun hyvä asenne et aina välttämättä ei viranomaisilla oo kovin hyvä asenne.”

H2: ”Mun mielestä oli asiallista et ne tuli muakin kysymään ja sitten mä sanoin ki et ei siinä mitään jos lapsi tai lapsen äiti tarvii jotain ja voitte auttaa niin auttakaa, eihän se oo minulta pois.”

Lastensuojeluviranomaisten toiminta koettiin asiallisena ja perhettä tukevana asiana. Haastateltavilla ei sinänsä ollut mitään asiakkuutta vastaan, vaikka toinen haastateltavista mainitsikin, ettei koe tukiperheen mukanaoloa tarpeelliseksi. Toisen vanhemman ollessa suorittamassa vankeusrangaistusta voi tämän olla hankala käsittää, että toinen on tällä aikaa vastuussa kaikesta perheen arkeen liittyvästä yksin. Vankilassa olevan vanhemman tulisi tällöin ymmär-

tää, että läsnä olevan vanhemman jaksaminen saattaa kärsiä ja tukitoimet jaksamisen ylläpitämiseksi perhetyön avulla edistävät näin kaikkien perheenjäsenten hyvinvointia.

7.6 Perhetyön toimintamuodot vanhemmuuden tukemisessa

Tässä osiossa käsitellään vankiloissa tehtävän perhetyön eri toimintamuuotoja ja vankien kokemuksia niistä. Kaikilla haastateltavilla oli taustallaan jonkinlainen kokemus perhetyöstä vankilassa. Samalla osiossa tuodaan ilmi yleisesti eri tapoja tehdä perhetyötä, vaikkei haastateltavilla olisi ollut aiheesta kerrottavaa. Näin tuodaan esille toimintamuuotojen monipuolisuus ja tarjonta.

Haastatteluissa kävi selkeästi ilmi, että haastateltavat kaipaivat enemmän perhetyön muotoja. He kokivat sekä parisuhteensa että suhteensa lapsiin kärsivän vankeusaikana ja halusivat yrittää ylläpitää näitä. Osa koki, että keinot perhesuhteidensa ylläpitoon eivät olleet riittävät, kun taas osa koki perhesuhteitaan tuettavan riittävästi mahdollisuuksien puitteissa. Haastateltavat toivat esille, että haluaisivat tavata lapsiaan ja perheitään enemmän, mutta toisaalta ymmärsivät vankeusajan rajoittavan sitä. He eivät ilmaisseet katkeruutta vaan enemmänkin surua siitä, että muut kärsivät heidän tekojensa vuoksi.

Perheleirit ovat yksi perhetyön keskeinen muoto. Vankiloissa halukkaita tällaisille leireille on paljon ja päästäkseen leirille vangin on lähetettävä hakemus. Perheleirejä järjestetään erilaisilla teemoilla, ensisijaisena tarkoituksena on kuitenkin perheen tukeminen ja vuorovaikutuksen vahvistaminen perheenjäsenten välillä. Haastateltavat pitivät perheleirejä hyvänä tukimuotona ja jokainen myös toivoi leirejä järjestettävän enemmän, jotta useammalla vangilla olisi mahdollisuus osallistua sellaiselle. Haastateltavista vain yksi oli osallistunut perheleirille, loput neljä olivat joko jo hakeneet tai jättämässä hakemuksen. Yksi hakeneista oli saanut kielteisen vastauksen.

H3: ”No just noit perheleirejä vois olla enemmän esimerkiksi.”

H2: ”Ja mä pääsin kyllä kolmetoista keväällä perheleirille. Niin niin. Se nyt oli iha jees. Et se perheleiri on hyvä.”

H4: ”Siin on sit joku, nythän tääl on joku, joku sit mihin pääsee vaan joku neljä vai viis perhettä pääsee onks se kaks kertaa vuodessa. Siihen on aika heikot mahollisuudet jos näit vankei on kumminki, paljon, kolmetuhatviissataa ni, ni se on... Siel ei hirveen usein.”

H5: ”--siis perheleiri, mikä tää oli... Vapautuvien tuki ry, se nyt on toistaseks jäähyllä. Ja sit talon leireille ei enää pääse ku on tullu lomaoikeus.”

Ainoalla perheleirille osallistuneella haastateltavalla oli leiristä hyviä kokemuksia. Perheleirejä voidaankin pitää yhtenä tehokkaimpana perhetyön muotona, sillä vankeusaikana perheen on haasteellista viettää yhdessä aikaa. Leiriolosuhteissa on helpompaa taas muistaa, miltä arki kokonaisena perheenä tuntuu ja vanki saa tunteen siitä, että on olennainen osa perhettä. Perhe saa tilaisuuden kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta ja leirillä työskentelevät voivat tätä tunnetta vahvistaa edelleen erilaisin tukimuodoin. Lapselle hyötynä leiristä on vietetty aika vankivanhemman kanssa: tunne niin sanotusta normaalista arjesta. Samalla lapsi saa turvallisuuden tunnetta huomatessaan, ettei vanhempi ole ikuisesti poissa perheen arjesta, vaan voi edelleen osallistua perheen toimintoihin ja olla läsnä lapselle. Varsinkin pienten lasten kohdalla on tärkeää, että he kokevat saavansa huomiota ja tukea molemmilta vanhemmiltaan.

Haastateltavat kokivat poikkeuksetta, etteivät he saa viettää lastensa kanssa tarpeeksi aikaa. Leirille osallistuttaessa vanki saa viettää normaalia pidemmän ajan lapsen kanssa verrattuna perinteiseen vankila-arkeen tai poistumislupiin. Poikkeuksellista leireissä on esimerkiksi se, että isät pääsevät osallistumaan kaikkiin perheen arjen toimintoihin, joihin ei ole mahdollisuutta viikonloputapaamisissa tai laajemmassa perhetapaamisessa.

7.7 Haastateltavien kehitysehdotukset

Kaikki viisi haastateltavaa toivat esille kehitysehdotuksia liittyen tapaamisiin. Näistä olennaisin on A-tapaamisen ikäraja, sillä haastattelujen ajankohtana kahdeksan vuotta täytettyään lapsi ei voinut enää tavata isäänsä tilassa, jossa kosketus on sallittua. Neljä haastateltavista toivoi, että ikäraja nostettaisiin viitentoista vuoteen ja yksi ehdotus oli kaksitoista vuotta. He kokivat nykyisen ikärajan olevan aivan liian alhainen ja toivoivat, että lasta voisi tavata sellaisessa tilassa, jossa lapsen voi ottaa syliin ja hänen kanssaan voi leikkiä vapaasti. Ikärajan nostamista perusteltiin omakohtaisilla kokemuksilla siitä, että lapset olivat ilmaisseet pelkoa tai sanoneet suoraan, etteivät halunneet enää tulla tapaamiseen tavattuaan isäänsä pleksin läpi.

H1: ”No sit vois se ikäraja olla ylempänä tosta, nyt vaikka sinne viiteentoista (15) asti että sais niinku ilman pleksii tavata.”

H4: ”Sehän on sille kidutusta, tunniks hei siihen roikkumaan siihen, saa siin pyörii sen selän takana. Siinä pitäis, pitäis vähän niit lapsii miettiä. Et ei siin oo mitään järkeä niinku siinä.”

H3: ”--se A-tapaaminen, et siinä vois olla se ikäraja korkeampi. Et vähintään, niinku minimissään kakstoista (12) vuotta. Et vois olla viistoista (15) vuottaki.”

Haastateltavat kokivat, että alhainen ikäraja A-tapaamiseen on lapsen näkökulmasta epärealistista. Yleisesti he kokivat voivansa tavata lastaan pleksin läpi, sillä lapsen tapaaminen itsessään on pääasia ja tällöin mahdollisuus tapaamiseen olisi viikoittain. Pleksitapaamisten käyttämättömyyttä perusteltiin lapsen toiveilla. Yhdessä haastattelussa tuli esille myös, ettei lapsen äiti halunnut tuoda lasta pleksitapaamiseen, sillä myös hän koki tilanteen ahdistavaksi.

Ikärajan nostaminen ylemmäs koettiin helposti toteutettavaksi. Alhainen ikäraja herätti hämmennystä kaikissa haastateltavissa, eivätkä he keksineet syytä asetetulle iälle. Haastateltavien mielestä lapset ovat kahdeksanvuotiaina vielä liian nuoria siirtymään pleksitapaamisiin, sillä he kaipaavat myös virikkeitä ja fyysistä kontaktia isäänsä. Haastatteluissa pohdittiin paljon, että ikärajan nostaminen ylemmäs olisi Helsingin vankilalta yksinkertaista ja vaatisi heidän mielestään vain päätöksen asiasta.

Toinen tärkeä haastatteluissa esille tullut kehitysehdotus oli tapaamistilojen ulkonäkö. Tilat koettiin kolkoiksi ja synkiksi eikä niitä pidetty lapsille soveltuvina paikkoina. Tämä osaltaan oli johtanut kaikkien haastateltavien kohdalla siihen, etteivät he tavanneet lapsiaan viikoittain kummassakaan tapaamisessa, A- tai pleksitapaamisessa. Jokainen olisi halunnut viikoittaisen tapaamisen, mutta he eivät pitäneet sitä varteenotettavana vaihtoehtona tapaamistilojen soveltumattomuuden vuoksi. Lisäksi he kokivat, ettei aiheesta voinut valittaa esimerkiksi vankilan johdolle, sillä vastauksena olisi, että mahdollisuus viikoittaiseen tapaamiseen on vankilan puolesta jo järjestetty. Heidän mielestään vankilan henkilökunta ei ymmärrä asiaa lapsen näkökulmasta eikä tapaamistiloja ole suunniteltu lapsia ajatellen.

H2: ”Esimerkiks oishan se hyvä jos sieltä ottais vaikka yhen pöydän pois ja tekis siihen vähän jonkun tilan missä se lapsi voi leikkiä ja sen kaa voi olla et se on aika pitkä se tunti istua siinä.”

H2: ”--no se on laattalattia, harmaan synkee huone. Tota mutta siellä on vähän niinku jotain tauluja pistetty seinille nytte, ihme joku maalaus et sinne on vähä semmosia värikkäitä tauluja kuitenkin sit.”

H3: ”Et en mä voi häntä ottaa tohon pleksitapaamiseen, missä puhelimella puhutaan ja ei saa koskettaa. Et se on lapselle niinku... Tosi rankkaa.”

H5: ”Se on tylsä, kolkko paikka.”

Haastateltavilla oli ehdotuksia tilojen parantamiseksi. Muutoksia voisi heidän mielestään tehdä pienellä vaivalla, kuten maalaamalla seiniä ja lisäämällä kuvia tiloihin sekä hankkimalla lapsille leluja. He kokivat, ettei panostus olisi laitokselta suuri, mutta tilat parantuisivat näil-

lä muutoksilla huomattavasti. Näin tiloista saataisiin vähemmän vankilamaisia, sillä lasten ei haluttu joutuvan kokemaan vankilamaisia olosuhteita. Yksi haastateltava koki, että A-tapaamistilassa ei myöskään ole juuri yksityisyyttä. Hänen mielestään lasta tulisi voida tavata tilassa, jossa lapsen kanssa saa olla rauhassa. Hän ehdotti parannukseksi huonekalujen siirtämistä tai sermien hankkimista niin, että tilaan muodostuisi lokeroituja pikkutiloja, joissa lapsen kanssa voisi leikkiä.

H5: ”A-huone on kolkko tylsä, se on iha ok jossei muuta oo, se on paljon parempi ku pleksi. Saa vähän niinku ottaa lapset syliin, kirmailla. Se on aivan loistava ku vertaa siihen et siinä ois pleksi välissä. Tai niinku pöytä. Mut jotain niinku koristeit vähä leluja niin se ois siinä. Vaikka joku piirretty ja pikku telkkari, se ei vaadi juuri mitään, muutaman sata euroo. Vähä roiskii leluja ja mattoo sinne niin se ois niinku siinä.”

H4: ”Panis vähä seinii sinne ja lokeroissa niinku, sitte niinku erilaisiks. Lokerois ja sitte panis sinne tekemistä, tämmösii pikku huoneit tekis, vaikka eihän sen tarviis olla ku täst puolet. Tommonen tonne päin ja, kyl sinne sais varmaan neljä (4) sellast, sellast huonetta.”

H4: ”Ei se, ei sitä voi niinku, mä en ymmärrä miten se on voitu laittaa sillee et se ois niinku lapsiperheille.”

H1: ”Nii ja sit pitäis olla jotain tekemist, niinku liitutauluja ja jotain leluja tai. Mut totta kai, täällähän tulee tilat, nehän ne on mitä tulee vastaan, et ei oo tiloja -- mut en mä tiä onks niil haluu siihen.”

Tapaamistilojen suhteen kehittämis ehdotukset olivat yksinkertaisia ja haastateltavat kokivat nykyiset järjestelyt kummallisiksi, sillä heidän mukaansa parannukset olisivat helposti toteutettavissa.

Yhtenä kehitysehdotuksena esille nousi tiedon saatavuuden parantaminen. Haastateltavat kokivat, ettei laitoksessa tarjottu tasapuolisesti tietoa kaikille. Eroja heidän mielestään oli eri osastojen välillä sekä vankikohtaisesti. He kokivat, että joillekin vangeille tarjotaan enemmän tietoa saatavilla olevasta tuesta kun taas osa jää vailla sellaista tietoa, joka kuuluisi kaikille. Yhtenä esimerkkinä eräs haastateltava nosti esille perheterapian, josta oli kuullut toiselta vangilta, muttei ollut koskaan nähnyt tietoa tällaisesta vaihtoehdosta esimerkiksi osaston ilmoitustaululla. Haastateltavat kokivat omalla aktiivisuudella olevan suuri vaikutus tiedon saamiseen, mutta tiedostivat sen sulkevan osan vangeista tiedon ulkopuolelle. Kehittämis ehdotuksia tiedon saamisen parantamiseen ei kuitenkaan ilmennyt paljon, vaikka kritiikkiä aiheesta annettiin.

H3: ”Et me ei olla saatu mitään noita niinku, hintatietoja ees puheluista eikä.”

H3: ”Just sillee, et jos pitää olla hirvittävän aktiivinen itte, no toki osa on, mutta sit on myös niitä, jotka ei oikeen niinku osaa ettii tietoo, eikä oikeen tiiä et mistä sitä lähtis ettimään ni sit ne jää.”

H5: ”Siis sanotaan et ne mitä mä tiedän niin mä oon hyödyntäny mut jos on jotain enemmän nii niist mulla ei oo tietoo.”

H5: ”Suoraan sanottuna mun mielest juurikaan tietoo ei jaeta muuten ku puskaradiossa et vanki kertoo toiselle. Sit lappuja seinillä, et esimerkiks tossa on paljon lappuja mitä taas osastolla ei oo -- et mä en tiiä et onks se sitten et joku pöllii sen et sen omat todennäköisyydet paranee. Tai sit niit ei ees tuoda sinne. Mut se että tota sit taas jos on ihan rapanisti puliukko narkomaani, jollain herrää äidinvaistot et ne ottaa sen halausotteeseen ja kertoo sille kaiken. Mut sit taas jos joku on niinku näin fiksumpi nii sit joutuu selvittää kaiken itte. Ei se mulle oo ongelma mut monille se on haastavaa. Et kyl sitä pitäis enemmän jotenkin infota.”

Haastateltavat toivat esille yhtenä parannusehdotuksena yhteydenpidon helpottamisen. Tähän teemaan kuului puhelinsoittojen hintojen alentaminen sekä parempi mahdollisuus poistumislupiin. Uudistunutta puhelinjärjestelmää kehuttiin yleisesti, mutta kallistuneet hinnat koettiin epäreiluiksi. Tätä perusteltiin vankien rahatilanteella. Soittamisen mahdollisuus oli haastateltavien mukaan uuden järjestelmän myötä helpottunut selkeästi. Poistumislupia taas kaivattiin enemmän ja useammin ja osa haastateltavista nosti esille myös saatettujen poistumislupien tarpeen. Osa haastateltavista kertoi, etteivät he vielä ole oikeutettuja poistumislupiin, mutta olisivat kaivanneet esimerkiksi tärkeän syyn perusteella saatetun poistumisluvan vartijan kanssa lapsen päiväkotitapaamiseen. He tunsivat jäävänsä ulkopuolisiksi tietyissä tilanteissa ja olisivat halunneet osallistua, vaikka sitten vartijan saattamana.

H3: ”Joo se oli eka ykstoista (11) senttii minuutti, nyt viistoista (15) senttii minuutti. Mikä on aika paljon, mitä me saadaan opiskelusta sataneljä kymppii (140) kuussa ja sit se menee niinku.”

H5: ”Mä laittaisin enemmän et jos on rikkeetön, päihteetön vanki joka haluaa selkeesti leikkii lasten kans nii ne sais ekstralomia.”

H4: ”Mut sitähan ne vois helpottaa sitä et ku on vaik saatettui lomii ja niit kel on lapsii ni ne kel vois olla mahollisuus et niit vois laskee ni laskis sen vaikka neljä (4) kertaa vuodessa. Semmoset kaheksan (8), vaikka kuuden (6) tunnin lomat tohon lapsen kanssa jonneki keskustaan. Johonki ihan sama, mihin leikki-

paikkaan tai johonki ni siin sais olla. Semmonen vois olla niinku aika, aika hyvä.”

Yhteydenpidon parantamiseksi ehdotettiin myös nykytekniikan käyttöön ottamista. Haastattelutavat pohtivat, että nykyajan lapsiin on helpompi saada yhteys esimerkiksi internetin välityksellä kuin kirjeen lähettämällä. He kokivat, että vankila voisi tarjota jonkinlaisia mahdollisuuksia päästä käyttämään tietokonetta ja internetiä, jotta lapsen kanssa olisi helpompi olla yhteydessä.

H1: ”Tabletti joka selliin. Sil pärjäis varmaan.”

H4: ”Voihan se olla tällänen pieni tietsä huone ja tulee vaa se yks (1) numero ja se lapsi -- koko ajanhan tää menee edespäin digitaalisemmaks vaan, jossain vaihees tulee varmaan nettioikeuksia tai sellasii. Ne vaa sitte rajaa pois tiettenki tietyt. Se et omalla koodilla pääsee varmaan sitte nettiin. No jossain vaiheessa sit ku tulee. Nii tää yhteiskunta nyt menee sitte.”

Haastateltavien kanssa myös keskusteltiin mahdollisuudesta käyttää videopuheluita yhtenä yhteydenpitokeinona vankeusrangaistuksen aikana. Tämä koettiin hyväksi ajatukseksi, varsinkin sellaisten vanhempien kohdalla, joilla välimatka lapsen asuinpaikalle on pitkä. Videopuheluilla voitaisiin esimerkiksi korvata viikonlopun tapaaminen jos lapsi ei pääsisi paikalle. Kuukaan haastateltavista ei kuitenkaan esittänyt videopuheluiden käyttämisen aloittamisen suhteen varsinaisia kehitysehdotuksia.

Kehitysehdotuksissa nousi esille myös uudenlaiset tapaamismuodot. Haastateltavat olivat tyytymättömiä tämän hetkisiin tapaamisiin ja halusivat tarjolle myös toisenlaisia tapaamisia. Perhetapaamisten lisäksi he halusivat eritellä lapsen ja puolison tapaamiset. He ehdottivat, että esimerkiksi kerran kuukaudessa olisi mahdollista tavata perhetapaamisessa puolisoa ja kerran taas lasta. Näin he saisivat enemmän aikaa lapsen kanssa yksin.

H2: ”Kerran kuukaudessa ois normi perhetapaaminen ja kerran kuukaudessa ois vaan lasten kanssa tapaaminen -- kerran kuukaudessa sinne vois tulla vaimo ja lapset ja kerran kuukaudessa vaan pelkästään lapset, että se ois niinku selkeesti et se on vaan niitä lapsii varten. Se ois niinku mun mielestä ainaki lapsien kannalta.”

H3: ”Ne perhetapaamiset vois olla ja lapsitapaamiset ja vaimon kanssa tapaamiset niinku erikseen.”

H4: ”Mä yritin anoo sitä sillee et jos joka toinen kerta tulis vaimo ja joka toinen kerta lapsi ni se ois, sais vähän useemmin ku ne, ei kävis sit missään muus tapaamises ni se ei oikee, se ei sovi.”

Pääosin haastateltavat vaikuttivat hyväksyvän tilanteensa vankilassa ja sopeutuneen olemassa oleviin sääntöihin ja käytäntöihin. Kysyttäessä kehitysehdotuksia ja parannuksia kaikilla oli kuitenkin jotain sanottavaa. Kehitysehdotukset olivat suurimmaksi osaksi pieniä ja käytännöllisiä muutoksia ja useimmiten mietitty lapsen näkökulmaa ajatellen. Osa kehitysideoista oli haastavampia toteuttaa ja haastateltavat ilmaisivat, etteivät usko muutosten tapahtuvan. Kehityksestä keskusteltaessa tulikin usein esille, ettei uskoa muutokseen juuri ole eivätkä he kokeneet laitoksen tai sen henkilökunnan olevan kiinnostuneita heidän ideoistaan.

8 Johtopäätökset

Tässä osiossa esitellään haastatteluaineistosta esille nousseet johtopäätökset ja vastataan tutkimuskysymyksiin. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset olivat: miten vangit kokevat isä-lapsisuhteensa vankeusaikana, millä tavoin vangit toivovat vankilan tukevan heidän vanhemmuuttaan sekä miten lapsen tapaamisia voisi kehittää. Haastateltuja vankeja oli yhteensä viisi. Tuloksia ei voida yleistää kaikkiin Suomen vankeihin poikkeavien käytäntöjen ja pienen tutkimusjoukon vuoksi, mutta tuloksia voidaan tarkastella suuntaa antavina.

Rikosseuraamusalalla painotetaan tänä päivänä aiempaa enemmän perhe- ja lapsinäkökulmaa vankien kanssa tehtävässä työssä. Rikosseuraamuslaitoksen Lapsi- ja perhetyön linjaukset vuodelta 2013 paneutuu aiempaa tarkemmin vanhemmuuteen ja sen tukemiseen koko henkilöstön tehtävänä ja myös Rikosseuraamuslaitoksen linjauksissa otetaan kantaa lapsi- ja perhetyön toteuttamiseen. Haastatteluissa saadusta aineistosta nousi kuitenkin esille, ettei osa Helsingin vankilan vangeista koe saavansa vanhemmuuteensa tukea henkilökunnalta. Nykyisin vanginvartijoiden koulutuksessa painotetaan aiempaa enemmän myös ohjaamista ja lähityöskentelyyn osallistumista, mikä osaltaan saattaa muuttaa vankien ja valvontahenkilöstön vuorovaikutusta. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2014). Valvontahenkilökunnan vankitunteudesta ja tietoa voitaisiin mielestämme tulevaisuudessa hyödyntää vangin siviiliin valmentamisessa aiempaa enemmän. Vanhemmuuden tukeminen on omalta osaltaan myös siviiliin paluun tukemista, sillä tutkimustulokset ovat osoittaneet, että parisuhteella ja perheellä voi olla yhteys rikoksettoman elämäntavan aloittamisessa (McNeill ym. 2012, 8).

Vaikka haastatteluista saadusta aineistosta nousikin esille vankien näkemys, etteivät poistumislupakäytännöt nykyisellään ole riittävät, mielestämme vankiloiden ja suomalaisen rangaistusjärjestelmän näkökulmasta ei ole tarkoituksenmukaista tarjota automaattisesti vangeille enempää poistumislupia, sillä vankeusrangaistuksen periaate kärsisi. Toisaalta saatetut pois-

tumisluvat tai poistumisluvat tärkeästä syystä kohdennettuina esimerkiksi vanhempainiltoihin tai muihin lapseen liittyviin tapaamisiin tai arjen rutiineihin osallistumiseen eivät mielestämme olisi mahdottomia toteuttaa. Lapsen sekä tämän kehityksen näkökulmasta tällaisia olisi perusteltua pyrkiä toteuttamaan. Laitokset ja niiden toimintaa säätelevät lait ja asetukset tarjoavat vangeille myös muita mahdollisuuksia osallistua toimintoihin sekä hoitaa asioitaan, vaikka vangit eivät niitä riittävinä kokisikaan.

8.1 Vaikeutunut isä-lapsisuhde vankeudessa

Aineistosta nousi esille vankien kokemus siitä, että heidän omalla aktiivisuudellaan on suuri merkitys kaikessa avun saamisessa. He eivät kokeneet saavansa tarpeeksi tietoa laitoksen tai järjestöjen tarjoamista tuki- ja toimintamudoista ja näin ollen niihin hakeutuminen oli haastavaa. Mielestämme kunkin vankilan osaston vakituinen henkilökunta voisi huolehtia ilmoitustaulunsa ajantasaisuudesta. Toisaalta taas koulutus-, kuntoutus ja sosiaalihenkilökunta ovat niitä, jotka todennäköisesti esimerkiksi perhetyöhön tai ryhmiin liittyviä tiedotteita osastoille vievät. Jotta vangit eivät pystyisi irrottamaan tiedotteita ilmoitustauluilta, voisi vankilassa mielestämme harkita lasisia tai pleksistä valmistettuja lukittavia kaappeja. Tällöin tiedotteet pysyisivät näkyvillä niin kauan, että joku henkilökuntaan kuuluva ottaisi ne pois. Toisaalta mielestämme on perusteltua myös se, että ne vangit, jotka ovat työskennelleet koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihenkilöstön kanssa vanhemmuuden tukemisen tiimoilta, saavat tiedon perheleireistä ja erilaisista ryhmistä ensin. Perustelu tälle on se, että heillä täytyy silloin olla vanhemmuuden tukemiseen liittyvä tavoite rangaistusajan suunnitelmassa ja he myös todennäköisesti ovat motivoituneempia työstämään vanhempi-lapsisuhdettaan. Moniammatillinen tai verkostotyö eivät nousseet lainkaan esille haastatteluissa, joten mielestämme siihen panostaminen olisi hyödyllistä niin lasta kuin vangin avovankilaan tai vapauteen liittyvää jatku- moakin ajatellen.

8.2 Tapaamisten ja tapaamistilojen kehittäminen

Koska opinnäytetyöprosessimme on ajoittunut juuri lakimuutoksen aikoihin ja koska se on myös viivästynyt, saattavat tapaamisiin liittyvät kehitysideamme olla vanhentuneita. Haastattelun ajankohtana tilanne Helsingin vankilassa haastateltavien mukaan oli, että tapaamistilat eivät ole lapsen tapaamiselle soveltuvia. Koska SPR:n järjestämä Isukki-ryhmä koettiin erityisen hyvänä keinona ylläpitää suhdetta lapseen, mielestämme samanlaisten ryhmien järjestäminen useamminkin olisi perusteltua varsinkin Helsingin vankilan kokoisessa laitoksessa. Isukki-ryhmään liittyvät tapaamiset ilman lasta näemme hyväksi käytännöksi tarkasteltaessa kun- kin isän motivaatiota sekä kokemusta vanhempana.

Isukki-ryhmän lisäksi perhetapaamiset olivat haastateltavien mielestä lapsen kannalta kodin-omaisempia ja vähemmän stressaavia. Perhetapaamistilojen käyttöasteen nostaminen olisi perusteltua niin lapsen kuin vanhemmuuden tukemisen näkökulmasta, eikä se mielestämme lisäisi juurikaan vankilan tarvitsemia resursseja. Näin lapsi pääsisi mahdollisesti useammin tapamaan vanhempansa vankilaan miellyttävämpään ympäristöön, kuin mitä valvottujen tapaamisten puitteissa voidaan tarjota. Lapsen oikeus tavata vanhempansa on lapsen kasvun ja kehityksen kannalta olennaista. Olisi siis äärimmäisen tärkeää järjestää vangeille ja heidän lapsilleen mahdollisuus tällaiseen tapaamiseen, jotta yhteys lapsen ja isän välillä säilyisi mahdollisimman hyvänä vankeusrangaistuksen ajan. Helsingin vankilan A-tapaamistila koettiin haastateltavien keskuudessa hyväksyttävänä vaihtoehtona, jos ikäraja nostettaisiin 15 ikävuoteen. Kaiken kaikkiaan tapaamistiloja kehittämällä voitaisiin vankien vanhemmuutta tukea aiempaa enemmän. Tilojen lapsiystävällisemmiksi muuttamisen myötä vangit saisivat olla enemmän tekemisissä lastensa kanssa.

Tapaamiset vankilassa mahdollistavat vangin sosiaalisen verkoston ja perhesuhteiden ylläpidon. Näillä on merkittävä vaikutus vangin hyvinvointia ajatellen, jolloin tapaamiset ja tapaamistilat olisi hyvä järjestää siten, että niillä voidaan tukea näiden ihmissuhteiden säilyvyyttä mahdollisimman hyvin vankeuden aikana.

8.3 Tapaamistilojen kehittäminen lapsen edun näkökulmasta

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa on esitetty useita eri mahdollisuuksia kehittää tapaamisia lapsen näkökulmasta. Linjausten kanssa yhtenäisiksi haastatteluissa esille nousseiksi ehdotuksiksi nousivat tapaamistilojen lapsiystävällisempi sisustaminen sekä tarvikkeiden hankkiminen tapaamistiloihin. Tilojen muuttaminen lapsiystävällisemmiksi olisi melko yksinkertaista esimerkiksi hankkimalla ehjiä leluja. Lasten ikä ja kehitysvaiheet huomioon ottaen tarkoituksenmukaista olisi, jos tapaamistiloissa olisi mahdollisimman monipuolista tekemistä tarjolla. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa huomautetaan myös sisustuksesta lapsia ajatellen, mihin voitaisiin kiinnittää huomiota esimerkiksi lisäämällä värejä tai kankaita. Myös joka haastattelussa esille noussut A-tapaamistilan kolkkous olisi helposti muutettavissa miellyttävämmäksi edellä mainituilla keinoilla sekä lisäämällä sermejä tai väliseiniä erottamaan tapaaajia toisistaan.

Monipuolista tekemistä eri-ikäisille lapsille tarjoamalla mahdollistetaan sekä vangille että lapselle mahdollisuus läheisemmän kiintymyssuhteen luomiseen yhteisen toiminnan kautta. Varsinkin sellaisten vankien kohdalla, jotka kaipaavat enemmän tukea vanhemmuuden taidoissa, yksinkertainen leikkiminen ja tekeminen lapsen kanssa kasvattaisivat itseluottamusta ja vahvistaisivat roolia toimia isänä.

8.4 Vanhemmuuden tukeminen suhteessa Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksiin

Vuoden 2013 lapsi- ja perhetyön linjaukset toivat esille lapsi- ja perhetyön tärkeyden vankeinhoidossa. Vankiloissa on tarvetta monimuotoiselle perhetyölle eri toimintamuodoissaan, mutta nykytilanteessa niihin ei panosteta tarpeeksi. Tällä hetkellä perhetyö on jokseenkin vanki- tai nimenomaan rangaistuslähtöistä ja lapsen oikeudet sekä etu saattavat unohtua vankilan arjessa. Esimerkiksi yhteydenpito lapseen tapahtuu laitoksen päiväjärjestyksen sekä vankeuslain puitteissa, eikä niissä ole otettu huomioon vankilan ulkopuolisen elämän rutiineja, kuten koulua ja päiväkotia. Tämä saattaa rajoittaa lapsen oikeutta säännölliseen yhteydenpitoon vanhempaansa. Kuitenkaan vankeuslain tarkoitus ei olekaan ottaa merkittävästi huomioon lapsen näkökulmaa vaan nimenomaan säätää vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta. Mielestämme niiden vankien kohdalla, joilla on vanhemmuuden tukeminen merkitty rangaistusajan suunnitelmaan, tulisi harkita lisämahdollisuutta puheluihin esimerkiksi ilta-aikaan. Tämän vuoksi vankilan resursseja ei tarvitsisi lisätä.

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa esitetään, että vankiloissa tehtäisiin lapsi- ja perhetyötä koko henkilökunnan toimesta. Tällä tavoin lapsen etu ja oikeudet pysyisivät pääosassa. Työn muodot ovat tietenkin riippuvaisia työntekijästä, mutta asennoitumalla näiden linjausten esittelemiin työtapoihin koko henkilökunnalla voisi olla rooli vanhemmuuden tukemisessa. Lisäksi esille on nostettu yhteistyön merkitys. Vanhemmuuden tukemisessa vankilan olisi tärkeää tehdä yhteistyötä sekä lastensuojelun että lapsen huoltajien kanssa, jotta lapsen oikeudet toteutuisivat. Merkittävä huomio on myös siinä, että henkilökunnan täytyy kyetä arvioimaan, onko vangin vanhemmuus sellaista, että sitä tulee vankeusaikana laitoksen puolesta tukea. Toisinaan tilanteet voivat olla sellaisia, että vangilla on kielteinen vaikutus lapseen, jolloin vanhemmuuden tukeminen ei tule kyseeseen lapsen etua ajatellen. Verkostotyötä vangin lapsen ja tämän lähipiirin kanssa tulisi kehittää ja lisätä vankilan koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalihuollon toimesta.

Haastatteluista esiin nousseiden seikkojen perusteella kaikki nämä tekijät eivät vielä toteudu. Linjauksissa mainittu vankilähtöisyys korostui selkeästi haastateltavien vastauksissa. Viiden haastateltavan joukossa kaikki kokivat olevansa hyviä vanhempia, joilla on merkittävä rooli lastensa elämässä. Perhetyö - luvussa avaamamme asiakaslähtöisyys ei mielestämme toteudu Helsingin vankilan perhetyössä, mikä toisaalta ei ole yllättävää, sillä vankiloiden perhetyötä leimaa pikemmin rangaistuslähtöisyys. Vankilan asiakasta eli vankia, ei juuri pyritä osallistamaan oman perheensä toimintaan eikä tätä välttämättä nähdä perheensä täysimääräisenä jäsenenä. Myöskään vangin tarpeet ja toiveet eivät tule mielestämme riittävän hyvin kuulluiksi. Perhelähtöisyys toteutuu vankiloiden perhetyössä vangin lapsen kannalta paremmin jo pelkästään huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain

myötä, sillä 44 §:ssä säädetään suoraan vankeuteen joutuneen henkilön lapsen tilanteen selvittämisestä. Toisaalta käytännöt lapsen tilanteen selvittämisessä varmasti eroavat eri viranomaisten välillä. Lapsilähtöisyys ei ainakaan haastattelujemme ajankohtana toteutunut riittäväällä tasolla muun muassa tapaamiskäytäntöjen vuoksi, mutta mielestämme tarkempien johdopäätösten tekeminen jo muuttuneesta tilanteesta ei ole tarkoituksenmukaista.

Opinnäytetyössämme vanhemmuuden tukemista käsiteltiin erityisesti yhteydenpidon mahdollistamisen ja tapaamisten kannalta. Vanhemmuutta voidaan tukea myös muilla tavoin, yhtenä esimerkkinä päihdekuntoutuksen avulla, mutta tämän työn kannalta muihin teemoihin syvennyminen ei ollut olennaista. Haastatteluissa tuli ilmi vanhemmuuden tukemisen keinoina erityisesti ryhmätyöskentely, yhteydenpito lapseen sekä tapaamiset. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa nämä kaikki keinot ovat monien muiden ohella mainittu tapoina tukea vankien vanhemmuutta. SPR:n isukki-ryhmän keskustelutapaamiset ovat perhetyön ja vanhemmuuden tukemisen mukaista ohjausta, neuvontaa ja tukea vaikka vangit eivät itse kokeneetkaan keskusteluista juuri olevan hyötyä. Pohdimme, että ryhmää vetävien vapaaehtoisten olisi hyödyllistä kuunnella myös vankien näkemyksiä keskustelujen merkityksestä ja kehittää niitä enemmän näiden tarpeita vastaaviksi. Kenties laajemmin elämän ja arjen hallintaan liittyvät teemat voisivat hyödyttää vankeja, sillä vanhemmuuden tukeminen ja perhetyö pitää sisällään myös nimenomaan arjen ja rutiinien hallintaa sekä päivittäisen elämän perusasioita.

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa mainitaan, että kaikissa Suomen vankiloissa ei ole järjestetty lapsitapaamisia, mikä kuitenkin todennäköisesti on muuttunut vankeuslain muutoksen myötä. Lapsitapaamiset ovat valvottuja, mutta lapsen etu ja lapsiystävällisyys otetaan niissä kuitenkin huomioon, mitä voitaisiin mielestämme parantaa esimerkiksi vankilakohtaisilla henkilöstön koulutuksilla. Myös linjauksissa on huomioitu henkilökunnan kouluttaminen lapsen kohtaamiseen. Lapsi voidaan tapaamiseen tullessa tarkastaa, mutta on hyvin tärkeää ottaa huomioon muun muassa lapsen ikä ja suorittaa tarkastus mahdollisimman lapsiystävällisesti. Näin laitosturvallisuutta ei vaaranneta, mutta lapsen hyvinvoinnin näkökulma säilyy. Helsingin vankilassa on tarjolla tällaiset tilat, mutta tapaamiset on kohdistettu vain pienille lapsille, sillä ikäraja tähän tapaamiseen on kahdeksan vuotta. Lapsen etu huomioon ottaen olisi tarkoituksenmukaista, että ikäraja olisi korkeampi.

Merkittävä seikka lapsi- ja perhetyön linjauksissa on valvomattomien tapaamisten kehittäminen. Nykymuodossaan ne ovat perhetapaamisia, johon puoliso ja lapset saapuvat yhdessä. Linjauksissa korostetaan mahdollisuutta sellaiseen valvomattomaan tapaamiseen, jossa lapsi voi olla yksin isänsä kanssa ja toisaalta myös niin, että puolisoa voi tavata ilman lapsia. Tällaisen mahdollistuessa tulee ottaa huomioon eronneet vanhemmat, joiden kanssakäynti on vaikeaa ja isän suhde lapseen mahdollisesti etäinen, jolloin valvottoman tapaaminen lapsen kanssa ei välttämättä ole lapsen edun mukaista. Nostamalla Helsingin vankilan perhetapaamistilo-

jen käyttöastetta näitä tilanteita pystyttäisiin paremmin huomioimaan niin lapsen kuin vanginkin näkökulmasta.

Haastatteluissa nousikin esille, että perhetapaamistilat ovat Helsingin vankilassa vähäisessä käytössä. Haastateltavien mukaan näitä tiloja on kaksi ja ne ovat käyttämättöminä suurimman osan ajasta. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa on otettu kantaa tähän, sillä ongelma koskee muitakin vankiloita. Mahdollisuus valvomattomaan tapaamiseen on usein pelkästään viikonloppuisin, jolloin tilat ovat arkisin tyhjillään. Lisäämällä valvomattoman tapaamisen mahdollisuuden myös arkipäiviksi, käyttöastetta saataisiin nostettua huomattavasti. Tällä tavoin useammalla vangilla olisi mahdollisuus tavata lastaan valvomattomasti sekä kodinomaisessa ympäristössä ja samalla voitaisiin mahdollisesti lisätä tapaamiskertoja. Nykykäytännön mukaan valvomattoman perhetapaamisen saa keskimäärin kerran kuukaudessa, mutta lisäämällä tapaamisia voisi vanki tavata perhettään jopa useammin. Vanhemmuuden tukemista ajatellen tällä olisi hyvin suuri merkitys isän ja lapsen suhteessa.

8.5 Tulokset laillisuuden ja eettisyyden valossa

Haastatteluista saadun aineiston perusteella Helsingin vankilassa ei ollut haastattelujen hetkellä käytössä lapsitapaamisia tai niihin erikseen tarkoitettua tilaa. Tilanne on mahdollisesti haastattelujen jälkeen muuttunut, sillä uudistunut vankeuslaki on sitä edellyttänyt ja lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat jo useamman vuoden olleet alalla toteutettavina. Mielenkiintoista olisikin nähdä, kuinka hyvin vankilassa on lapsitapaamisia alettu toteuttaa ja miten paljon lapsen näkökulmaa on otettu huomioon tiloja suunniteltaessa. Koska toteutimme haastattelut ennen vankeuslain uudistusta, emme tässä opinnäytetyössämme pysty luotettavasti arvioimaan Helsingin vankilan lapsi- ja perhetyön toteuttamista suhteessa muuttuneeseen lakiin tai aiemmin annettuihin linjauksiin.

Aineiston pohjalta laillisuusnäkökulmaa enemmän ajatuksia herättää käytäntöjen vääjäämättömän ristiriitaisuus eettisyyden kanssa. Esimerkiksi normaalisuussäännön mukaan vangin pitäisi pystyä rangaistuksensa aikana elämään mahdollisimman tavallista elämää, mitä eristyminen perheestä, läheisistä ja muista ihmisistä ei ole. Vaikka kyseessä on vankiin kohdistettu vapausrangaistus joutuvat kuitenkin myös viattomat osapuolet, eli tässä tapauksessa vangin lapset, kärsimään vankeuden vaikutuksista. Vankeus rajoittaa lapsen mahdollisuutta olla yhteydessä vanhempaansa sekä nähdä tätä, mikä ei ole myöskään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista.

Rajoitettaessa yksilön vapautta turvallisuuden näkökulmasta, nousee esille ristiriita tämän hyvinvointiin liittyen. Tutkimuksessa saamamme tiedon perusteella lapset olivat vangeille tärkeitä ennen vankilaan joutumista, jolloin erossa olo vaikutti heikentävästi heidän hyvin-

vointiinsa. Toisaalta osa vangeista toi haastatteluissa esille myös lapsen ilmaiseman huolen ja murheen siitä, ettei voi tavata vanhempansa useammin. Lapsi- ja perhetyön haasteena onkin tasapainotella vankilaturvallisuuden ja yksilön vapausrangaistuksen välillä, missä osapuolten näkökulmat samaan asiaan ovat hyvin erilaiset: lapsi ei ymmärrä miksei voi tavata vanhempansa useammin kuin taas vankilan turvallisuus- tai rangaistusnäkökulmasta liian usein toistuvat tapaamiset saattavat vaikuttaa epätarkoituksenmukaisilta.

Eräs tärkeä seikka eettisyydessä liittyen vanhemmuuden tukemiseen ja lapsinäkökulmaan on se, miten eriarvoisia lapsen oikeus vanhempansa ja vanhemman oikeus lapseensa loppujen lopuksi ovat. Koska lapsen etu ristitiitaisissa tilanteissa on ensisijainen, saattaa vangen olla vaikea ymmärtää, ettei hänen oikeutensa paina yhtä paljon.

9 Pohdinta

Haastattelutilanteissa lapsi- ja perhetyötä ei määritelty haastateltaville millään tavalla, vaan he saivat määritellä käsitteen sisällön itse. Haastateltavien määritelmät olivat vastausten perusteella samankaltaisia, sillä he nostivat puheenaiheiksi hyvin samanlaisia teemoja. Opinnäytetyössämme lapsi- ja perhetyötä pyrittiin käsittelemään mahdollisimman monipuolisena teemana ja erityistä painoarvoa annettiin sellaisille esiin nousseille seikoille, jotka toistuivat usean haastateltavan puheissa. Haastateltavien puheissa painottui omakohtainen kokemus, joka oli opinnäytetyön lähtökohtana ja kukin haastateltava käsitteli lapsi- ja perhetyön käsitettä omista kokemuksistaan pohjaten. Samankaltaisten kokemusten vuoksi saatiin samoista aiheista paljon tietoa, mutta näkökulma oli aina haastateltavasta riippuen yksilöllinen. Jos lapsi- ja perhetyö sekä vanhemmuuden tukeminen määritellään haastateltavien vastausten perusteella, voidaan Helsingin vankilan lapsi- ja perhetyössä sekä vanhemmuuden tukemisessa nähdä vielä kehitettävää. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että kokemukset ovat yksilöiden henkilökohtaisiin mielipiteisiin perustuvia, eikä niitä voida yleistää tai väittää ehdottomaksi totuudeksi. Johtopäätöksenä voidaan kuitenkin todeta, että vanhemmuuden tukemista laitoksessa voidaan parantaa nykyisestä.

9.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Toteutimme opinnäytetyömme aineistolähtöisenä eli laadullisena tutkimuksena mikä tarkoittaa sitä, että sen luotettavuutta tarkastellessa tulee tiettyjä seikkoja ottaa huomioon, vaikka selkeitä kriteereitä aineistolähtöisen tutkimusprosessin luotettavuuden mittaamiselle ei ole. Koska laadullisessa tutkimuksessa otanta saattaa usein olla pieni ja tutkimuksen tekijöiden persoonallisuudet voivat vaikuttaa tutkimuksen suorittamiseen, ei laadullisella tutkimuksella ole mahdollisuutta tulosten yleistämiseen koko populaatioon. Viisi vankia on tutkimuksemme

otannaksi hieman vähän, mikä saattaa vaikuttaa tutkimustulostemme luotettavuuteen, eikä saatuja tuloksia voida yleistää kovinkaan laaja-alaisesti (Kajaanin ammattikorkeakoulu d.)

Tutkimuksemme käsitteli vankien kokemuksia, jolloin oletusarvona ei ole heidän objektiivisuutensa asiaan liittyen. Toisaalta näin pienessä otannassa on mahdollista, että yksittäisen vangin subjektiivinen kokemus vaikuttaa merkittävästi tutkimustulokseen. Opinnäytetyömme kannalta ratkaisevia vaiheita sen luotettavuuteen liittyen olivat aineiston hankinta, sen analysointi ja tulkinta sekä tutkimustulosten raportointi. Tutkimustuloksemme perustuvat vangeilta saatuihin haastatteluihin ja niiden purkamiseen sekä analysointiin eli tuloksemme ovat aineistomme pohjalta todistettavissa. Tutkimuksestamme saamamme tulokset tuskin ovat siirrettävissä toiseen kontekstiin, sillä eri vankiloiden käytännöt saattavat poiketa toisistaan merkittävästikin. Uskomme, että mikäli joku toinen toteuttaisi saman tutkimuksen uudestaan Helsingin vankilassa eri haastateltaville, olisivat tulokset hyvin samankaltaisia. (Kajaanin ammattikorkeakoulu d.)

9.2 Opinnäytetyöprosessista

Opinnäytetyön suurena haasteena on ollut sovittaa sen tekeminen kokopäivätyön ohelle. Tämä on luonut hankaluuksia esimerkiksi aikataulujen asettamisessa, sillä molempien tehdessä vuorotyötä oli opinnäytetyön kirjoittaminen ajoittain toissijaista ja prosessiin liittyvät tapaamiset vaikea järjestää. Parityöskentelystä on kuitenkin ollut hyötyä, sillä se on prosessin aikana toiminut motivaattorina ja mahdollistanut palautteen saamisen työparilta. Haastavia osuuksia on voinut tarkastella yhdessä ja työmäärää jakaa tarvittaessa. Parityöskentelyn hyödyt näkyivät niin haastattelu- kuin kirjoitusvaiheessakin. Ennen haastatteluista sovimme, kumpi ottaa johtavan roolin, mikä mahdollisti toiselle keskittyä muistiinpanojen tekemiseen sekä täydentämään toisen kysymyksiä. Näin haastatteluista saatiin huomattavasti enemmän irti verrattuna siihen jos ne olisi suorittanut yksin.

Opinnäytetyön suorittamiseen on vaikuttanut molempien työkokemus rikosseuraamusalan työtehtävissä. Sitä kautta olemme peilanneet haastatteluista saatua aineistoa ja teoriaa ja pohjineet niiden soveltamista käytännössä. Vankila on molemmille entuudestaan tuttu ympäristö, mikä helpotti vankien kohtaamista haastattelutilanteissa. Kirjoitusvaiheessa vankilaympäristön tuntemus helpotti merkittävästi, sillä termit ja tilanteet olivat omasta kokemuksesta tuttuja. Tämä vähensi tiedon etsinnän määrää ja helpotti lähteiden etsintää.

Prosessi on antanut molemmille uutta tietoa ja avannut näkökulman siitä, että vanki voidaan nähdä myös muissa rooleissa. Läpi prosessin olemme keskustelleet siitä, kuinka vankilaympäristössä vanki harvoin nähdään vanhempana, mutta hyödyt uudesta ajattelutavasta olisivat suuret. Tämä on osaltaan vaikuttanut omassa työssämme.

Saimme työelämän kontaktilta palautetta opinnäytetyömme aiheesta jo haastatteluvaiheessa. Tämän vuoksi koemme, että opinnäytetyötämme voidaan hyödyntää vankilaympäristössä jatkossa, kun halutaan kehittää lapsi- ja perhetyötä. Opinnäytetyömme perusteella voidaan nähdä vaihtoehtoisia tapoja tarkastella vanhemmuuden tukemisen merkitystä suljetuissa vankiloissa, sillä ajatukset opinnäytetyössä ovat nousseet suoraan asiakasryhmältä, jota aihe koskettaa. Haastateltavat myös kertoivat haastattelutilanteissa saaneensa uutta tietoa esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksista. Haastateltavien tuottama aineisto on hyvin pitkälti samassa linjassa näiden linjausten kanssa, mikä herättää pohdintaa siitä, tulisiko vankien mielipiteitä ottaa huomioon aiempaa enemmän.

9.3 Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyömme yhtenä teemana oli kehittäminen. Halusimme selvittää, mitä kehitysideoita haastateltavilla on liittyen tapaamisiin. Alkuperäinen kehittämisidea keskittyi ainoastaan lapsitapaamisiin, mutta opinnäytetyön edetessä selvisi, ettei Helsingin vankilassa ole saatavilla varsinaista lapsitapaamista kuin kahdeksaan ikävuoteen saakka, kun taas laissa iäksi on määriteltä alle 15 vuotta. Tämän vuoksi halusimme nostaa esille myös muita kehitysideoita, joita haastateltavat toivatkin esille. Yhtenä haasteena opinnäytetyössämme oli vankeuslain muuttuminen kesken prosessin. Tämä vaikutti siten, että jo keräämämme aineisto ja tekemämme taustatieto ei lakiuudistuksen jälkeen ollutkaan enää pätevää. Vankeuslain muuttuessa tehtiin tarkennuksia alle 15-vuotiaan lapsen tapaamiseen sekä tapaamistiloihin, jotka olivat opinnäytetyössämme merkittäviä esille nousseita teemoja. (Laki vankeuslain muuttamisesta 393/2015.)

Tärkein kehittämisen paikka Helsingin vankilalla haastatteluiden suorittamisen aikaan oli mielestämme nimenomaan A-tapaamisten ikäraja. Koimme, että ikärajaa tulisi nostaa laissa määritellyn 15 ikävuoteen. Lakimuutoksen jälkeen ikärajaa nostettiin 15 vuoteen. Tämä ehdotus perustui lapsen hyvinvoinnille, sillä haastatteluissa selvisi, että useamman haastateltavan lapsi oli pleksitapaamisessa ilmaissut pelkoa tai ahdistusta tavata vanhempaansa kyseisissä olosuhteissa. Mielestämme ei ole lapsen edun mukaista tavata vanhempaansa pleksin läpi ja keskustella puhelimen välityksellä vielä niin nuorena kuin vankilan haastattelujen aikainen ikäraja määrittää. Lapsi kaipaa vanhemmiltaan hellyyttä ja huomiota sekä yhteistä toimintaa, joten tapaaminen olisi tärkeää järjestää sellaisessa tilassa, jossa näihin on mahdollisuus. Monissa muissa vankiloissa vangeille on järjestetty tila, jossa he voivat vapaasti tavata lapsiaan 15 ikävuoteen saakka ilman lapsen toista vanhempaa tai huoltajaa. Tällä on suuri merkitys isän ja lapsen välisessä kiintymyssuhteessa. Haastattelujen aikaisen käytännön vuoksi kukaan haastateltavista ei tavannut lastaan viikoittain, vaikka periaatteessa laitos siihen tarjoaakin mahdollisuuden. Haastateltavat kokivat, että he mieluummin tapaavat lastaan harvemmin paremmissa olosuhteissa kuin useammin huonoissa olosuhteissa. Vankeuslain uudistamisen

jälkeen laki määrittä, että jokaisen laitoksen tulee tarjota lapsiystävällinen tila, jossa vanki voi tavata alle 15-vuotiasta lastaan siten, että he voivat esimerkiksi koskettaa toisiaan. Miellemme lakimuutos oli tarpeellinen ja edistää vanhemmuuden tukemista erityisesti suljeuissa laitoksissa. Näin lapselle ja vanhemmalle voidaan taata keskinäistä suhdetta vahvistava tila tavata toisiaan, joka voidaan nähdä molemminpuolisena hyötynä.

Haastattelujen aikaan koimme, että tämä muutos olisi Helsingin vankilassa helposti toteutettavissa, sillä tilat tapaamiselle ovat jo olemassa. Muutos koskisi ainoastaan ikärajaa, joka voidaan lailla perustella. Vangin ja lapsen tapaaminen vapaammissa olosuhteissa voidaan myös nähdä kauaskantoisempana ratkaisuna, sillä heidän välisensä suhde saattaa edesauttaa vankia sopeutumaan yhteiskuntaan vapautumisen koittaessa ja voi estää uusintarikollisuutta. Jos lastaan tapaa harvoin, voi isän ja lapsen välinen suhde muuttua etäisemmäksi.

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten mukaan lapsen näkökulma tulisi ottaa aiempaa enemmän huomioon. Nostamalla A-tapaamisen ikärajan ylemmäksi Helsingin vankila noudattaisi näitä linjauksia paremmin ja voisi samalla muuttaa A-tapaamisen lapsitapaamiseksi. Tapaamista ei tarvitsisi muuttaa muilla tavoin, vaan valvonta voitaisiin pitää ennallaan. Muutos ei siis esimerkiksi kuormittaisi millään tavalla vankilan resursseja. Nykytilannetta Helsingin vankilassa emme tiedä, mikä luo mahdollisuuden jatkotutkimukselle aiheesta. Tilanne aloittaessamme opinnäytetyötämme verrattuna Helsingin vankilan nykytilanteeseen voi olla hyvinkin erilainen ja olisi mielenkiintoista tutkia, miten lakimuutokset ovat vaikuttaneet vankilan järjestämiin tapaamisiin. Lisäksi jatkotutkimusta voisi harkita samasta aiheesta kuin tässä opinnäytetyössä ja selvittää, ovatko vankien kokemukset vanhemmuuden tukemisesta muuttuneet lakiuudistuksen myötä. Moni haastatteluissa esiin nousseista kehitysehdotuksista toteutui kokonaan tai osittain lain uudistuessa, joten vankien henkilökohtaisten kokemusten tutkiminen voisi tuottaa päivittynyttä tietoa Helsingin vankilasta vanhemmuuden tukemiseen liittyen.

Toinen kehitysehdotuksemme liittyi myös tapaamisiin ja perustui haastatteluista esille nousseisiin tietoihin. Haastateltavien mukaan vankilan tapaamistilat ovat yleisilmeestään synkkiä ja kolkkoja, niitä kutsuttiin myös liian vankilamaisiksi. Koimme, että tapaamistiloja voisi kehittää tässä asiassa parempaan, sillä vankien tapaaen, erityisesti lapsien ei tarvitse kohdata vankilamaisuutta isäänsä tavatessaan. Tilojen parantelu onnistuisi yksinkertaisuudessaan maalamalla seiniä ja lisäämällä lapsiystävällisiä kuvia tai tauluja. Lisäksi erityisesti A-tapaamistilaan voisi lisätä lapsille leluja ja tekemistä, jotta lapsi ja isä voivat yhdessä tehdä asioita. Pleksitapaamisissa ei ole tarkoituksenmukaista olla leluja, sillä oletettavasti näissä tiloissa lapset eivät käy yksin. Näin ollen lapsen tuova aikuinen henkilö voi ottaa tapaamiseen mukaan lapselle sopivaa tekemistä.

Haastatteluissa kävi ilmi, että vangit kokevat tiedon kulun huonoksi. Koemme tähän voitavan vaikuttaa siten, että joka osastolla olisi esimerkiksi ilmoitustaululla yhteisissä tiloissa tarjolla lomakkeita, sääntöjä sekä informaatiota tarjolla olevista ryhmistä ja kursseista. Näin sama tieto tavoittaisi koko laitoksen vangit ja kaikilla olisi samankaltaiset mahdollisuudet hakeutua erilaisten toimintojen pariin. Yksi haastateltavista epäili, että joskus vangit saattavat hävittää ilmoitustauluilta jotakin, jolloin henkilökunnan tulisi päivittää ilmoitustauluja aktiivisesti. Ilmoitustauluja tulisi käydä läpi ja niistä poistaa vanhentunut tieto sekä lisätä puuttuva informaatio.

Yksi kehitysehdotuksemme koskee isä-lapsiryhmiä. Helsingin vankilassa järjestettiin haastatteluiden tekoaikaan Isukki-ryhmää Suomen Punaisen Ristin toimesta. Kapasiteetti oli seitsemän vankia kerrallaan. Mahdollisuuksien ja resurssien mukaan vankilassa voitaisiin järjestää tällaista tai vastaavanlaista toimintaa useammalle vangille. Tämä voidaan perustella jo edellä mainituilla syillä, jolloin vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde voi edesauttaa vangin vapautuessa yhteiskuntaan sopeutumista. Tätä ehdotusta pohtiessamme mietimme vankilan resursseja järjestää tällaista toimintaa. Mielestämme yksinkertaisin tapa lähteä toteuttamaan tällaista ideaa on, että vankilan koulutus-, kuntoutus ja sosiaalihenkilökunta järjestäisivät parhaaksi katsomallaan tavalla esimerkiksi pienimuotoisempaa toimintaa. Tämä voitaisiin toteuttaa kerran kuussa ja ryhmän rakenne ja toimintatavat voitaisiin kehittää juuri sellaisiksi, kuin resurssit mahdollistavat. Näin useampi vanki-isä saisi osallistua tällaiseen toimintaan ja haastatteluista päätellen halukkuutta vankien keskuudessa on. Ehdotus on kuitenkin mahdollinen vain, jos vankilalla on järjestää resursseja tällaiselle toiminnalle.

Viimeinen kehitysehdotuksemme koskee vankien pääsyä tietokoneiden ja internetin pariin, sillä nykymaailmassa tekniikalla on yhä suurempi merkitys ihmisten välisessä viestinnässä. Normaalisuuseriaatteen mukaan laitoksen olot tulisi järjestää mahdollisimman paljon yhteiskunnassa vallitsevien elinolojen mukaisiksi rangaistuksen puitteissa. Tällä emme tarkoita, että vangeilla tulisi olla vastaava pääsy internetiin kuin muilla ihmisillä, mutta mielestämme jonkinlainen mahdollisuus tällaiseen tulisi tarjota. Kehitysidean voisi toteuttaa esimerkiksi järjestämällä tilan, jossa on tietokone ja pääsy internetiin ja johon vangit voisivat anoa lupaa päästä. Luvat voisivat olla johtajan päätettävissä. Näin vangeille voitaisiin myöntää laitoksen hyväksi katsoma aika käyttää internetiä esimerkiksi perhesuhteiden ylläpitoon. Eniten tästä hyötyisivät sellaiset vangit, joiden lapsi asuu kaukana ja joille tapaamisiin pääseminen viikoittain on hankalaa. Lisäksi ne vangit, joilla ei vielä ole poistumislupaoikeutta voisivat olla yhteydessä lapsiinsa tällä tavoin. Tällä voitaisiin vähentää saatettuja lomia, jotka vievät henkilökuntaresursseja. Videopuhelumahdollisuudella voitaisiin tietyllä tapaa korvata tapaamisia ja samalla ulkomaalaiset vangit voisivat olla yhteydessä perheisiinsä ulkomailla. Tällä keinolla voisi myös vähentää vankien kritiikkiä kalliista puheluista, sillä internetin avulla soittaminen olisi ilmaista. Nykytilannetta Helsingin vankilassa emme tiedä. Lakimuutoksessa otettiin kan-

taa myös internetin käyttöön liittyen ja olisi kiinnostavaa tietää, miten asia toteutuu laitoksessa tänä päivänä. Myös teknologian käyttöä voitaisiin jatkotutkimuksella selvittää, esimerkiksi, miten Helsingin vankilan vangit voivat hyödyntää nykYTEknologiaa yhteydenpidossaan. Tämä voidaan laajentaa koskemaan muitakin sosiaalisia suhteita lasten lisäksi.

Nämä kehitysehdotukset nousivat esille haastatteluaineistosta. Nostimme tässä osuudessa esille sellaiset kehittämisen paikat, joilla koimme olevan suurin merkitys vanhemmuuden tukemisessa. Lisäksi esiteltyt kehitysehdotukset ovat pääosin melko yksinkertaisesti toteutettavissa ja voisivat hyödyttää vankien lisäksi myös henkilökunnan jäseniä. Haastatteluissa tuli ilmi myös muita kehitysehdotuksia, mutta ne eivät mielestämme olleet olennaisia vanhemmuuden tukemisessa ja osa oli mielestämme myös hyvin epärealistisia tai haastavia toteuttaa käytännössä. Osa esittelemistämme kehitysehdotuksista voivat nykyään Helsingin vankilassa jo toteutua, sillä vankeuslain uudistus velvoitti laitoksia tekemään muutoksia entisiin käytäntöihin. Jatkotutkimukselle tästä ja mahdollisesti myös muista teemoista voisi olla tarvetta, jotta voidaan tehdä vertailua silloisten ja nykyisten käytäntöjen välillä. Jatkotutkimuksena voitaisiin myös selvittää samasta aiheesta henkilökunnan mielipiteitä, eli ottaa heidän näkökulmansa tutkimuksen pääteemaksi.

Lähteet

Painetut lähteet

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Oppikirja 1|2012. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print

Banks, S. 2012. Ethics and Values in Social Work. 4. painos. Hampshire: Palgrave Macmillan.
Bardy, M., Heino, T., Kaikko, K., Pirinen, A., Pösö, T. & Aaltonen, S. 2013. Lastensuojelun ytimissä. 4. painos. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Hallintolaki 6.6.2003/434

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kananoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P. & Sepänen, M. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.). 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi.

Laki vankeuslain muuttamisesta 10.4.2015/393

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Mäkelä, K. 1992. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.

Perustuslaki 11.6.1999/731

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Sassi, T. & Huhtimo, P. 2006. ”Kun perhe lusii”. Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2006/509. 21.6.2006.

Vankeuslaki 2005/767. 23.9.2005.

Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.). 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Sähköiset lähteet

Council of Europe. Committee of Ministers. 2006. Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Viitattu 1.19.2015. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>

Kajaanin ammattikorkeakoulu a. Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta. Viitattu 3.4.2014. <http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta>

Kajaanin ammattikorkeakoulu b. Teemoittelu. Viitattu 3.4.2012.

<http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta/teemoittelu>

Kajaanin ammattikorkeakoulu c. Opinnäytetyön eettiset suositukset. Viitattu 7.8.2016

<http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Opinnaytetyoprosessi/SoTeLi/Opinnaytetyoprosessi/Eettiset-suositukset?contentid=fefdc47f-072f-4074-9f36-0ac442a155a7&refreshTree=0#Opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettisyys%20ja%20lupak%C3%A4yt%C3%A4nt%C3%B6>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. Ehjä perhe -toiminta. Viitattu 4.7.2016.

http://kriits.fi/fin/palvelut/ehja_perhe_-toiminta/

McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C. ja Maruna, S. 2012. How and why people stop offending: discovering desistance. Glasgow: Iriss. Viitattu 7.8.2016.

<http://www.iriss.org.uk/sites/default/files/iriss-insight-15.pdf>

National Conference of State Legislatures. 2009. Children of Incarcerated Parents. Viitattu 20.4.2016.

<http://www.ncsl.org/documents/cyf/childrenofincarceratedparents.pdf>

Portti vapauteen. Helsingin vankila. Viitattu 13.4.2016.

http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/tapaajan_opas/helsingin_vankila

Portti vapauteen. 2014. Vankeuslakiin on tulossa muutoksia. Viitattu 10.11.2014.

http://www.porttivapauteen.fi/ajankohtaista/3052/vankeuslakiin_on_tulossa_muutoksia

Portti vapauteen. 2015. Perheleiritoiminta vankilassa. Viitattu 20.4.2016.

http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2481/perheleiritoiminta_vankilassa

Punainen Risti. 2015. Vapaaehtoinen tuo turvaa ja tavallisuutta vankila-arkeen. Viitattu 13.4.2016.

<https://www.punainenristi.fi/uutiset/20150525/vapaaehtoinen-tuo-turvaa-ja-tavallisuutta-vankila-arkeen>

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. 2007. Euroopan neuvoston vankilasäännöt. Juvenes Print.

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. 2014. Tutkinnon osaamisalueet. Viitattu 5.8.2016.

http://www.rskk.fi/fi/index/perustutkinto_1/Tutkinnonosaamisalueet.html

Rikosseuraamuslaitos. 2011. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020. Viitattu 12.4.2016.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/Risen_strategia_2011-2020.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2012. Tapaamiset. Viitattu 4.7.2016.

<http://rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhteydetulkopuolelle/tapaamiset.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2013 a. Normaalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa. Tiivistelmä.

Anne Hartoneva. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2002. Viitattu 10.11.2014.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/risenjulkaisusarja/normaalisuusperiaatesuomenvankeinhoidossa.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2013 b. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Viitattu 1.4.2015.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-ja_perhetyon_periaatteet_.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2013 c. Risen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset: Lapsi pääsee kosketamaan vanhempansa vankilatapaamisissa. Viitattu 31.3.2015.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2013/04/museovirastosaavankejaavuksiolavinlinnanmuurienkorjaukseen.html>

Rikosseuraamuslaitos 2013 d. Perheleiri. Viitattu 6.5.2015.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/muusosiaalinenkuntoutus/perheleiri.html>

Rikosseuraamuslaitos 2013 e. Yleisohjelmat: Cognitive Skills -ohjelma. Viitattu 3.7.2015.

Rikosseuraamuslaitos. 2015a. Helsingin vankila. Viitattu 13.4.2016

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/helsinginvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2015b. Poistumisluvat. Viitattu 6.9.2015.

<http://www.vankeinhoito.fi/fi/index/taytantonpano/yhteydetulkopuolelle/poistumisluvat.html>

Rikosseuraamusvirasto. 2003. Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö. Viitattu 14.4.2016.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/kX66Am1fz/1_2003_Perhe_muurin_toisella_puolella.pdf

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Sivut 23-34: Sosiaalityön perusarvot ja eettiset periaatteet. Viitattu 3.4.2016.

<https://www15.uta.fi/kirjasto/nelli/verkoaineistot/yht/rostila.pdf>

Talentia a. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Viitattu 13.3.2016.

http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

Talentia b. Ammattietiikka. Viitattu 13.3.2016.

http://www.talentia.fi/tyoelama/hyva_tyopaikka/ammattietiikka

Unicef. 2013. Lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä. Viitattu 1.4.2014.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Julkaisemattomat lähteet

Araneva, M. 2015. Sosiaalihuollon lainsäädäntöön perustuvat yhteydenotot ja ilmoitusvelvoitteet sekä lapsen mielipiteen selvittäminen [luento]. Lapsen mielipiteen selvittäminen valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen edellytysten selvittämisen yhteydessä - koulutuspäivät 2.-3.9.2015. Vantaa.

Taruvuori, K. Lapset puheeksi -menetelmä [luento]. 7.5.2015. Vantaa.

Liitteet

Liite 1 Saatekirje.....	73
Liite 2 Informoitu suostumus.....	74
Liite 3 Haastattelurunko	75

Liite 1 Saatekirje



LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Saatekirje tutkimukseen osallistuvalle

Opinnäytetyömme selvittää Helsingin vankilassa tuomiotaan suorittavien vanki-isien kokemuksia vanhemmuuden tukemisesta sekä heidän näkökulmiaan käytäntöjen kehittämiseksi. Tavoitteenamme on kartoittaa, miten isä-lapsi-suhdetta voidaan tukea rangaistusaikana paremmin. Lisäksi pyrimme tuottamaan kehitysehdotuksia toimivampien lapsi- ja perhetapaamisten järjestämiseksi. Lapsi- ja perhetyöhön kiinnitetään nykyisin yhä enemmän huomiota rikosseuraamusalalla, ja tapaamisten kehittäminen onkin yhä ajankohtaisempaa: esimerkiksi hallitus on kaavaillut esityksiä tapaamisten muuttamiseksi ja ne on esitelty keväällä 2014 eduskunnalle. Vuonna 2013 myös Rikosseuraamuslaitos on julkaissut uudet lapsi- ja perhetyön linjauksensa, joiden tarkoituksena on parantaa muun muassa vankiloiden lapsi- ja perhetyötä.

Tutkimuksemme toteutetaan vapaamuotoisten teemahaastatteluiden avulla ja jokainen haastattelu nauhoitetaan. Nauhoitettuja haastatteluja ei käytetä muuhun tarkoitukseen, kuin tämän tutkimuksen tekoon. Haastateltavien henkilötietoja emme säilytä, eivätkä ne ole osana tutkimustamme. Haastateltavien tunnistamattomuus säilytetään koko tutkimusprosessin ajan, eivätkä yksittäiset haastateltavat ole tunnistettavissa lopullisesta tutkimusraportista. Ainoat haastateltaviin liittyvät tiedot ovat aineistomme rajaamiseen liittyviä, esimerkiksi laitosteraisuus ja tuomion pituus, joista yksittäistä henkilöä ei voida tunnistaa. Haastatteluista saatu materiaali säilytetään ulkopuolisten ulottumattomissa ja tullaan hävittämään asianmukaisesti tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Haastateltavilla on oikeus perua osallistumisensa missä tutkimuksen vaiheessa tahansa.

Teemahaastattelun osiot ovat:

- Taustatiedot ja vankilahistoria
- Vanhemmuuden tukeminen vankeusaikana
- Valvotut tapaamiset
- Valvomattomat tapaamiset
- Lapsitapaamiset
- Lapsi- ja perhetyö vankilassa
- Vankilahenkilökunnan rooli vanhemmuuden tukemisessa
- Kehittämisehdotukset

Liite 2 Informoitu suostumus



SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISEEN

Laurea-ammattikorkeakoulu 2014, Tikkurilan yksikkö

Olen saanut kirjallista tietoa opinnäytetyön toteutuksesta ja sen tarkoituksesta (katso saatekirje). Olen tietoinen, että:

- Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista
- Voin perua osallistumiseni missä tutkimuksen vaiheessa tahansa
- Henkilötietojani ei säilytetä tutkimuksen valmistumisen jälkeen
- Minua ei voida yhdistää antamiini vastauksiin opinnäytetyön kirjallisessa raportissa
- Vastaustiedot ovat luottamuksellisia
- Haastattelut nauhoitetaan

Olen tietoinen, että osallistuminen on vapaaehtoista tutkimuksen alusta loppuun, eli voin halutessani perua osallistumiseni missä vaiheessa tahansa ilman, että minun tarvitsee perustella keskeyttämistäni. Tällöin henkilötietoni ja antamani vastaukset hävitetään asianmukaisesti, eikä niitä käytetä tutkimuksen osana.

Olen tietoinen myös, ettei henkilötietojani sisällytetä tutkimusraporttiin, eikä minua voida yhdistää antamiini vastauksiin julkaistavassa opinnäytetyöraportissa. Ymmärrän, ettei henkilötietojani tai antamiani vastauksia säilytetä raportin valmistumisen jälkeen. Haastattelussa antamani vastaukset jäävät vain minun ja haastattelijoiden tietoon, eikä niitä luovuteta kolmansille osapuolille.

Pvm ja paikka

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Pvm ja paikka

Haastattelijoiden allekirjoitukset ja nimenselvennykset

Liite 3 Haastattelurunko

Taustatiedot

Kuinka mones tuomio tämä on sinulle? Kuinka pitkä nykyinen tuomiosi on?

Kuinka monta lasta sinulla on? Minkä ikäisiä he ovat?

Millainen suhteesi oli lapseesi ennen vankilaan joutumista?

Asuitteko yhdessä lapsesi kanssa? Jos ette, kuinka usein näitte?

Onko sinulla perhetapaamisoikeus lapsesi kanssa?

Aiempi kokemus

Jos olet joskus aiemmin ollut vankilassa tai nykyisen tuomiosi aikana jossakin toisessa laitoksessa, oletko tuolloin osallistunut vankilan lapsi- ja perhetyöhön?

Onko sinulla siviilistä kokemusta lapsi- ja perhetyöstä esimerkiksi sosiaalihuollon tai lastensuojelun kautta?

Millä tavoin vanhemmuus on erilaista vankilassa verrattuna siviiliin?

Ymmärtääkö lapsesi sinun olevan vankilassa?

Vanhemmuuden tukeminen

Keneltä ja millaista tukea saat vankilassa vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä?

Tiedätkö, millaista tukea Helsingin vankilassa on tarjolla?

Tiedätkö, keiltä kaikilta voit saada tukea vanhemmuuteen liittyvissä asioissa?

Millaisista mahdollisista lapsi- ja perhetyön keinoista olet kuullut?

Mikä on mielestäsi tärkein seikka vanhemmuuden tukemisessa vankilassa?

Koetko saavasi tarpeeksi tukea vanhemmuuteen Helsingin vankilassa?

Oletko kuullut lapsi ja perhetyön yhdyshenkilöstä? Tiedätkö, kuka on Helsingin vankilan lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilö? Tiedätkö mitä kyseisen henkilön tehtäviin kuuluu?

Millaista tukea toivoisit saavasi lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilöltä?

Tapaamiset

Millaisia tapaamistiloja Helsingin vankilassa on?

Kuinka usein saat tavata lastasi? Kuinka kauan tapaamiset yleensä kestävät?

Mitä tekemistä tapaamisissa on lapsen kanssa? Minkälaiset perhetapaamistilat ovat?

Millä tavalla vartijoiden läsnäolo näkyy tapaamisissa? Huomioiko lapsi vartijoiden läsnäolon tapaamisissa?

Yhteydenpito

Miten muuten pidät yhteyttä lapseesi? Kuinka usein saatte esimerkiksi puhua puhelimessa?

Saatko olla mielestäsi tarpeeksi yhteydessä lapseesi?

Mikä on suurin ero yhteydenpidossa lapseen vankilassa verrattuna siviiliin?

Kehitysideat

Miten kehittäisit lapsi- ja perhetyötä Helsingin vankilassa?

Millaista tukea kaipaisit vanhemmuuteesi liittyen?

Keneltä toivoisit saavasi tukea?

Voitko kertoa kehitysideoita avoimesti henkilökunnalle?

Miten yhteydenpitoa lapsen kanssa voisi kehittää?

Miten kehittäisit mielestäsi parasta tapaamistilaa entisestään?

Miten kehittäisit muita tapaamistiloja lapsen näkökulmaa ajatellen?

Millaisia toimintamahdollisuuksia tai virikkeitä toivoisit olevan tarjolla?

Millaisia tapaamistiloja pitäisi olla tarjolla?